

Inget att vänta på

Handbok för våldsförebyggande arbete med barn och unga

Inget att vänta på

Handbok för våldsförebyggande arbete med barn och unga

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)

Vi tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor och om det civila samhällets förutsättningar. Vi ger stöd till föreningsliv, kommuner och internationellt samarbete.

Män för Jämställdhet

MfJ är en partipolitiskt obunden organisation som arbetar med fokus på män, maskulinitet och våld. Vi arbetar för jämställdhet, kvinnofrid och ett samhälle utan våld. Inom ramen för Frihet från våld – Våldspreventivt Centrum utvecklar vi kunskap och metoder för ett våldsförebyggande arbete med genusperspektiv.

Unizon

Unizon samlar över 120 kvinnojourer, tjejjourer och andra stödverksamheter som arbetar för ett jämställt samhälle fritt från våld. Unizons medlemsjourer stöttar, skyddar, förebygger och påverkar.

Arbetet mot våld går hand i hand med arbetet för jämställdhet. Inom ramen för Frihet från Våld – Våldspreventivt Centrum utvecklar vi tillsammans med Män för Jämställdhet kunskap och metoder för ett våldsförebyggande arbete med ett genusperspektiv.

Frihet från våld – Våldspreventivt Centrum

Våldspreventivt centrum drivs för närvarande av organisationerna Män för Jämställdhet och Unizon där man utvecklar kunskap och metoder för ett våldsförebyggande arbete med genusperspektiv.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2014

ISSN 1651-2855 ISBN 978-91-85933-81-5

projektleddare **Karen Austin** • *text* **Lena Berg och Magnus Loftsson** • *textredigering* **Ingrid Bohlin**
grafisk form **Christián Serrano** • *illustration/kapitel* **Christián Serrano**
illustration/inlaga och framsida **Sofie Kindahl** • *tryckeri* **Taberg Media Group AB**

Distribution

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)

adress **Box 17801, 118 94 Stockholm** • *tfn* **08-566 219 00** • *fax* **08-566 219 98**

webbplats **www.mucf.se** • *e-post* **info@mucf.se**

Förord

Tillsammans kan vi förebygga våld

Vi är många som anser att Sverige behöver prioritera det våldsförebyggande arbetet. Från forskning och erfarenhet vet vi att våldets konsekvenser i form av mänskligt lidande och samhällskostnader är gigantiska. Våldet drabbar oss alla även om det inte riktas direkt emot oss själva. Ett systematiskt och kunskapsbaserat arbete för att förebygga våld är inte längre en valmöjlighet, det är en nödvändighet. Kunskapen och viljan finns och vi upptäcker det när vi börjar prata med varandra över professionsgränserna.

Att jobba våldsförebyggande kräver samarbete och att flera olika perspektiv och kunskapsstraditioner länkas samman till en helhet med en gemensam vision om att våldet ska upphöra. Denna vision kunde Män för Jämställdhet, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Unizon förenas i när vi inledde vårt samarbete med att utveckla det våldsförebyggande arbetet i Sverige. För att hitta inspiration och kraft fick vi söka oss till andra länder som har kommit längre än vad vi har. Flera exempel hittar ni i den här handboken. Visionen ledde till en beskrivning av ett problem där genusdimensionen är en viktig utgångspunkt. Män och killar utövar våld i betydligt större utsträckning än kvinnor och tjejer. Detta kan vara svårt att prata om för alla män och killar utövar ju inte våld. Det flesta gör det inte. Och våld skrämmer. Det skrämmer dem

som utsätts och dem som ser på, men också de som utövar våld är rädda. Och skäms. Att killar fostras in i våldsamma beteenden och att samhället ursäktar eller till och med understödjer detta är ett svek mot både vuxna och unga.

Det finns inga enkla svar på hur våld uppstår eller varför individer väljer att använda våld i olika situationer. Vår problemformulering tar hänsyn till att människor påverkas av individuella förutsättningar, relationer till andra människor, sin närmiljö och samhället i stort. För att ta nästa steg i vår gemensamma strävan mot ett samhälle fritt från våld så behöver vi vara fler som bidrar. Det kommer att krävas modiga, uthålliga ledare som vågar pröva nya vägar och medarbetare i staten, i kommunerna och i ideella organisationer som är nyfikna på nya perspektiv. Akuta insatser när våldet redan är ett faktum har längre prioriterats. Men dessa ledare och medarbetare har möjlighet att göra annorlunda. Det är hög tid att göra det våldsförebyggande arbetet minst lika viktigt och självklart som det akuta stödarbetet med offren för våld är idag. Denna bok är ett bidrag till att göra det förebyggande arbetet möjligt och hållbart över lång tid. Det finns inget att vänta på.

Olga Persson,
generalsekreterare, Unizon

INNEHÅLL

6 SAMMANFATTNING

8 INLEDANDE UTGÅNGSPUNKTER

12 DEL 1 : ARBETSBOK

- 13 Steg 1: Forma ett lämpligt team
- 16 Steg 2: Beskriv våld som problem
- 27 Steg 3: Identifiera en förändringsidé
- 36 Steg 4: Utveckla det som fungerar
- 43 Steg 5: Sprida, dela och implementera

52 DEL 2 : LÄROBOK

- 53 Steg 1: Vilka? Mer om teamet
- 56 Steg 2: Vad? Mer om problemet
- 63 Steg 3: Varför? Mer om grundorsaker
- 66 Steg 4: Hur? Mer om metoder
- 72 Steg 5: Var, vem och när? Mer om spridning

78 DEL 3 : RESURSER

- 79 Internationella överenskommelser
- 83 Definitioner av våldsprevention
- 85 Ordlista
- 87 Sammanställd statistik om våldsutsatthet
- 90 Sammanställning av riskfaktorer
- 94 Rekommenderad läsning

98 REFERENSER

102 NOTER

SAMMANFATTNING

Inget att vänta på

Handbokens syfte är att skapa förståelse för och möjliggöra utveckling av en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv för barn och unga i Sverige. Den utgår från genusvetenskapliga perspektiv på våld och folkhälsovetenskapliga perspektiv på våldsprevention. Ambitionen har varit att samla viktig kunskap om våld, genus och prevention på ett och samma ställe. Denna kunskap visar hur vi tillsammans faktiskt kan få våld att upphöra.

Handboken kan läsas från pärm till pärm eller användas som en uppslagsbok. Den består av tre delar: en arbetsbok, en lärobok och en avslutande resursdel. Arbetsboken och läroboken är indelade i fem steg.

Fem steg för förändring i sammanfattning

	DEL 1 : ARBETSBOK Möjliggöra utveckling av våldsprevention	DEL 2 : LÄROBOK Skapa förståelse för våldsprevention
Steg 1	Forma ett lämpligt team Vilken kompetens behövs i ett team för samverkan? Hur involveras barn och unga från visionsarbete till utvärdering?	Vilka? Mer om teamet Önskvärda kompetenser. Opinionsbildning, kunskapsförmedling och mobilisering för prevention. Möjliga finansieringskällor.
Steg 2	Beskriv våld som problem Vad för slags våld vill ni förebygga? Vilken målgrupp vill ni rikta den förebyggande insatsen mot? Vilken omfattning av våld har ni lokalt? Hur ser problemet ut och vilka är behoven och förutsättningarna där ni vill förebygga våld?	Vad? Mer om problemet WHO:s definition av våld. Olika sätt att mäta våldets omfattning. Svenska enkätundersökningar om ungas utsatthet eller användning av våld. Psykisk och fysisk ohälsa som konsekvens av våld. Våldets ekonomiska kostnader.
Steg 3	Identifiera en förändringsidé Varför uppstår (unga mäns) våld? Vad ökar eller minskar risken för att någon eller några ska använda våld? Vilka riskfaktorer kan ni påverka genom en intervention?	Varför? Mer om grundorsaker Förändringsidéer beskrivna med hjälp av mediationsanalys eller konceptuella modeller. Exempel från Safe Dates och Coaching Boys into Men.
Steg 4	Utveckla det som fungerar Diskutera de förslag som ni vill genomföra. Vilka ytterligare idéer har ni för att utveckla det ni redan gör? Diskutera om det är aktuellt för er att importera och anpassa ett befintligt program. Hur kan ni utvärdera och följa upp ert arbete?	Hur? Mer om metoder Den evidensbaserade modellen. Genusneutrala, genus sensitiva, genusförändrande och genussynkroniserade metoder. Exempel på metoder som fungerar är Program H, interventionsforskning och metodutveckling.
Steg 5	Sprida, dela och implementera mera Formulera en våldspreventiv handlingsplan eller integrera den i redan befintliga planer. Vilket behov av utbildning, stöd och handledning finns? Hur ska följsamhet och kvalitet av valda metoder säkras?	Var, vem, när? Mer om spridning Implementering av rekommendationer angående våld mot barn i familjer och skola. Skollag, diskrimineringslag och skolans ansvar. Forskning om handlingsplaner för våldsprevention i skolan.

DEL 3 : RESURSER

FN:s deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor. CEMR-deklarationens 22:a artikel om könsrelaterat våld. Barnkonventionen, artikel 19 om våld mot barn. Primär, sekundär och tertiär våldsprevention. Universell, selektiv eller indikerad våldsprevention. Ordlista. Sammanställning av våldsstatistik och riskfaktorer. Rekommenderad läsning, referenser och nätresurser.

Inledande utgångspunkter

"We owe our children – the most vulnerable citizens in any society – a life free from violence and fear."

Nelson Mandela

Syfte och avgränsningar

Inget att vänta på är en handbok för utveckling av kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv för barn och unga. Att vi lyfter fram genusperspektiv hänger samman med att killar och män står för majoriteten av allt våld i världen. Framförallt killar i åldern 15–25 år använder eller utsätts för mycket våld (Ungdomsstyrelsen 2013).

Ett av många sätt att närma sig detta folkhälsoproblem är att anlägga en genusförändrande ansats. Titeln syftar även på att våld inte är något att vänta på och att det i Sverige är dags för en kunskapsbaserad och systematisk våldsprevention i stor skala.

Orden våldsförebyggande och våldsprevention används synonymt i handboken och betyder att utveckla metoder som kan förhindra att våld förekommer eller ens uppkommer. Förebyggande arbete kan också beskrivas som att bygga upp *"en buffert mot oönskade framtida konsekvenser och att främja möjligheten till en positiv morgondag"* (Ferrer-Wreder, Stattin, Lorente, Tubman, Adamsson 2005, s. 19).

Handboken är i första hand skriven för dig som arbetar professionellt eller ideellt med barn och unga, men också för dig som arbetar strategiskt med prevention och för dig som är intresserad av att utvärdera eller knyta forskning till praktiskt arbete med våldsförebyggande insatser.

Handbokens ramar och avgränsningar bygger på det regeringsuppdrag Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor fick 2011.¹ Därför handlar den om våld relaterat till barn och unga (0–25 år), framförallt om unga mäns våld och relationen mellan ålder, våld och maskulinitet och om att utveckla tidiga förebyggande insatser med ett genusperspektiv på våld för alla barn och unga och för målgrupper som löper särskild risk att bli utsatta för våld eller för att använda våld. Vi diskuterar inte hur behandlingsinsatser för unga med våldsproblematik kan utvecklas.

Handbokens resonemang utgår framför allt från de två kunskapsfälten

1. genusvetenskapliga perspektiv på våld
2. folkhälsovetenskapliga perspektiv på våldsprevention.

Kan vi minska våldet med 90 procent på 34 år?

Under 1954 dog 450 barn under 15 år på grund av olyckor. År 2000 hade antalet dödsolyckor för barn i den åldersgruppen minskat till 49. Idag har vi den lägsta barnadödligheten i världen. Hur gick det till? Tack vare att Sverige tog ett helhetsgrepp på barnadödligheten genomfördes en av de bästa förebyggande insatserna i världen.

År 1954 skapades Barnens olycksfallskommitté. Deras huvudsakliga budskap var att olyckor är ett folkhälsoproblem som samhället måste ta kontroll över. Målet var att engagera befintliga organisationer för att göra barns säkerhet till högsta prioritet. Exempelvis fick Röda korset och Livräddnings-sällskapet ansvar för säkerhet på vatten. Polis, biltillverkare och Trafikverket fick ansvar för olyckor som skedde i trafiken. Säkerhetskampanjen hade tre delmoment:

1. Skapa ett system för datainsamling av barns olycksstatistik med och utan dödlig utgång.
2. Använda lagstiftning och regleringar för att skapa en säkrare miljö för barn.
3. Skapa en bred utbildningskampanj riktad till allmänheten som betonar hur barns olycksfall kan förebyggas.

Vi fick cykelbanor och trottoarer så att barn inte skulle behöva gå över vägar på väg hem från skolan. Vi fick ett konsumentverk som testar alla hushållsprodukter. Vi fick barnsäkra eluttag och S-märkta strömsladdar.

Svensk television sände tips och råd för hur barnsäkerheten kunde förbättras. Läkare och sjuksköterskor underströk säkerhetstänkande i mötet med patienter. Föräldrautbildningar införde frågor om olycksrisker för barn. Vi fick bilbälten i baksäten. Barnstolar för bilen. Cykelhjälm.

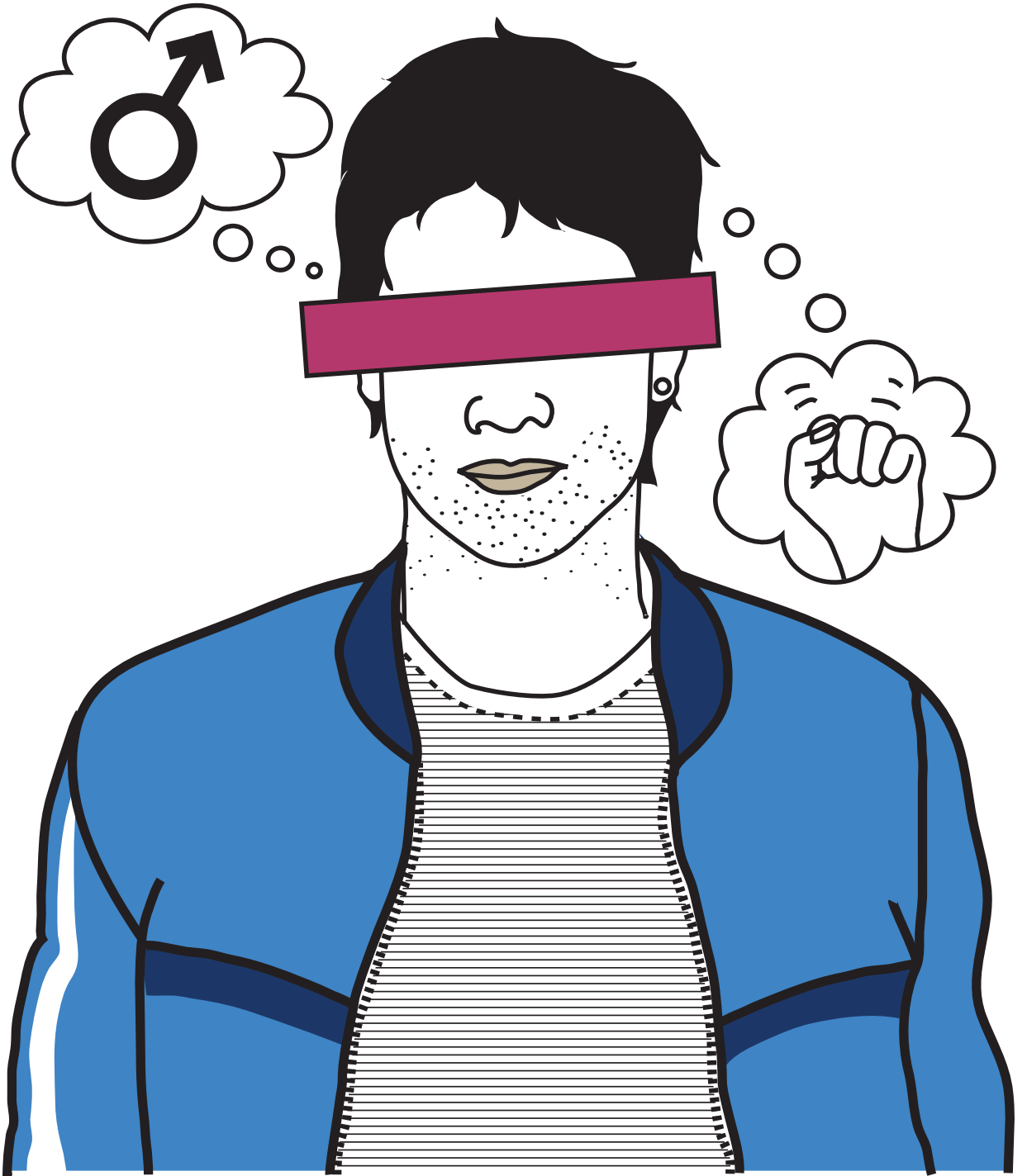
En av de mest anmärkningsvärda insatserna under denna period var att nästan alla kommuner i Sverige under 1970-talet byggde simhallar och erbjöd gratis simundervisning. För att förebygga drunkningsolyckor fick alla barn i grundskolan lära sig simma under skoltid. Flytvästar gjordes tillgängliga till en väldigt låg eller ingen kostnad.

Mellan 1954 och 1988 minskade drunkningsolyckorna i Sverige med 90 procent. Under motsvarande tidsperiod minskade drunkningsolyckorna i USA med 5 procent (Hemenway 2009). Detta är ett fantastiskt exempel på när prevention verkligen fungerar.

Exemplet visar att breda satsningar som omfattar alla barn kan få fantastiska resultat. Det är inte utan ansträngning, men om vi samlar våra krafter kan vi åstadkomma vad som helst. Den gemensamma satsningen för att minska barnadödligheten inspirerar till att fortsätta utveckla våldpreventiva insatser så att arbetet blir mer systematiskt och långsiktigt. Det är minst lika viktigt att skydda barn och unga från våld som från olyckor. Kan vi som samhälle göra det här igen? Kan vi uppbibriga de gemensamma insatser som exempelvis minskade drunkningsolyckor så radikalt från 1954–1988? Kan vi minska våldet mot barn med 90 procent på 34 år? Vad skulle behövas idag som motsvarade simhallar och simundervisning för att förebygga våld mot barn och unga?

Handboken är ett försök att samla viktig kunskap om våld, genus och prevention på ett och samma ställe. Denna kunskap visar hur vi tillsammans som kollektiv faktiskt kan få våld att upphöra. Kunskapen består av många människors lärdomar och svarar framför allt på frågor som:

- Hur kan vi beskriva ett problem så att det motiverar till handling och gör det möjligt att utvärdera om önskvärda resultat uppnåtts?
- Hur kan vi grunda vårt arbete i en genus- och problemanalys där insatser faktiskt förändrar det som går att förändra?
- Hur kan vi arbeta kunskaps- och forskningsbaserat i att utveckla och utvärdera våldsförebyggande metoder?

Läsanvisning och fem steg för förändring

Du kan välja att läsa handboken *Inget att vänta på* från pärm till pärm eller använda den som en uppslagsbok. Materialet är av en kombination av *folkhälsovetenskapliga* modeller för att arbeta våldspreventivt och *genusvetenskaplig* kunskap kring kopplingen mellan genus och våld. Handboken består av tre delar: *Del 1: Arbetsbok*, *Del 2: Lärobok* och *Del 3: Resurser*.

Den första delen, *Del 1 Arbetsbok*, påminner om en kokbok med ett antal konkreta utvecklingssteg. Den består av texter, exempel och frågor som kan användas i en arbets- eller utbildningsgrupp. Syftet med arbetsboken är att *möjliggöra utveckling* av kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv. Arbetsboken är därför tänkt att vara ett konkret stöd i ert utvecklingsarbete. I arbetsboken finns det genomgående reflektionsfrågor och arbetsuppgifter att fundera på för sig själv eller i den grupp av personer som tar sig an det förebyggande utvecklingsarbetet.

I den andra delen, *Del 2: Lärobok*, har vi placerat definitioner, fakta och mer fördjupande texter. Anledningen till att detta finns i läroboken och inte i arbetsboken är att ni ska kunna komma igång med utvecklingsarbetet på en gång och att arbetsboken inte ska tyngas av långa texter. Syftet med läroboken är att *skapa förståelse* för kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv. Vill ni läsa mer om det som ligger till grund för arbetsboken, så läs gärna läroboken. Den går även att läsa fristående för att lära sig mer om våldsprevention utan att för den skull börja utveckla ett våldspreventivt arbete.

I den tredje delen, *Del 3 Resurser*, har vi samlat ordlista, rekommenderad läsning och referenser för den som vill fördjupa sig ytterligare. Ordlistan kan användas parallellt med läsning av både arbetsboken och läroboken.

Ryggraden i handboken utgörs av *fem steg för förändring*.² Dessa fem steg styr både arbetsboken och läroboken och är en folkhälsomodell hämtad från Världshälsoorganisationens utvecklingsarbete av våldsprevention under 2000-talet. Den bygger på vetenskapliga metoder och arbetar stegvis från problem till lösning (WHO 2002).

Fem steg för förändring

STEG 1	STEG 2	STEG 3	STEG 4	STEG 5
Forma ett lämpligt team	Beskriv våld som problem	Identifiera en förändringsidé	Utveckla det som fungerar	Sprida, dela och implementera

Stegen kan fungera både som en tankestruktur och som en begreppsapparat kring hur våldsprevention kan göras. De ska förhoppningsvis fungera som "lådor" att lägga olika saker i, som ett sätt att systematisera och göra arbetet överskådligt. Verkligheten är dock sällan så tillrättalagd som en teoretisk modell och det är bättre att gå vidare än att fastna i krocken mellan praktik och teori. Gå istället tillbaka senare. Kanske har din tolkning förändrats med dina nya erfarenheter av våldsprevention.

DEL 1 : ARBETSBOK

Här börjar själva arbetsboken för hur ni kan lägga upp och bedriva framför allt breda och tidiga, universella och primärpreventiva insatser, exempelvis i en skola, en fritidsgård eller en fotbollsklubb. Första steget för förändring är att bilda ett team som fungerar tillsammans och som har en liknande våldspreventiv vision.

Steg 1

Forma ett lämpligt team

Att bygga ett fungerande team är att möjliggöra samarbete och samverkan. Det behövs för att öka interventionernas genomslag och effektivitet, men också för att ta vara på resurser genom att undvika att liknande våldspreventiva praktiker uppfinns samtidigt på flera platser. Om vi vill förebygga våld behöver vi samla resurserna genom att förena existerande finansiering och personresurser i gemensam handling. Samarbete och samverkan kan också öppna dörrar för att forskning om förebyggande insatser görs på ett mer kollektivt och samordnat sätt.

Frågor:

- Vilka samverkanspartner behövs i teamet?
- Hur ser er gemensamma våldspreventiva vision ut?
- Hur ska ni arbeta tillsammans?

Vilka samverkanspartner behövs i teamet?

Handboken är tänkt att vara tillämpbar i storskaliga våldsförebyggande insatser som pågår under många år, men även i mindre metodutvecklingsprojekt eller i samband med kortare insatser i en organisation. Oavsett om ni arbetar med ett omfattande eller med ett småskaligt projekt, behöver ni tänka igenom sammansättningen av partner för att arbetet ska bli så effektivt och smidigt som möjligt.

Beroende på vilken typ av organisation ni verkar inom behöver ni hitta olika partner. Följande organisationer och yrkesgrupper kan fungera som exempel på vilka som kan ingå eller samverka i det förebyggande arbetet

- kommunens preventionssamordnare och jämställdhetsstrateg
- personal eller ideella ledare som arbetar med barn och unga inklusive skolan
- hälso- och sjukvård
- polis och rättsväsende
- ideella organisationer med kunskap om våld
- forskare eller folkhälsovetare.

Om det finns lokala samverkansgrupper (exempelvis samverkan mellan socialtjänst, polis och skola) inom en kommun eller stadsdel kan den gruppen vara en startpunkt för teamet. Men sammanhanget kan också vara mindre än en kommun eller stadsdel. Exempelvis kan en organisation som en skola, en fritidsverksamhet eller en idrottsförening vara intresserad av att starta tidiga och breda förebyggande insatser. Ett lämpligt team av partner för en sådan uppgift kan exempelvis i en skola bestå av

- elever och skolpersonal som skolledning, elevhälsa och utvalda lärare
- ideella organisationer som kvinno/tjejjour, RFSU, Rädda Barnen etcetera
- kommunens preventionssamordnare, folkhälsovetare eller forskare.

UPPGIFT 1.

Utifrån vad ni vill åstadkomma:

- Vilka kompetenser behövs?
- Behöver ni samverka med andra organisationer eller personer?
- Vem är viktigast att samverka med?

För att teamets arbete ska falla väl ut behöver även målgruppen – barn och unga – komma till tals. Det optimala är att ha med barn och unga i själva arbetsprocessen att skapa preventionsinsatsen. Inspirationen kommer från Scottish Women's Aids nära samarbete med barn och unga. När metoder kring våldsutsatta barn skulle utvecklas fick barn och unga delta som experter på vad de behöver för stöd för att komma vidare med sina erfarenheter.³ När målgruppen ses som en viktig aktör i processen att skapa förebyggande insatser brukar metoderna bli mer effektiva. Men om detta är svårt att genomföra är det på sin plats att barn och unga får delta i en referensgrupp, där de får möjlighet att reagera på hur det preventiva arbetet utvecklas.

Hur ser en gemensam våldspreventiv vision ut?

Teamet med samverkanspartner behöver skapa en tydlig och delad vision om hur preventiva praktiker kan hindra våld från att uppstå.

För att skapa en gemensam vision om ert kommande preventionsarbete kan ni exempelvis samla barn och unga, en representativ grupp av experter, representanter från olika nyckelområden, organisationer och grupper som påverkas av arbetet och formulera ett gemensamt påstående:

- ”om framtiden som alla vill uppnå
- som visar på fördelarna för alla som deltar
- som är lätt att kommunicera och förstå
- som är lätt att komma ihåg av många människor
- som det går att uppnå
- och ligger i linje med relevant och tidigare formulerad policy.”

(WHO 2010, s. 60)

Handboken fokuserar som sagt på breda och tidiga insatser, men oavsett preventionsnivå underlättar en gemensam nämnare – en vision – det fortsatta arbetet. Möjliggör ni dessa samtal kan det kommande arbetet bli mer effektivt eftersom delaktighet finns med redan från början. Särskilt viktigt är det att involvera barn och unga för att formulera en gemensam vision för framtiden.

UPPGIFT 2.

- Hur ser er vision eller dröm ut?
- Hur involveras barn och unga från visionsarbete till utvärdering?
- Vilka referenspersoner skulle du vilja föra samman för att formulera en gemensam vision?

Hur ska ni arbeta tillsammans?

Eftersom arbetssätt, vokabulär och uppdrag ser olika ut hos olika partner är det viktigt att från början kontinuerligt prata om hur ni ska arbeta tillsammans för att säkra långsiktig hållbarhet och fungerande samarbete.

Att arbeta med frågor om våldsprevention ställer krav på ledarskap, och för att kunna leda effektivt behövs en väl fungerande organisation. Viktiga ledarfärdigheter för arbetets framgång är:

- ”goda kommunikations- och relationsfärdigheter
- en förmåga att ge rum åt många perspektiv och förmåga att samarbeta över flera sektorer med olika och ibland konkurrerande behov och intressen
- en förmåga att anpassa sig till framväxande och förändrade behov
- förmågan att fokusera på realistiska resultat
- hjälpa människor att hitta och dela kreativa lösningar.”

(WHO 2010, s. 60)

Ni har förhoppningsvis bildat ett team som har ett pågående samtal om en gemensam vision och organisation. Ert team för samverkan består av olika kompetenser, där det finns god kunskap kring kopplingen mellan maskulinitet, våld och preventionsarbete. Nästa steg är att beskriva våld som problem, vilket våld ni vill förebygga och motverka, kartlägga våldet och behovet lokalt och bestämma hur planerade insatser bör anpassas till lokala behov och förutsättningar.

UPPGIFT 3.

- Hur ska samarbetet se ut för att lyckas på bästa sätt?
- Hur ska arbetet organiseras?
- Vem/vilka ska leda arbetet?

Steg 2

Beskriv våld som problem

I steg 2 ska ungas våld som problem beskrivas med hjälp av frågor som: *Vem, hur, var, vad, när?* Exempelvis *vem* som blir utsatt av *vem*, *hur* relationen ser ut mellan offer och förövare och *var* våldet sker och *när* i barns och ungas liv som olika typer av våld förekommer.

Att beskriva våld som problem och våldets konsekvenser och kostnader är inte bara klagörande för att förebygga våld, utan också viktigt för att *motivera* till handling. En beskrivning av våldets förekomst är också ett första steg för att möjliggöra en bra *utvärdering* av om insatserna gett önskvärda resultat. En lokal kartläggning av hur våldet ser ut hos er ökar möjligheten att skapa rätt insats för att minska våldet.

Det här steget handlar om att beskriva våld – mot barn och unga – som problem och *inte* om att *analysera varför* det uppkommer, vilket är fokus för *Steg 3: Identifiera en förändringsidé*. Steg 2 består av ett sätt att systematiskt beskriva våld som ett problem i ert sammanhang.

Definiera våldet

Vilket våld vill ni förebygga?

Vilket är våldets karaktär?

I tabell 1 har vi använt WHO:s typologi för våld och tagit bort och lagt till typer av våld så att det utgår från sådant våld som berör barn och unga.⁴ Sammantaget ger detta en omfattande, men inte en fullständig, lista med olika typer av våld som barn (0–11 år) och unga (12–25 år) av båda könen kan vara utsatta för i Sverige. Både ålders- och könsindelningen är grov och kan gärna delas in i flera kategorier. Lägg till fler typer av våld och våldsutsatta grupper vid behov, men för enkelhetens skull, börja med denna. För varje typ av våld och våldsutsatt grupp kan våldet delas in i fyra karaktärer: fysiskt, sexuellt, psykologiskt och omsorgssvikt.⁵

UPPGIFT 4.

Definiera vilken typ av våld som ni vill förebygga. I tabell 1 kan du ange för vilka grupper och våldets karaktär (markera med ett kryss). Börja var och en för sig för att sedan jämföra och diskutera fram ett delat våldsfokus

Prata utifrån era val om:

1. På vilka platser sker våldet?
2. Hur ser relationen ut mellan förövare och offer?

Tabell 1. Typ av våld, våldsutsatt grupp och våldets karaktär

TYP AV VÅLD	VÅLDSUTSATT GRUPP				VÅLDETS KARAKTÄR			
	Tjejer	Killar	Barn (0–11 år)	Unga (12–25 år)	Fysiskt	Sexuellt	Psykiskt	Neglekt
Självorsakat våld^a								
Suicid								
Självskadebeteende								
Mellanmänskligt våld								
Familjen/partner^b								
Övergrepp mot barn/barnmisshandel								
Barn som upplever/bevittnar pappors/ föräldrars våld								
Våld i ungas intima relationer								
Hedersrelaterat våld och förtryck								
Närsamhället^c								
Unga mäns våld/ungdomsvåld								
Övergrepp av obekanta män								
Våld i institutioner, till exempel i skolan, på arbetsplatser och inom idrotten								
Kollektivt våld^d								
Hatbrott relaterat till rasism, sexualitet och könsidentitet								
<p><i>Källa: WHO (2002).</i> <i>Kommentar: a = Förövare och offer är samma person. b = Nära relation till förövaren, sker oftast i hemmet. c = Förövaren är bekant eller främling, sker oftast utanför hemmet. d = Organiserade förövare.</i></p>								

Vilka likheter finns mellan våld att förebygga och annat våld?

Olika typer av mellanmänskligt våld är på många sätt sammanflätade. Det är snarare regel än undantag att en och samma person utsätts för olika former av våld. Dessutom kan det vara så att personen många gånger har erfarenheter av att vara både utövare och utsatt (Hamby & Grych 2013). Våldsformer som mobbning, sexuellt våld, våld i nära relationer, barn som bevittnar/upplever våld, sexuella trakasserier, kränkande behandling etcetera kan förekomma många gånger under en persons livslopp (Hamby & Grych 2013).

I ljuset av detta behövs en mer sammansatt problembeskrivning för att kunna skapa effektiva interventioner (Banyard 2013, Hamby & Grych 2013, WHO 2002). Olika former av mellanmänskligt våld har gemensamma bakomliggande riskfaktorer som att växa upp i ett våldsamt eller trasigt hem, drogmissbruk, social isolering, rigida könsroller, vissa sociala och kulturella normer och ojämlikhet i inkomster (WHO 2002, 2010). Förebyggande insatser som behandlar sådana gemensamma bakomliggande faktorer har möjlighet att minska förekomsten av flera typer av våld (WHO 2010).

Vi rekommenderar därför en sammanhållen syn på våld och att det förebyggande arbetet innefattar flera typer av våld. Nedan följer exempel på hur olika typer av våld relaterar till varandra.

• Våld mot sig själv

Detta är ofta en konsekvens av samma underliggande sociala, psykologiska och miljömässiga faktorer som andra typer av våld (WHO 2002).

• Övergrepp mot barn och unga

Detta sker ofta i hem där våld förekommer mellan föräldrarna. Barn som har utsatts för övergrepp löper ökad risk för att senare i livet antingen använda våld eller bli utsatt för många typer av våld såsom suicid, sexuellt våld, ungdomsvåld, våld i nära relationer och övergrepp mot barn (WHO 2006).

• Uppleva föräldrars våld

Att som barn uppleva föräldrarnas våld är en riskfaktor för egen utsatthet. Nästan en tredjedel av de barn som upplevt våld i familjen har exempelvis även själva varit utsatta för fysiskt våld hemma. Unga som upplever våld i nära relationer hemma är ofta utsatta för omsorgssvikt. Detta är tre till nio gånger vanligare för barn och unga som upplevt föräldrars våld i jämförelse med för andra unga (Hamby & Grych 2013).

• Unga mäns våld

Det finns nära samband mellan unga mäns våld (ungdomsvåld) och andra former av våld. Att ha bevittnat eller upplevt våld hemma, eller att ha blivit utsatt för fysiska eller sexuella övergrepp, kan få barn och unga att se på våld som ett acceptabelt sätt att lösa problem (WHO 2002).

- Våld i nära relationer och sexuellt våld

Att som barn ha blivit utsatt för fysiska, sexuella och emotionella övergrepp av föräldrar eller andra vårdnadsgivare ökar risken både för att bli utsatt för våld i nära relationer och för sexuellt våld under tonåren (WHO 2010).

- Skolvåld

Det finns ett samband mellan mobbning och utsatthet för fysiskt våld eller hot. Nästan en av tio elever som angett att de ofta utsatts för mobbning, rapporterar att de också utsatts för grovt skolvåld. Motsvarande för elever som anger att de aldrig mobbats, men rapporterar utsatthet för grovt skolvåld är en på hundra (Estrada, Granath, Shannon & Törnqvist 2009, Ring 2013). Det finns också ett samband mellan skolmiljö och risken att utsättas för grovt skolvåld. Oavsett om elever själva är utsatta för mobbning, löper de högre risk att utsättas för grovt våld i en skola där mobbning är vanligare (Estrada et al. 2009).

UPPGIFT 5.

Utifrån de olika typer av våld som finns i ungas vardag:

- Hur ser relationen ut mellan de våldsformer som ni vill förebygga?
- Finns det andra våldsformer som ni bör inkludera?

När i barns och ungas utveckling vill ni förebygga våldet?

För att kunna svara på frågan: När i barns och ungas utveckling är det mest relevant med primära (tidiga) preventiva insatser, är det rimligt att reflektera över när olika typer av våld riskerar att bli erfarenheter hos barn och unga. Följande är en sammanställning utifrån WHO:s rapporter:

- När börjar övergrepp mot barn?

Övergrepp mot barn börjar under graviditeten eller när barnen har fötts. Spädbarn och små barn under skolåldern är mest utsatta för övergrepp på grund av sitt beroende, sin sårbarhet och sin relativt sociala osynlighet (WHO 2006).

- När börjar sexuellt våld?

Sexuellt våld kan börja vid alla åldrar och förövarna kan vara föräldrar, vårdnadshavare, bekanta eller främlingar och partner i nära relationer. I de allra flesta fall utförs det sexuella våldet av killar, unga män och vuxna män gentemot tjejer, unga kvinnor och vuxna kvinnor. Även killar och unga män kan vara utsatta för sexuellt våld (WHO 2010).

- När börjar unga mäns våld?

För några killar börjar en rad problembeteenden tidigt i skolan och eskalerar under tonåren till allt mer allvarliga aggressioner, vilket tenderar att fortsätta i vuxenlivet. Det finns alltså för en del killar och unga män ett livslopp där aggressivitet och användning av våld börjar tidigt och fortsätter långt upp i åldrarna. De flesta unga män som använder våld gör dock detta främst under tonåren och har inte uppvisat aggressionsproblem som barn. Våldet utövas ofta tillsammans med kompisar. Förekomsten av droger och vapen gör också att våldet riskerar att få dödlig utgång (WHO 2002).

- När börjar våld i nära relationer?

Killar eller unga mäns våld mot tjejer eller unga kvinnor börjar i huvudsak under tonårstiden. Våldet består vanligtvis av en kombination av fysiska, sexuella och emotionella övergrepp i kombination med unga mäns kontrollerande beteenden. Våld i intima relationer förekommer också i samkönade relationer (WHO 2010).

UPPGIFT 6.

Bestäm vilken målgrupp ni vill rikta den förebyggande insatsen till genom att ange det i tabell 2.

Tabell 2. Målgruppens ålder, kön etcetera och risk för eller erfarenhet av våld

Ålder		Kön etcetera		Risk för/erfarenhet av våld	
Alla åldrar		Alla		Alla	
Barn (0–5 år)		Endast killar		Riskgrupp	
Barn (6–11 år)		Endast tjejer		Riskgrupp	
Unga (12–15 år)		Hederskontext		Endast förövare	
Unga (16–18 år)		Hbtq-ungdomar		Endast offer	
Unga vuxna (19–25 år)		Social utsatthet/fattigdom		Offer och förövare	
Andra		Andra		Andra	
Andra		Andra		Andra	

Unga mäns användning av våld utifrån brottsstatistik

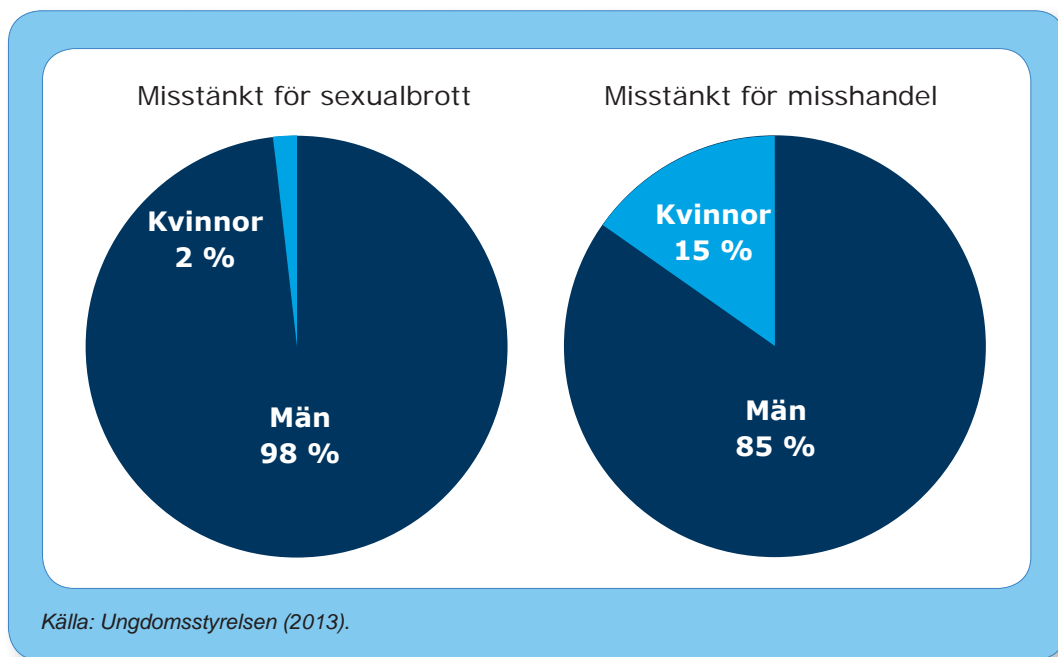
För att kunna beskriva hur ert våldsproblem ser ut kan det vara till hjälp att undersöka nationell statistik som säger något om omfattningen av våld bland unga. Nästa steg kan sedan vara att använda en redan befintlig eller att ta fram en lokal kartläggning som fångar ert sammanhangs omfattning av våld bland unga.

Vi har utifrån Ungdomsstyrelsen (2013) sammanställt data om unga mäns användning av våld och försökt illustrera den på ett tillgängligt sätt.

Män och killar är de vanligaste förövarna i brottsstatistiken

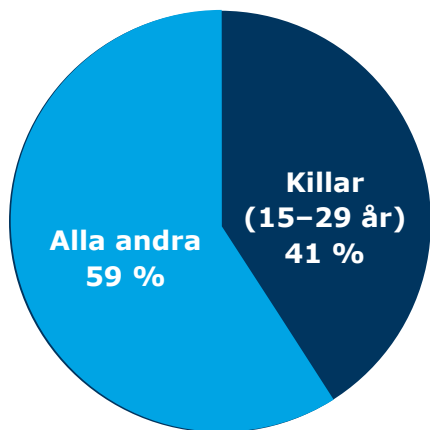
Av figur 1 framgår det att våld är ett i huvudsak ”manligt problem”. Diagrammet till vänster visar att av samtliga misstänkta för sexualbrott är 98 procent män. Diagrammet till höger visar att bland samtliga misstänkta för misshandel är 85 procent män (Ungdomsstyrelsen 2013).

Figur 2 visar att killar i åldern 15–29 år utgör 41 procent av alla misstänkta för sexualbrott. Diagrammet till höger visar att killar i åldern 15–29 år står för 46 procent av alla misstänkta misshandelsbrott (Ungdomsstyrelsen 2013). Figur 2 visar alltså att vara ung och kille har stor betydelse för våldsanvändning.

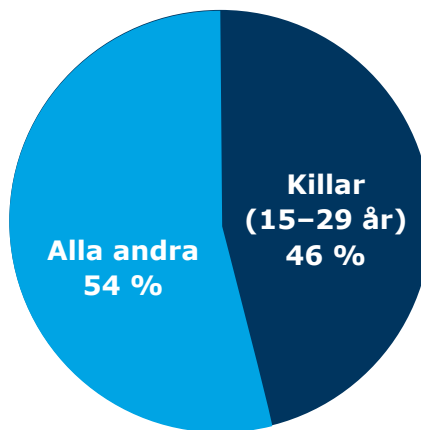

Figur 1. Andel misstänkta för sexualbrott och misshandel efter kön, 15–29 år, 2012. Procent.

Misstänkt för sexualbrott

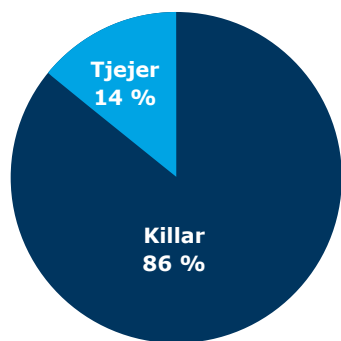
Misstänkt för misshandel

Källa: Ungdomsstyrelsen (2013).

Figur 2. Andel misstänkta för sexualbrott och misshandel killar 15-29 år samt alla andra, 2012. Procent.

Misstänkt för våldsbrott bland unga under 25 år

Källa: Ungdomsstyrelsen (2013).

Figur 3. Andel misstänkta för våldsbrott efter kön, 16-25 år, 2012. Procent.

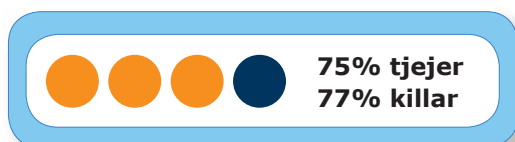
Killar står för den största andelen våldsbrott bland unga. Figur 3 visar att 86 procent av de som var misstänkta för våldsbrott under 2012 bland unga under 25 år var killar (Ungdomsstyrelsen 2013).

Barns och ungas utsatthet för våld

I en nationell studie baserad på ungas besök på ungdomsmottagningar svarade 2 250 kvinnor och 920 män i åldern 15–23 år på en validerad enkät om emotionella, fysiska och sexuella övergrepp (Danielsson, Blom, Nilses, Heimer & Högberg 2009).

Resultatet visar att unga män i större utsträckning utsätts för emotionellt eller fysiskt våld av en främling, medan unga kvinnor i större utsträckning utsätts för fysiskt och lindrigt emotionellt våld av någon närstående: en förälder, partner eller ex-partner. Vid sexuellt våld så är främlingar och skolkamrater de vanligaste förövarna som utsätter både killar och tjejer (Danielsson et al. 2009).

Den svenska undersökningen *Våld och hälsa* av Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK 2014) handlar om våldsutsatthet och hälsa ur ett livsperspektiv. Den utgår bland annat från WHO:s breda definition av våld (se Del 2: Lärobok för definitioner och Del 3: Resurser för mer intressant statistik från NCK:s rapport). I undersökningen har 20 000 vuxna kvinnor och män bland annat tillfrågats (svarsfrekvensen var cirka 50 procent) om sin våldsutsatthet som barn (före 18 års ålder) och huruvida förövaren varit vuxen eller jämnårig med följande resultat:

3 av 4 barn har någon gång blivit utsatt för någon form av våld före sin 18-årsdag.

• Fysiskt våld

Bland kvinnorna uppger 39 procent erfarenhet av fysiskt våld under barndomen, 21 procent har varit utsatta av en jämnårig. Bland männen har mer än hälften, 59 procent, minnen och erfarenhet av fysiskt våld, varav 47 procent varit utsatta som barn av en jämnårig. Om hot om fysiskt våld inkluderas, så rapporterar 46 procent av kvinnorna och 69 procent av männen utsatthet för fysiskt våld under sin barndom (NCK 2014).

• Sexuellt våld

Nästan var tredje kvinna, 27 procent, svarar att hon varit utsatt för ett sexuellt övergrepp som barn, 16 procent anger att förövaren var jämnårig. Motsvarande för män är 11 procent som utsatts för sexuella övergrepp, varav 6 procent rapporterar att förövaren var jämnårig. Om sexuella trakasserier inkluderas, så rapporterar varannan kvinna (54 procent) och var femte man (20 procent), utsatthet för sexuellt våld under sin barndom (NCK 2014).

• Psykiskt våld

Drygt hälften av både kvinnor (54 procent) och män (58 procent) anger att de som barn utsatts för psykiskt våld som kränkningar, förtryck, förnedring och mobbning, 45 procent av kvinnorna och 53 procent av männen var utsatta av en jämnårig. Om upplevelser av våld i hemmet, det vill säga att som barn ha sett eller hört fysiskt våld mellan föräldrarna hemma inkluderas, så anger 57 procent av kvinnorna och 61 procent av männen att de varit utsatta för psykiskt våld under barndomen (NCK 2014).

Sammantaget rapporterar 75 procent av kvinnorna och 77 procent av männen att de som barn utsatts för någon form av våld – fysiskt, sexuellt eller psykiskt. Totalt har alltså 3 av 4 varit utsatta för någon form av våld före sin 18-årsdag (NCK 2014).

Om endast allvarligt våld räknas in så uppgav var tredje kvinna (32 procent) och var fjärde man (25 procent) att de som barn (0–18 år) varit utsatta för någon form av allvarligt⁶ våld (NCK 2014), vilket figur 4 visar.

Allvarligt våld mot barn och unga kan vara fysiskt, sexuellt eller psykologiskt.

- Fysiskt

ibland eller ofta slagen med knytnäve, skadad med vapen, ofta utsatt för annat fysiskt våld eller ofta hotad med fysiskt våld. Av kvinnorna är det 14 procent och av männen är det 18 procent som rapporterar utsatthet för allvarligt fysiskt våld under sin barndom.

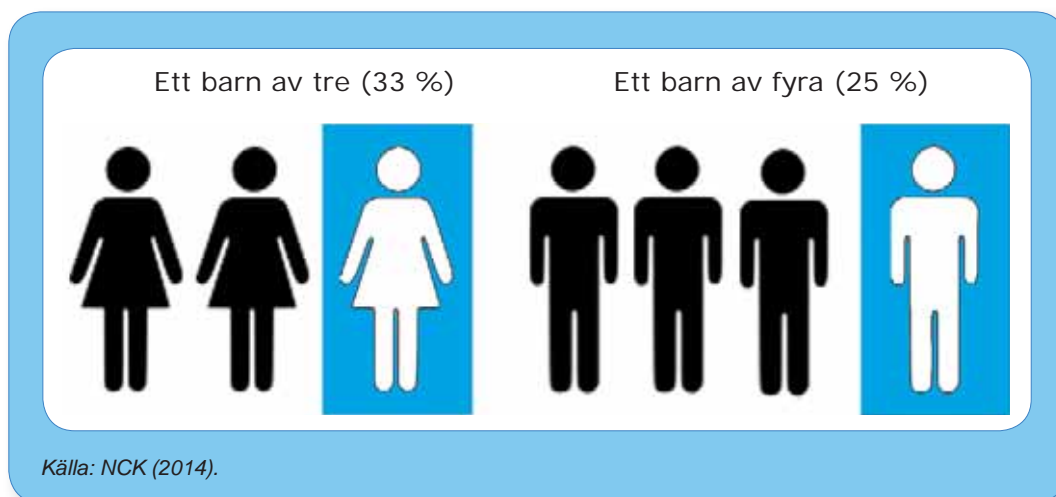
- Sexuellt

våldtäkt och våldtäktsförsök eller upprepade sexuella övergrepp. Av kvinnorna är det 17 procent och av männen är det 6 procent som rapporterar utsatthet för allvarligt sexuellt våld under sin barndom.

- Psykologiskt

ofta kränkt, mobbad eller liknande eller vid upprepade tillfällen ha sett eller hört våld mellan föräldrarna. Av kvinnorna är det 14 procent och av männen är det 10 procent som rapporterar utsatthet för allvarligt psykologiskt våld under sin barndom (NCK 2014).

Jämnåriga förövare står sammanfattningsvis för en stor del av våldet mot barn. Det är lika vanligt att som barn bli utsatt för fysiskt eller sexuellt våld av en jämnårig som av en vuxen. När det gäller psykologiskt våld såsom kränkningar, förtryck, förnedring, nedvärdering eller mobbning är det betydligt vanligare att förövaren är en jämnårig än en vuxen (NCK 2014).

Figur 4. Andel med erfarenhet av allvarligt våld under barndomen efter kön. Procent

Danielsson et al. (2009) visar i sin undersökning riktad till skolan och ungdomsmottagningar, att unga män i tio gånger så hög grad är utsatta för fysiskt våld jämfört med vuxna män. Ung kvinnor är i nästan tio gånger så hög grad utsatta för psykologiskt och fysiskt våld och i mer än tio gånger så hög grad utsatta för sexuellt våld jämfört med vuxna kvinnor (Danielsson et al. 2009).

Brottsförebyggande rådet (Brå) har mellan 1993 och 2011 genomfört den riksrepresentativa skolundersökningen om brott (SUB). I SUB får elever i grundskolans årskurs nio frågor om utsatthet för våldsbrott under de senaste 12 månaderna vad gäller grovt fysiskt våld, lindrigare fysiskt våld och allvarligt hot. Dessutom får eleverna ange var den senaste våldshändelsen har ägt rum. I undersökningen ställs dessutom frågor om mobbning (Estrada et al. 2009, Nellerland 2013).

Den totala utsattheten för fysiskt våld eller hot beräknad utifrån samtliga undersökningsår (1995–2011), visar att drygt var fjärde elev, cirka 32 procent av killarna och 24 procent av tjejerna i årskurs nio varit utsatta under det senaste året. Utsatthet för lindrigare våld är vanligast, där drygt var femte elev rapporterar utsatthet, motsvarande 25 procent av killarna och 17 procent av tjejerna (Ring 2013).

En stor del, cirka 40 procent, av våldet (grovt, lindrigare eller hot) som eleverna rapporterar har skett i skolan (Estrada et al. 2009). Nästan hälften (cirka 45 procent) av det lindriga våldet, som elever i årskurs 9 är utsatta för, sker på skolan (Ring 2013).

En skillnad mellan killar och tjejer är att killar i högre grad rapporterar att de utsatts för våld (både grovt och lindrigare fysiskt våld) i skolan och på skolgården än vad tjejer gör, medan tjejer i högre grad rapporterar att de utsatts för våld i

bostaden eller hemma hos någon annan, än vad killar gör (Ring 2013).

Elever i årskurs nio har i SUB även fått ange huruvida de aldrig, ganska sällan, ibland eller ofta blivit utsatta för mobbning. Mellan 11 och 13 procent av eleverna anger att de blivit utsatta ibland eller ofta, sett över alla undersökningar mellan 1993 och 2011. Bland tjejerna angav 13 procent att det varit utsatta ibland eller ofta och bland killarna var motsvarande siffra 10 procent under 2011 (Ring 2013).

Hatbrott är vanligast bland unga, 33 procent av de som utsattes för hatbrott 2008–2010 var i åldern 16–24 år. Av de som utsattes för homofobiska hatbrott var 41 procent i åldern 16–24 år (Ungdomsstyrelsen 2013).

Nu har vi gett en översikt av våldets omfattning och beskrivit våld som problem nationellt i Sverige. Varje våldspreventiv insats behöver dock anpassas till en lokal problembeskrivning och sina lokala förutsättningar och behov för att fungera bra (Estrada et al. 2009, Armstrong & Webb 2006). I Del 2: Läroboken finner ni mer statistik för framför allt Sverige och användbara datakällor för att göra en lokal kartläggning av problemet.

UPPGIFT 7.

Utgå från eller gör en lokal kartläggning av våld i ert sammanhang.

- Hur ser problemet, behoven och förutsättningarna ut?
- Hur bör våldsförebyggande insatser anpassas till ert lokala sammanhang?

Våldets konsekvenser och kostnader

Att beskriva våldets konsekvenser och kostnader kan vara ett bra sätt att skapa motivation för preventionsarbete. NCK:s undersökning (2014) har kopplat samman våldserfarenheter med sjukskrivningar och andra faktorer som fångar ohälsa.

Om det går ska ni försöka att hitta fakta kring kopplingen mellan våld och ohälsa i ert sammanhang. Det kan underlätta argumentationen för er preventionsidé.

Internationellt finns det siffror på att våldet kostar samhället oerhörda pengar, vilket talar för att tidiga preventiva insatser eventuellt kan minska kostnaden för våldets konsekvenser (jfr Vylder 2010). I Sverige har Socialstyrelsen uppskattat att kostnaden för våld mot kvinnor är mellan 2,7 och 3,4 miljarder kronor per år (Socialstyrelsen 2006). Våldsprevention kan rent av vara en investering.

Försök att hitta siffror på vad våldet kostar i ert sammanhang. Det kan också underlätta stödet för er våldspreventiva satsning.

Så långt har ni förhoppningsvis ringat in olika våldformer och vilken åldersgrupp ni vill fokusera på. Eventuellt har ni även en uppfatt-

UPPGIFT 8.

Beskriv våldets konsekvenser och kostnader för er organisation, stadsdel eller kommun!

- Vilka hälsorisker innebär utsatthet för våld i ert lokala sammanhang?
- Vad kostar våldet er?
- Vad skulle ni kunna tjäna på att investera i våldsprevention?

ning om våldets omfattning, konsekvenser eller kostnader i ert lokala sammanhang. Därtill i den bästa av världar en kartläggning av behov och lokala förutsättningar som våldsförebyggande insatser behöver anpassas till.

Då har det blivit dags för att börja tänka kring hur ni ska få våldet att minska. Med andra ord, göra en analys för att förstå våldets grundläggande orsaker och därigenom formulera en förändringsidé om hur våld kan förebyggas.

Steg 3

Identifiera en förändringsidé

Denna handbok vilar på analysen att våldets omfattning kan förstås som påverkat av genusnormer och ojämställdhet mellan kvinnor och män. Vissa typer av våld har uppenbart med genus att göra. Exempelvis är mäns våld mot kvinnor djupt rotat i ojämställdhet och en historisk patriarkal maktordning. Sexuella övergrepp mot barn är rotad i en idé om framförallt vuxna mäns rätt till kvinnors och barns kroppar eller killars rätt till jämnåriga tjejers kroppar. Därför börjar vi steg 3 med att analysera relationen mellan maskulinitet och våld.⁷ Sedan kopplar vi samman det med folkhälsomodellens resonemang om riskfaktorer.

Ett våldsamt maskulinitetsgörande

Våld – psykiskt, sexuellt eller fysiskt – är konkreta handlingar som nästan alltid utförs av en pappa, en partner, en bror eller en son. Handlingen riktas mot ett barn, en kvinna eller en man. Våldet fyller en funktion, är farligt och får nästan alltid konsekvenser.

Ingen som lever tillsammans med eller har intima relationer med män, fäder och söner vill att de ska vara eller bli våldsamma. Trots det så är det killar och män som står för majoriteten av våld i världen. Det betyder att killar och män, dock inte alla, väljer att använda våld. Killar och män väljer att kontrollera, dominera, hota med våld och faktiskt använda våld. Hur kan vi förstå detta? Än idag växer killar upp till män genom att förhålla sig till normer om att en ”riktig man” har kontroll, ska vara tuff och inte känna efter. Alltför ofta leder det till att förringa smärta och sårbara känslor. Den känsla som däremot uppmuntras att känna och

öppet uttrycka är ilska. Vissa maskulinitetsnormer begränsar killar och män från att lära känna sig själva, komma i kontakt med andra och vara känslomässigt närvarande.

Relationen mellan våld och maskulinitetsgörande kan förstås på många sätt men att de hör samman börjar idag vara en vedertagen utgångspunkt och så även i denna handbok. Poängen med att hålla samman maskulinitetsgörandet och våld är att tydliggöra vilka normer som verkar spela roll för våldsanvändning. Dessa normer behöver utmanas så att andra mindre våldsamma beteenden får större plats i samvaron mellan killar eller unga män men även i relationen till tjejer och kvinnor.

Två amerikanska forskare – Oransky och Fisher (2009) – har via intervjuer och genomläsning av forskning om killar skrivit fram en lista över vanligt förekommande normer som föreskriver maskulinitet som kan sägas utgöra en risk för att utveckla kränkande och våldsamt beteende. De organiserar normer för killar i fyra grupper:

1. Ständig ansträngning
att ständigt anstränga sig för att visa sig tuff och stark.
2. Känslomässig begränsning
att bli känslomässigt begränsad både inför sina egna och andras känslor exempelvis genom att framför allt ha tillgång till ilska.
3. Heterosexism
ett kategoriskt nedvärderande, förakt eller undvikande av femininitet och homosexualitet.
4. Social retsamhet
att ständigt klara av att reta andra killar och stå ut med att själv ständigt bli retad – kan omtalas som att klara av ”grabbjargong”.

Enligt Ungdomsstyrelsens rapport *Unga, maskulinitet och våld* (2013) går det att se en koppling mellan liknande normer som ovan och en större tolerans för kränkningar och våld. Det talar för att en utmaning av liknande normer kan vara ett av många steg som behöver tas för att på sikt kunna motverka våld i ungas men även i vuxnas liv.

Ett våldsamt maskulinitetsgörande i grupp

En dimension till som kan spela roll för hur killar och män gör maskulinitet är hur gruppen påverkar i deras liv, där de fyra grupperna av normer som beskrivits ovan spelar en avgörande roll.

Killar och män förväntas vara tillsammans med och i första hand visa lojalitet till andra killar (Berg 2007). Om en kille skulle välja att ta parti för en tjej kan han än idag bli retad och till och med bli utesluten från kamratgruppen. Dessa lojalitetskrav – att välja likasinnade med liknande kropp som en själv – brukar omtalas som homosocialt beteende. Men för att homosocialitet ska fungera är det oerhört viktigt att den har en heterosexuell prägel. Det vill säga, att killar presenterar sig som heterosexuella – begär tjejer. Vid minsta misstanke om att en kille skulle begära killar, så är homosocialitet, i alla fall i grupp, en omöjlighet.

Ett sätt att hantera den outtalade ”hetero”-förväntan är att ständigt tala om tjejer, vilka som är snygga eller intressanta. Ett annat sätt är att skryta om sexuella erövringar i exempelvis ett omklädningsrum, oavsett om de är sanna eller inte. För yngre killar blir kravet på homosocialitet tydligt iscensatt genom avståndstagandet från jämnåriga tjejer – avståndstagandet kan förklaras som att *”det går inte att leka med tjejer, de är äckliga”*. Gruppen har en tydlig disciplinerande funktion när det kommer till att passera

plinerande funktion när det kommer till att passera som *”en kille att hänga med”* (Pettersson 2014).

Dessa många gånger outtalade krav gör att killar och unga män är beredda att göra ganska mycket för att bli inkluderade i grupper. Krävs det att vara våldsamt eller kränka någon för att få vara med kan det ligga nära tillhands att göra det trots att killen eller den unga mannen aldrig skulle göra det på tu man hand (Pettersson 2014).

De homosociala kraven på lojalitet mellan killar eller mellan unga män gör det är svårt att ha en avvikande och problematiserande åsikt i homosociala grupper. Ett sätt att hantera dessa outtalade krav på homosocialitet är att inte ha en avvikande åsikt utan att i första hand vara följsam och förstående, vilket ofta återskapar en maskulinitet som förhåller sig till de fyra grupperna av normer: ständig ansträngning, känslomässig begränsning, heterosexism och social retsamhet.

Detta betyder att om maskulinitetsgörandet ska bli mindre våldsamt räcker det inte med att stärka individuella killar och unga män. Vi behöver hitta sätt att komma in i killars och unga mäns homosociala sammanhang – i exempelvis fotbollsklubben, skolan, fritidsverksamheten eller kamratgruppen. Det kollektiva görandet av maskulinitet verkar vägra tyngre än en individuell killes maskulinitetsgörande (Pettersson 2014, Berg 2007).

I samtal med killar, som deltagit i gruppvåldtäkter förklaras ofta händelsen med att det rådde en press i gruppen på att delta. På tu man hand, menar förövarna, att våldtäkten aldrig skulle ha ägt rum. Baksidan av detta resonemang är att killar dels kan slippa undan ansvar, dels själva börja förringa sitt grupp-beteende. Vill det sig riktigt illa kan förövarna få mildare straff om det går att bevisa att det fanns ett grupptryck. Vad signalerar vi då till killar: att killar i grupp kan ta sig rätten att agera kränkande och våldsamt om de kan presentera sig som sjysta killar på tu man hand? Vi vuxna behöver problematisera hur vi tänker kring killar i grupp för att hitta sätt att bemöta och utmana killars grupp-beteende.

Analysen ovan kring kopplingen mellan maskulinitetsgörande, grupp och våld bygger framför allt på kvalitativ intervjubaserad forskning. Denna analys av hur killar och unga män ”gör” maskulinitet är *ett* sätt att förstå varför våld bland unga är så vanligt. Att anlägga ett sådant perspektiv på våld betyder förenklat att sätta på sig ett par glasögon – genusglasögon – som hjälper oss att se hur genusnormer präglar vår samvaro med andra och med oss själva.

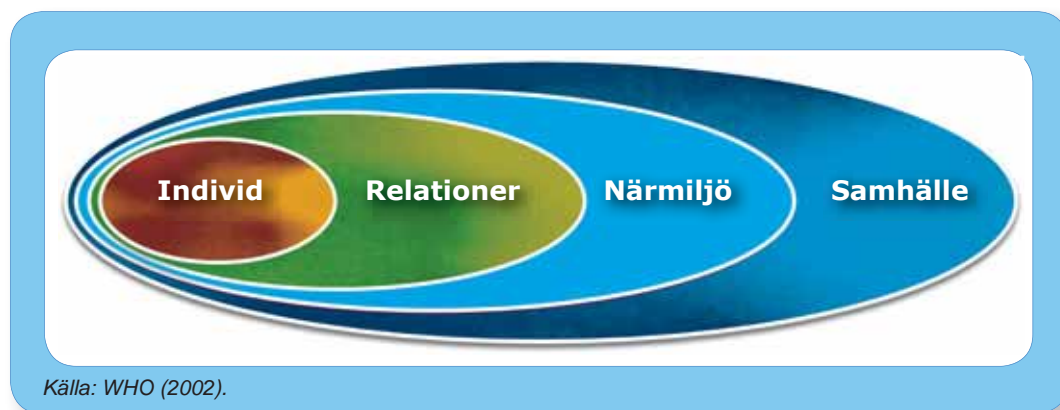
I följande avsnitt är fokus på riskfaktorer som till skillnad från genusvetenskapen utgår från kvantitativa datainsamlingar och studier av samband. Anledningen till att vi kopplar samman genusperspektiv och riskfaktorer är för att preventionsforskning visat att just de ovan nämnda killnormerna utgör riskfaktorer för våld. Att då ha mer kunskap kring riskfaktorer hjälper oss i det fortsatta arbetet. Till vår hjälp har vi den socio-ekologiska modellen som bygger på en sammansättning av biologiska, sociala, kulturella, ekonomiska och politiska aspekter som påverkar riskfaktorer. Ordet ekologi betyder miljö och i det här fallet är ekologi ungefär synonymt med livsmiljö.

Riskfaktorer utifrån en socio-ekologisk modell

Den socio-ekologiska modellen används för det första för att påvisa vilka faktorer som ökar risken för att någon ska använda våld eller bli utsatt för våld. För det andra, för att förebygga dessa risker. På så vis är det en praktisk och logisk modell för förändring eftersom problem och prevention går hand i hand.

Det är dock viktigt att komma ihåg att en riskfaktor inte behöver förklara eller vara en orsak till våld, utan att den oftast utgörs av ett statistiskt samband. Exempelvis finns det samband mellan glassförsäljning och drunkningsolyckor, men det betyder ju inte att glassförsäljningen orsakar drunkningsolyckor. Snarare är hög utomhustemperatur, så kallad sommar, en mer förklarande variabel. Både sommar och glassförsäljning kan alltså ses som riskfaktor för drunkning. Exempel på riskfaktorer för våld är: manligt kön, ung ålder, alkohol och tillgång till vapen.

En styrka med den socio-ekologiska modellen är att den å ena sidan hjälper till med att hålla isär en myriad av olika riskfaktorer för våld, å andra sidan ger den en bild av hur dessa riskfaktorer samspelar (Flood 2011, WHO 2002, 2004c). Figur 5 illustrerar en ekologisk modell för att förstå och förebygga våld (WHO 2002).

Figur 5. Socio-ekologisk modell med fyra sammanvävda nivåer.

Tabell 3. Socio-ekologisk modell med nivådefinitioner och riskfaktorer

Individ	Relationer	Närmiljö	Samhälle
<p>Individnivån utgörs av en individs biologiska och psykologiska förutsättningar, personliga historia, socio-ekonomisk status, kön och ålder. Exempelvis är låg utbildningsnivå, en historia om att vara utsatt för våld i unga år, skadlig användning av alkohol och acceptans av våld riskfaktorer för att både bli våldsoffer och våldsutövare.</p>	<p>Relationsnivån handlar om nära relationer till familjemedlemmar, vänner och partner och hur relationer kan skydda eller innebära en risk för våld. En individs nära relationer utgör den väv som möjliggör både människors våldsrelaterade beteenden och erfarenheter, exempelvis vilka ens vänner är och vad de står för eller gör.</p>	<p>Närmiljönivån utgörs av ett närsamhälle, en gemenskap eller ett visst sammanhang där personliga relationer kan formas, till exempel skolor, arbetsplatser eller bostadsområden. Faktorer i dessa sammanhang som ökar risken för att någon blir offer eller förövare, kan exempelvis handla om att ett visst sammanhang reagerar med tystnad eller med handfallenhet inför ett övergrepp.</p>	<p>Samhällsnivån utgörs av vårt samhälle i stort och handlar om sociala och kulturella normer och villkor, till exempel mäns dominans över kvinnor och barn, föräldrars dominans över barn, politiska konflikter, ekonomisk och social ojämlikhet. Till exempel är traditionella genusnormer som stödjer våld riskfaktorer på samhällsnivå.</p>
<p><i>Källa: WHO (2002).</i></p>			

Strukturell ojämställdhet och begränsande genusnormer utgör riskfaktorer för exempelvis våld i nära relationer och sexuellt våld. Dessa riskfaktorer brukar placeras på samhällsnivå i den socio-ekologiska modellen (tabell 3). Nämda riskfaktorer tar sig givetvis också uttryck på de andra nivåerna i modellen. De är relaterade till andra riskfaktorer som att uppleva våld i hemmet som barn och alkoholanvändning hos manliga förövare. Med andra ord, livet är en komplex väv av allt detta tillsammans. Det finns inga vattentäta skott mellan samhällsnivå och individnivå utan alla nivåerna och riskfaktorerna är tätt sammanvävda.

Hela livsmiljön – alltså alla nivåerna – innehåller en mängd riskfaktorer för våld. Därför behöver förebyggande insatser göras på flera nivåer samtidigt i den socio-ekologiska modellen. Modellen tydliggör att det är nödvändigt att utveckla interventioner som antingen fungerar på olika nivåer samtidigt eller att flera interventioner genomförs parallellt på olika nivåer. Pro-

gram kan fokusera på en eller flera typer av våld (övergrepp mot barn, sexuellt våld, våld i ungas intima relationer), i en eller flera riskmiljöer (hemmet, skolan, fritiden, arbetsplatsen), på en eller flera riskfaktorer eller riskgrupper (barn eller unga män) (WHO 2004c).

Arbeta gärna med följande frågor som ett första steg i analysen av *varför* våld är ett problem i ert sammanhang:

UPPGIFT 9.

Analysera våldet genom att prata om tre frågor:

- Varför uppstår (unga mäns) våld?
- Vad ökar eller minskar risken för att någon eller några ska använda våld?
- Vilka av våldets orsaker har ni möjlighet att göra något åt?

Vilka risk- och skydds-faktorer kan förändras?

Att passera som kille förefaller i sig vara en avgörande riskfaktor för våld (WHO 2002). En sådan riskfaktor är dock inte så enkel att påverka. Det som går att påverka är normer kring hur killar och män förväntas bete sig. Just detta med *vilka* riskfaktorer som går att förändra är avgörande för *vilka* risk- och skyddsfaktorer som är intressanta att ta med i utvecklingen av en våldspreventiv praktik.

Ur ett preventionsperspektiv är det endast risk- och skyddsfaktorer som går att *påverka* som är intressanta. Det hänger ofta på antalet människor och politisk vilja. Det är mer komplext att jobba med förändring av riskfaktorer på samhällsnivå än på relationsnivå. Förändringar på samhällsnivå kräver att teamet som formas i steg 1 består av inflytelserika organisationer och personer eller är bra på att skapa opinion. Om teamet består av personal och elever på en skola är faktorer som har att göra med skolan som närmiljö intressanta att titta närmare på.

Generellt efterlyser WHO (2002) ett preventionsarbete som utvecklar flera interventioner samtidigt som kan förändra faktorer som finns i närmiljö- och på samhällsnivå, snarare än på individ- och relationsnivå. WHO understryker också att samtida forskning visar att medan individuella faktorer kan förklara en del av våldet, samspelar individuella risker med riskfaktorer i familj, närmiljö och samhälle som skapar en kontext där våld sannolikt uppstår.

Det är viktigt att komma ihåg att sambanden mellan olika riskfaktorer *inte* är några enkla orsakssamband utan endast säger något om *sannolikheten* att individer kan komma att använda vissa typer av våld. En risk- och skyddsanalys visar också hur flera faktorer samspelar, vilket kan tolkas som att sannolikheten för övergrepp ökar. Dessutom bygger en risk- och skyddsanalys på tillgänglig forskning och det finns stora

kunskapsluckor i dessa empiriska studier. Figur 5 försöker skapa en bild över hur olika riskfaktorer är kopplade till olika våldsformer och nivåer i den socio-ekologiska modellen:

Forskargruppen Hagemann-White, Kavemann, Kindler, Meysen, Puchert, Busche, Gabler, Grafe, Kungl och Schindler (2010) har sammanställt en systematisk forskningsöversikt över vilka påverkbara faktorer som har betydelse för våldsutövande och skapade på uppdrag av Europakommissionen en interaktiv socio-ekologisk modell. Modellen behandlar följande nio typer av våld:

- Våld mot kvinnor

(1) våldtäkt och sexuella övergrepp, (2) våld i intima relationer eller stalking, (3) sexuella trakasserier, (4) människohandel, (5) hedersrelaterat våld och förtryck.

- Våld mot barn

(6) övergrepp mot barn och omsorgssvikt, (7) sexuella övergrepp mot barn, (8) sexuell exploatering av barn.

- Hatbrott

(9) våld baserat på sexuell orientering.

I tabell 4 finns en sammanställning av för det första riskfaktorer relaterade till de olika nivåerna i den socio-ekologiska modellen och för det andra vilka interventioner som kan göras som svar på riskfaktorerna utifrån Hagemann-White et al. (2010) och en föreläsning av Liz Kelly (2014).

Av tabell 4 blir det tydligt att normer kring genus och maktrelationer förekommer som riskfaktorer för samtliga nivåer i den socio-ekologiska modellen. I tabell 5 har interventioner för varje nivå i den socio-ekologiska modellen formulerats utifrån de forskningsbaserade riskfaktorerna i tabell 4.

Tabell 4. Riskfaktorer fördelade på fyra nivåer

Individ (Ontogenisk)	Relationer (Mikro)	Närmiljö (Meso)	Samhälle (Makro)
<p>Föräldrars omsorgssvikt (Poor parenting): Uppväxt i familj som inte förmår ge grundläggande omsorg.</p> <p>Tidigt trauma (Early trauma): Tidiga erfarenheter av våld och utnyttjande hemma.</p> <p>Emotioner (Emotions): Svårigheter med känsloreglering, empati, hantera aggressioner, depressivtundvikande tendenser.</p> <p>Kognitioner (Cognitions): Svaga eller fientliga informationsprocesser relaterat till kvinnor, barn eller hbtq-personer.</p> <p>Maskulint själv (Masculine self): Fientlighet gentemot kvinnor, gillande av våld mot kvinnor och behov av att bevisa sig som "riktig man".</p> <p>Avpersonifierat sex (Depersonalized sex): Sexuell socialisering orienterad mot erövring, makt och kontroll.</p> <p>Stimulansmissbruk (Stimulus abuse): Missbruk av porr, alkohol och droger.</p>	<p>Stereotyper (Stereotypes): Rigida konstruktioner av vad som är " normalt " för män, killar, kvinnor och tjejer.</p> <p>Lydnadskoder (Obedience code): Olika förväntningar på lydnad för söner och döttrar.</p> <p>Familjestress (Family stress): Samspel av arbetslöshet, social isolering och andra stressorer.</p> <p>Belöningar (Rewards): Verkliga eller upplevda belöningar av att använda våld.</p> <p>Möjlighet (Opportunity): Förutsättningar som underlättar för förövare att använda våld mot kvinnor och tjejer.</p> <p>Kompisars stöd/godkännande (Peer approval): Grupper av vänner som stöder antisociala beteenden och fientlig maskulinitet.</p>	<p>Misslyckade sanktioner (Failed sanctions): Misslyckande från det rättsliga systemet, dålig implementering av lagstiftning, resulterar i att sanktioner mot förövare uteblir.</p> <p>Hedersnormer (' Honour ' codes): Upprätthållande av skam och heder relaterat till våld mot kvinnor.</p> <p>Hatgrupper (Hate groups): Organisering av exempelvis högerextrema grupper som begår hatbrott relaterade till rasism eller homofobi.</p> <p>Berättigande (Entitlement): Exempelvis mäns rätt till sex och kvinnors tjänster eller vuxnas rätt att göra vad de vill med sina barn.</p> <p>Diskriminering (Discrimination): Orättvis behandling av tjejer och kvinnor i utbildning och arbetsliv.</p> <p>Utsatta områden (Poverty pockets): Hög koncentration av fattigdom, diskriminering, social exkludering, låg tillgång till materiella resurser, utbildning och arbete.</p>	<p>Nedvärdering av kvinnor (Devaluing women): Ojämsstäldhet, maktrelationer mellan kvinnor och män och kvinnors underordning.</p> <p>Maskulinitet (Masculinity): Normativ heterosexuell maskulinitet.</p> <p>Barns status (Children's status): Brist på respekt för barns och särskilt tjejers rättigheter.</p> <p>Media våld (Media violence): Glorifiering av våld och sexualisering av tjejer och kvinnor.</p> <p>Straffrihet (Impunity): Svag eller begränsad lagstiftning vad gäller konsekvenser när förövare använder våld</p>
<p>Källa: Hagemann-White et al. (2010).</p>			

Tabell 5. Interventioner baserade på riskfaktorer fördelade på fyra nivåer

Individ (Ontogenisk)	Relationer (Mikro)	Närmiljö (Meso)	Samhälle (Makro)
<ul style="list-style-type: none"> • Främja alternativa trygga maskulina identiteter som inte nedvärde-rar kvinnor. • Vidga synen på kvinnor och barn, särskilt där de betraktas som ågodelar. • Öka stödet till familjer och föräldraprogram som tar upp genusfrågor. • Främja sexuell etik och omsorgsetik genom utbildning. • Möjliggör för unga män att kritiskt analysera pornografi. • Säkerställ att stöd till personer med missbruksproblem innehåller information om våld mot kvinnor och barn. • Säkerställ att psykiatri och psykologisk behandling innehåller information om våld mot kvinnor och barn. • Säkerställ stöd till barn som har blivit utsatta för övergrepp. 	<ul style="list-style-type: none"> • Utmana vänners stöd av våld. • Etablera ungas aktiva ogillande av våld mot kvinnor och barn. • Förändra könsstereotyper genom utbildning och opinionsbildning. • Utmana myter om våld mot kvinnor och tjejer. • Säkerställ att alla skolor och arbetsplatser har effektiva policyer, planer och handlingsprogram för könsrelaterat våld. • Förbättra tillgång till resurser, utbildning och stöd till familjer som lever i utsatta områden, särskilt till kvinnor och tjejer. • Omvärdera döttrar. 	<ul style="list-style-type: none"> • Utmana idéer om mäns privilegier och berättigande. • Förbättra implementering av lagar och öka sanktioner mot förövare. • Eliminera diskriminering av tjejer och kvinnor. • Utmana hedersnormer om heder och skam. • Förbättra tillgången till resurser för socialt exkluderade och utsatta områden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Uppnå både formell och verklig jämställdhet. • Främja alternativa maskuliniteter. • Främja barns och tjejers rättigheter. • Reglera våld i medierna. • Reglera sexualisering av kvinnor och tjejer i medierna. • Stärkt lagstiftning för våld mot kvinnor.

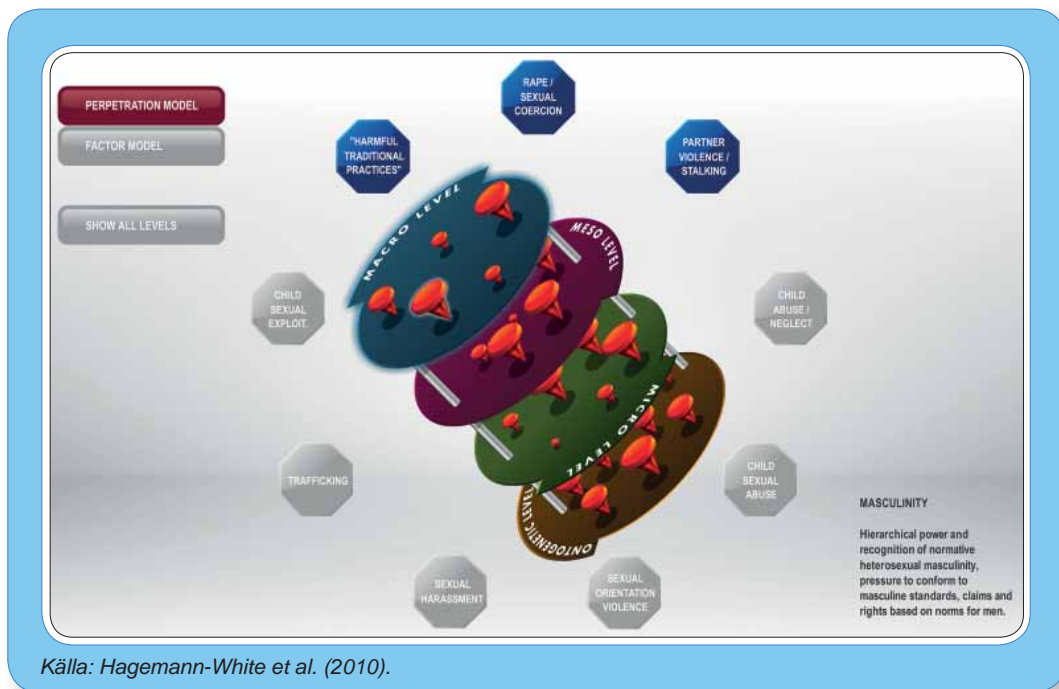
Källa: Hagemann-White et al. (2010) och Kelly (2014).

Genom att kombinera interventioner från flera nivåer i den socio-ekologiska modellen blir insatser mer effektiva. En sådan kombination kallas ibland för en *multi-level-approach* eller en *hela-skolan-ansats*.

I förövarmodellen i figur 6 går det att klicka på olika typer av våld för att se vilka riskfaktorer

UPPGIFT 10.

- Vilka riskfaktorer i tabell 4 skulle ni vilja och kunna påverka genom en intervention?
- Vilka interventioner i tabell 5 skulle ni vilja använda er av?
- Har ni andra kreativa förslag på interventioner som kan påverka riskfaktorerna i tabell 4?

Källa: Hagemann-White et al. (2010).

Figur 6. Socio-ekologisk förövarmodell med riskfaktorer och relaterade våldstyper.

på de olika nivåerna som har svag, medel eller stark betydelse för sannolikheten att någon ska bli förövare. Varje faktor förklaras också närmare.

Denna förövarmodell, tillsammans med Hagemann-Whites et al. (2010) andra interaktiva modeller kan vara en bra hjälp för att identifiera er förändringsidé – vilka riskfaktorer som är knutna till era utvalda våldformer och som är möjliga att påverka.

Länk till den interaktiva modellen finns i referenslistan. Det fungerar även att söka på ”*Factors at play in the perpetration of violence against women, violence against children and sexual orientation violence*“ för att hitta allt material på nätet. Modellen finns också som pdf-fil för den som vill läsa hela forskningsöversikten eller en sammanfattning av faktorerna (Hagemann-White et al. 2010).

UPPGIFT 11.

Prova den interaktiva socio-ekologiska modellen av Hagemann-White et al. (2010):

- Välj den eller de typer av våld som ni bestämt er för att förebygga under steg 2 och som finns i **Perpetration Model**.
- Identifiera vilka de starkaste riskfaktorerna för våldet är och sätt er in i vad dessa innebär med hjälp av **Factor Model**. Välj ut åtminstone en riskfaktor som har med genus/maskulinitet att göra.
- Läs om skyddsfaktorer och möjliga interventioner i relation till typ av våld och riskfaktorer med hjälp av **Path Models**.

Exempel på förändringsidéer i befintliga program

De flesta forskningsbaserade våldsförebyggande program har en tydlig förändringsidé som grundar sig på risk- och skyddsfaktorer. I programöversikten *Före han slår* (Sjögren, Berg, Hyllander & Söderström 2013) sammanställer vi en rad program där exempel på förändringsidéer kortfattat utgår från att:

Förändra åskådarrollen

Förändring skapas genom att fler deltagare griper in för att stoppa våld eller lindra konsekvenserna av våld.

Exempel på program: *Bringing in the Bystander*, *Mentors in Violence Prevention*, *The Men's Program*, *The Men's Project* och *Know Your Power*.

Förändra sociala normer

Förändring skapas genom att deltagarna inser att deras egen uppfattning delas av fler än de tror. När de märker att majoriteten delar åsikt och beteende kommer fler att våga stå för sin åsikt och agera på ett sätt som kan gynna positiv förändring.

Exempel på program: *The Men's Project*.

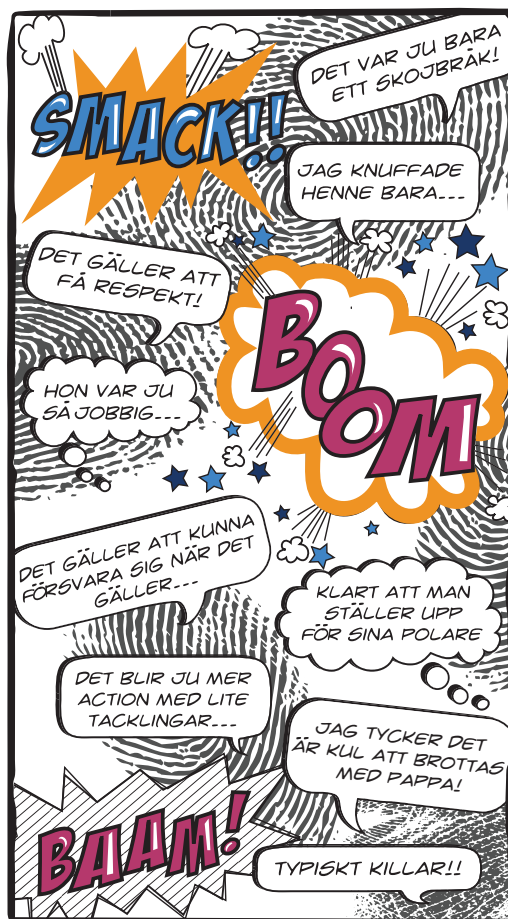
Förändra maskulinitetsnormer

Förändring sker genom att uppmuntra alternativa sätt att vara kille eller ung man på – metoden påminner om positiv förstärkning.

Exempel på program: *Mentors in Violence Prevention*, *Men Can Stop Rape* och *Men of Strength*.

Beroende på vad som passar era behov kan ni utgå från befintliga programs förändringsidéer eller formulera egna förändringsidéer utifrån en risk- och skyddsanalys med hjälp av Hageman-Whites et al. (2010) modell ovan.

Om ni har arbetat steg för steg så här långt, så har ni förhoppningsvis ringat in: typ av våld, åldersgrupp, varför våld uppkommer och bestämt vilka riskfaktorer ni vill och kan förändra. Nästa steg blir att undersöka vilka fungerande metoder som motsvarar era behov och önskemål.

Steg 4

Utveckla det som fungerar

Det fjärde steget handlar om metoder och utvärdering och svarar framförallt på frågan: *Hur kan vi arbeta våldsförebyggande? Mer specifikt tar steg 4 upp: Hur kan vi utveckla och använda en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv som fungerar?* För att klargöra vilka våldsförebyggande insatser som fungerar för vad och vem behöver utvärdering och metodutveckling gå hand i hand.

Eftersom det våldsförebyggande arbetet både i världen och i Sverige är under utveckling blir det viktigt att sammanställa och dokumentera sitt arbete, lite som en forskare, för att bidra till kunskapen om vad som anses fungera. I alla WHO:s skrifter understryks behovet av att kollektivt samla in och dela erfarenhetsbaserad kunskap om prevention. Om ni vill delta i utvecklingen av det nationella preventionsarbetet, så behöver ert team göra en plan för utvärdering från början. Både steg 2 och steg 3 har indirekt inneburit att ni arbetat fram underlag för en bra utvärdering av insatserna.

- I steg 2 i form av våldets förekomst och omfattning som förhoppningsvis minskar på längre sikt tack vare ert förebyggande arbete.
- I steg 3 kopplat till de riskfaktorer som förhoppningsvis förändras på kortare sikt genom er intervention.

Att *utveckla det som fungerar* kan göras med olika grad av komplexitet. Därför har vi disponerat avsnittet utifrån metodutveckling med olika svårighetsgrad.

- Utvecklingsarbete på en grundläggande nivå innebär att utveckla det ni redan gör i befintlig verksamhet så att det fungerar bättre. Exempelvis kan en skola utveckla sin undervisning i sex och samlevnad, idrott och hälsa eller något annat ämne med hjälp av en fungerande förändringsidé, ett lektionsupplägg från ett fungerande program eller låta sig inspireras av en kampanj och göra något liknande på sin skola. Med andra ord, att börja utveckla en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv. För att klargöra huruvida utvecklingsarbetet fungerar behöver en enklare utvärdering göras, där målgruppen, exempelvis elever, intervjuas i grupp eller får svara på en enklare enkät.

- Utvecklingsarbete på avancerad nivå innebär att utveckla de våldspreventiva program, metoder eller strategier som har visat sig fungera. Anpassa dessa till svenska förhållanden, genom utbildning, översättning och kommunikation med de som tidigare har utvecklat och använder programmen. Exempelvis kan det handla om att välja ut program eller metoder för den åldersgrupp och den våldsdefinition som ni har valt i ert team från de inventeringar som redan finns. Det kräver tid och kunskap om prevention för att kunna avgöra vilka program eller metoder som är effektiva eller lovande för er verksamhet. För att bedöma om anpassningen varit framgångsrik och huruvida program eller metoder också fungerar i en svensk kontext behöver en mer avancerad utvärdering göras. Använd gärna programmets framtagna utvärderingsskalor för att kunna jämföra resultatet med andra länder. Förutom för- och eftermätningar bör en mer kvalitativ utvärdering också göras för att få fram deltagarnas upplevelser av insatsen.

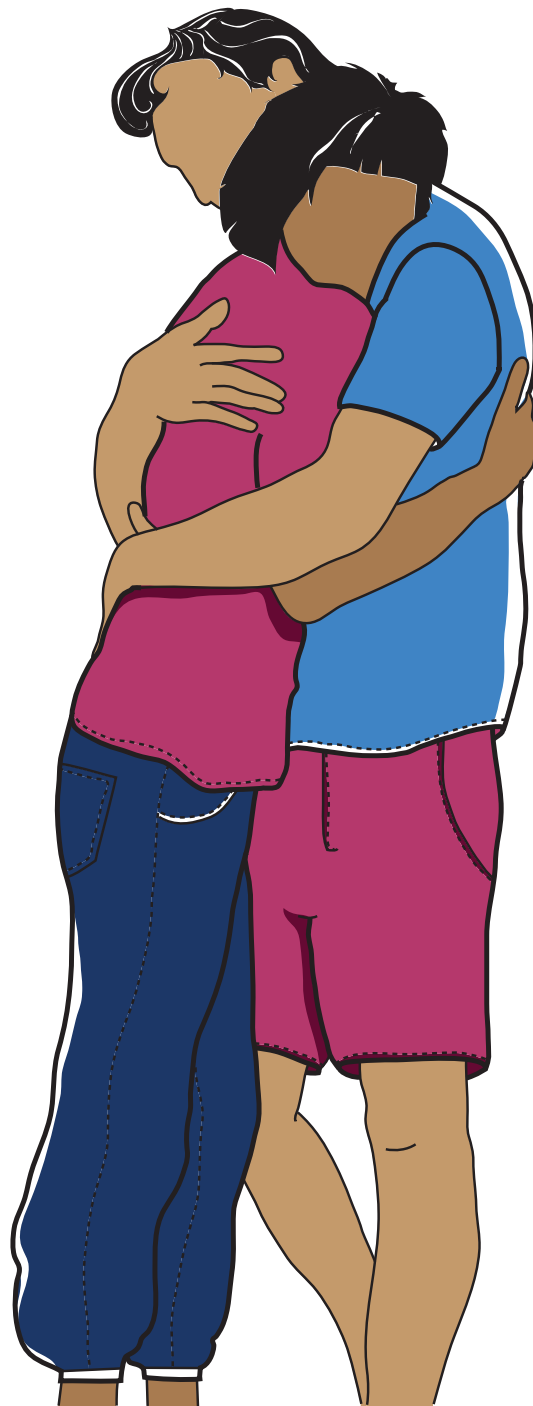
- Utvecklingsarbete på forskningsnivå innebär att utveckla något helt nytt utifrån aktuell forskning om genus och våld, risk- och skyddsfaktorer samt en tydligt conceptualiserad och mätbar förändringsidé. Ett sådant utvecklingsarbete förutsätter ett team som består av forskare, praktiker och strateger i exempelvis en kommun med gemensamt mål att ta fram ett evidensbaserat våldspreventivt program med genusperspektiv från grunden. Ett sådant utvecklingsarbete bör bedrivas utifrån interventionsforskningens riktlinjer, till exempel som de formuleras i Fraser, Richman och Galinsky (2009). Mer om ett sådant arbetssätt finns att läsa i Del 2: Läroboken.

Exempel på program med fokus på åskådaren

För att komma i gång med sökandet efter fungerande interventioner presenterar vi ett exempel på program som har börjat anpassas till en svensk kontext av organisationen *Män för Jämställdhet, MFJ* (www.ffv.me).

Mentors in Violence Prevention – tillsammans kan vi göra skillnad

Programmet *Mentors in Violence Prevention* (MVP) utvecklades 1993 vid North Eastern University i Boston, Massachusetts av Jackson Katz.⁸ Det är ett utbildningsprogram för att förebygga genusrelaterat våld och mobbning genom att uppmana alla i omgivningen att på olika sätt lägga sig i för att motverka våld i sin vardag. MVP:s övergripande syfte är att bryta mäns tystnad kring frågor om mäns våld mot kvinnor. Programmets mål är att; *öka medvetenheten, utmana tänkandet, öppna för dialog och inspirera till att agera förebild* i det våldspreventiva arbetet.

Mentors in Violence Prevention har fått stor spridning i USA, och även internationellt, inom idrottsorganisationer, på universitet, inom militären, på high school och middle school (Cissner 2009, Katz 1995, Katz et al. 2011). Utvärderingarna, som både är process- och effektutvärderade, visade att programmet förändrade deltagarna i positiv riktning (Cissner 2009, Katz et al. 2011, Ward 2000, 2001, 2002). Studenterna har lärt sig mer om mäns våld, har i mindre utsträckning sexistiska attityder, ser i större utsträckning olika former av våld som felaktiga och har i högre grad tilltro till sin egen förmåga att ingripa och hjälpa till (Cissner 2009, Katz et al. 2011). Den amerikanska motsvarigheten till folkhälsomyndigheten (Centers for Disease Control and Prevention 2004) har uppmanat till implementering av just åskådarprogram i skolan, så kallade bystander-program.

Teoretisk grund och idé om förändring

Den teoretiska grunden för MVP är teorier om social rättvisa och feministiska perspektiv på kopplingen mellan mäns våld mot kvinnor och maskulinitet. Genom utbildning om social rättvisa tillämpad på mäns våld mot kvinnor förväntas deltagarna bli motiverade till att vilja ingripa vid behov. Ambitionen är att reflekterande samtal ska förändra de kulturella praktiker och genusideologier som bidrar till att män behandlar kvinnor illa. Att göra sexism till något oacceptabelt med låg status, samt att uppmana män att överskrida begränsande sociala normer för maskulinitet. Ett socialt rättviseperspektiv på våld innebär att strukturella och systematiska ojämlikheter förstås som kontexten till mellanmänskligt våld. Att göra ett ingripande som åskådare blir att gå emot system av makt och

kontroll på makronivå som manifesteras på mikronivå. Genom att uppmana alla i omgivningen att på olika sätt lägga sig i våldsamma situationer, kan våld minska.

Programmets förändringsteori kan kallas för en *åskådaransats*. I praktiken betyder detta att alla övningar och samtal i MVP-programmet handlar om hur åskådaren runt en destruktiv och/eller våldsam situation kan lägga sig i på ett säkert sätt. Vidare bygger valet av åskådaransats på erfarenhet av att program som fokuserar på den utsatte eller på förövaren skapar motstånd istället för motivation, vilket motverkar programmets syfte. När fokus flyttas från de som är i den direkta våldssituationen till de som finns i omgivningen, och retoriken är att *vi* kan påverka situationen positivt, ökar motivationen att vilja motverka våldet.

En central idé i MVP:s metod är att träna på hur det känns att lägga sig i för att vara mer förberedd när en verklig situation dyker upp; en form av färdighetsträning. Deltagarmaterialet MVP Playbook innehåller därför ett antal scenarier eller fall som har fokus på mäns våld mot kvinnor, sexuellt våld, hatbrott och våld mellan jämnåriga killar.

Översättning och anpassning till en svensk kontext

Programmet MVP finns idag översatt och anpassat till en svensk kontext (framför allt till Stockholm). Anpassningsarbetet har pågått i tre år och testats i en grundskola och två gymnasier vid sammanlagt sex tillfällen. Lektionerna är sju stycken à 2 timmar (cirka 14 timmar). Kärnan i lektionerna är att träna på ingripanden med hjälp av scenarier som berör lektionernas olika teman. Målet är att uppmuntra till reflektion kring hur vi kan hjälpa andra på ett säkert sätt.

Utmaningen i anpassningsarbetet har varit att hitta rätt ton i språket och i filmerna men också att skapa scenarier som fångar de svenska ung-

domarnas våldsamma vardag. Jämfört med USA och Skottland har Sverige ett pågående samtal om jämställdhet som påverkar anpassningen till en svensk kontext. Som originalprogrammet är uppbyggt är det i princip alltid unga män som är förövare och unga kvinnor som blir utsatta. Programmet kan på så sätt beskrivas som heteronormativt och återskapa bilden av kvinnor som enbart offer och män som i första hand förövare.

I en svensk kontext väcker sådana bilder motstånd. Ett sätt att lösa detta på blev att inte skapa olika scenarier för killar och tjejer utan alla får ta del av samma dilemma. Vidare så skrevs dilemmana i scenarierna fram som könsneutrala. Tanken med det är att förutom att diskutera hur deltagarna kan ingripa kan diskussionen även handla om hur *vi könar* situationen. Det blir ett sätt att reflektera kring hur tvåkönsmodellen och genusnormer påverkar vårt sätt att skapa mening och ordning. Majoriteten av exemplen i scenarierna är fortfarande heterosexuellt vinklade, vilket hänger samman med hur problemet ser ut både internationellt och nationellt. Därför uppmuntras gruppledarna att föra in samkönat våld och unga mäns utsatthet i de uppföljande samtalen.

Anpassningsarbetet visade sig vara en svår balansgång för om programmet görs om för mycket blir det svårt att jämföra med originalprogrammet. Samtidigt har det varit svårt att få fram hur MVP i USA exakt lägger upp varje lektion, vilket i sin tur bidrar till att jämförelsen mellan Sverige och de andra länderna som använder MVP ändå bli svår.

Det finns en rad andra kunskapsbaserade eller lovande våldsförebyggande program med genusperspektiv som på ett liknande sätt som MVP fokuserar på att involvera åskådaren. Det går att lära mer om det i Del 2: Lärobokens steg 4.

Grundläggande: Utveckla det ni redan gör så att det fungerar bättre

Nedan följer några konkreta och enkla förslag på hur ni kan introducera en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv inom befintlig verksamhet och med befintlig personal, utan att det behöver blir för stort eller kostsamt.

UPPGIFT 12.

- Läs igenom listan på förslag och kryssa för de som du skulle vilja att ni gjorde i relation till er verksamhet.
- Diskutera tillsammans vilka 2–3 förslag som ni gemensamt vill göra.
- Vilka ytterligare idéer har ni för att utveckla det ni redan gör så att det fungerar bättre?

Förslag:

- Fundera tillsammans på om det finns några genusrelaterade risk- och skyddsfaktorer som ni har inflytande över inom er befintliga verksamhet. Vad skulle ni kunna göra för att ytterligare påverka dessa?
- Utgå från en befintlig förändringsidé och formulera en aktivitet som går att genomföra i ert sammanhang. Relatera gärna till det ni redan gör i likabehandlingsarbetet för att motverka trakasserier, kränkande behandling och hur ni hanterar hot och våld.
- Hur kan den verksamhet ni bedriver bli mer genusförändrande (vilket ni med största sannolikhet redan har ett uppdrag att göra – jämför med jämställdhetsintegrering)?
- Hur kan elevhälsa, företagshälsovård eller annat hälsorelaterat arbete i er organisation länkas samman med våldsprevention? Vet elever och medarbetare vart de ska vända sig för att få stöd och hjälp om de själva är utsatta för våld (trakasserade, kränkta, mobbade, utsatta för eller upplever våld hemma, våld i intima relationer, sexuellt våld, utsatta för våld av främlingar eller bekanta etcetera) eller känner någon som är det?
- Visa och prata om några kortare filmer från YouTube som används i befintliga våldsförebyggande program.
- Använd några övningar eller lektionsupplägg från en befintlig manual i er verksamhet med barn och unga.
- Formulera en lokal kampanj utifrån befintliga kampanjidéer som barn och unga får utgå från.
- Ge barn och unga i uppgift att själv lära sig mer om våldsprevention.
- Kalla samman till ett möte med andra intresserade till exempel föräldrar, idrottsledare och ideella föreningar och prata om hur ni tillsammans kan mobilisera och samordna era krafter för att förebygga våld.
- Se över de befintliga kartläggningar ni redan gör, till exempel brukar- och elevenkäter; vilka frågor ställer ni som relaterar till våld eller risk- och skyddsfaktorer för våld? Går det att använda dessa befintliga frågor som en indikator eller ett utfallsmått för ert våldsförebyggande arbete?

Om ni gör en eller två av ovanstående saker tillsammans med andra så är det ett första steg mot en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv.

Avancerat: Utveckla det som redan finns och fungerar

Eftersom det har gjorts så få systematiska effektutvärderingar av våldsförebyggande interventioner i Sverige jämfört med i andra länder, är ett mer avancerat sätt att utveckla det som redan finns och fungerar att importera interventioner från andra länder och anpassa dem till en svensk kontext.

Bra att tänka på:

- Vilket program eller vilken intervention verkar fungera så bra och vara så intressant att den är värd mödan att importera?
- Har interventionen provats i flera nationella sammanhang så att det redan finns en erfarenhet av att exportera och importera interventionen mellan olika länder?
- Vem äger och ansvarar för programmet, manualer, videofilmer, material, utvärderingsinstrument? Hur behjälpliga kan dessa personer vara under arbetet med att importera interventionen?
- Är interventionen väl dokumenterad och formulerad i uppdaterade manualer och material som enkelt kan göras åtkomliga och översättas? Eller finns kunskapen mer utspridd bland några nyckelpersoner och i lokala hemarkiv, eller finns den på någon universitetsinstitution?
- Vilka kostnader är förenliga med utbildning av de som ska genomföra interventionerna? Vad krävs för att få genomföra sådana utbildningar lokalt i Sverige?
- Hur har interventionen utvärderats i ursprungslandet? Går det att använda och översätta samma kvalitativa och kvantitativa frågor till svenska och använda dessa för kvalitetssäkring av interventionen?

UPPGIFT 13.

- Diskutera om det är aktuellt för er att importera och anpassa ett befintligt program till era lokala förhållanden.
- Läs listan med sådant som kan vara bra att tänka på.
- Formulera en gemensam plan för hur ni skulle kunna utveckla det som redan finns och fungerar.

Detta arbete kräver särskilda utvecklingsmedel och är svårt att göra inom ramen för en befintlig verksamhet (såvida inte verksamheten har just det uppdraget).

Det finns en rad saker att tänka på om ni bestämmer er för detta. Här följer ett antal frågor som förr eller senare kommer att bli aktuella om ni bestämmer er för att importera en intervention.

Att importera interventioner går att göra än mer avancerat. Ferrer-Wreder och Sundell (2012) har tagit fram protokollet för Planerad interventionsanpassning (PIA). Bakgrunden till skapandet av protokollet är att implementeringen av effektutvärderade program har fungerat dåligt. Det har varit för låg följsamhet mot den ursprungliga manualen, den kulturella anpassningen har inte fungerat, eller att interventionen helt enkelt inte har visat sig effektiv i ett annat sammanhang. En sammanfattning av PIA:

PIA i 6 punkter:

1. Skapa ett forum mellan programutvecklare, användare, forskare, beslutsfattare och personer från målgruppen.
2. Rekrytera 200 till 400 deltagare från målgruppen som får delta i formativ forskning för att få ett bra underlag till hur interventionen behöver anpassas till sitt nya sammanhang.
3. I kommunikation med programutvecklarna över sätt och eventuellt tillbakaversatt allt programmaterial och effektmåten.
4. Dela in deltagarna i två grupper, där den ena gruppen får testa de översatta effektmåten för att kunna analysera måttens kvalitet.
5. Den andra gruppen får prova det översatta materialet och testa de översatta effektmåten. Effektmåten används för att utvärdera hur interventionens förändringsteori fungerar för målgruppen. En mindre fokusgrupp kan sättas samman för att få återkoppling på hur interventionens material fungerar.
6. Resultaten av ovanstående används till att skapa en anpassad version av interventionen som kan provas i en pilotstudie.

(Ferrer-Wreder & Sundell 2012, s. 216)

Den kulturellt anpassade versionen jämförs sedan med den minimalt anpassade endast översatta versionen i en effektutvärderad studie för att klargöra om den anpassade versionen fungerar bättre än den ursprungliga.

Hur kan ni utvärdera och följa upp ert arbete?

När ni valt intervention (grundläggande eller avancerad) och ska påbörja ert våldspreventiva arbete är det viktigt att från början tänka kring hur ni kan kvalitets-säkra eller utvärdera ert arbete. Ni behöver hitta sätt att ta reda på om det ni gör skapar förändring – i det här fallet förebygga våld och främja jämställda praktiker. Att genomföra effektutvärderingar, speciellt randomiserade kontrollerade studier, kostar både enorma pengar och personalresurser. Resurser som universitet kan ha. Finns det möjligheter att koppla in forskare

eller studenter i utvecklingsarbetet av våldsförebyggande praktiker – gör det!

I ljuset av detta blir det viktigt att hitta sätt att utvärdera som är görbara även *utan* forskare. Så efter att en sammanvägning av all tillgänglig kunskap, professionellas och brukares erfarenheter av en metod eller ett program blir det viktigt att testa interventionen i ert sammanhang. Ett sätt att göra det på är att genomföra en så kallad ”förmätning” – *innan* interventionen sätter igång – där deltagarna får svara på ett antal frågor och påståenden som berör de teman som ni vill förändra. Syftet med förmätningen är att skapa en baslinje – en startpunkt – att utvärdera gentemot. Deltagarna kommer att få svara på samma enkät *efter* intervention, en så kallad eftermätning. De svaren sätts i relation till hur deltagarna svarade vid förmätningen för att se om någon förändring av attityder och intentioner har skett.

Idag är det vanligt att utvärderingsenkäter är kopplade till programmen för att underlätta utvärderingsarbetet. Ifall programmen inte har mätverktyg kan det räcka med att själva skapa ett antal frågor utifrån de teman som ska beröras. Ta hänsyn till de förändringsbara riskfaktorerna så att de fångas in i frågorna. Efter avslutad intervention får deltagarna svara på samma frågor igen för att se om de svarar annorlunda efter att ha fått reflektera kring olika teman.

Interventionen bör även följas upp efter minst 3–6 månader för att få kunskap om eventuella förändringar kvarstår. För att för- och eftermätningar ska få ännu större värde är det bra att ha en grupp att jämföra med som inte får ta del av interventionen. Exempelvis en jämförbar årskurs på en annan skola som svarar på samma frågor under samma tidsintervall. Förhoppningen med en sådan jämförelse är att kunna se om programgrupperna – alltså deltagarna som genomfört programmet – har förändrat sina attityder mer än jämförelseskolans deltagare.

Nu har ni kommit till det sista steget och ni har förhoppningsvis valt en metod att använda och ett sätt att kvalitetssäkra det ni gör. I nästa steg är det dags att börja verkställa det ni valt att genomföra i större skala.

Steg 5

Sprida, dela och implementera

Det femte och sista steget i handboken handlar i mångt och mycket om att möjliggöra en utbredd implementering av effektiva eller lovande genusförändrande våldspreventiva praktiker. Helt enkelt få till en storskalig spridning av material, arbetssätt, lärdomar och resultat. Detta steg kan sägas sluta cirkeln. Mycket av det ni har gjort och läst hittills i arbetsboken kan sammanställas som en handlingsplan för våldsprevention.

Vi kommer att använda ett exempel som får fungera som *”best practice”* när det gäller att sprida, dela, integrera och implementera våldsprevention utifrån en socio-ekologisk modell i samverkan med många parter. Exemplet kommer från en mellanstor stad i USA. En beskrivning som visar hur alla delar i det våldspreventiva arbetet kan byggas upp och utvecklas över tid.

Motivationen till att utveckla våldsprevention är att *alla* barn och unga har rätt till en vardag fri från våld. I barnkonventionens artikel 19 fastslås att det är staternas ansvar att vidta alla lämpliga åtgärder för *”att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp”* (Hammarberg 2006, s. 41). Med tanke på det vi redan konstaterat i steg 2 – att var tredje kvinna och var fjärde man rapporterar att de under sin barndom blivit utsatta för allvarligt våld (NCK 2014) – är barns och ungas rätt till skydd mot alla former av våld långt ifrån en verklighet, inte ens i ett samhälle med så bra förutsättningar som Sverige. Därför är ert arbete så viktigt.

Erfarenheter från Sioux City, Iowa

I Sioux City⁹ har ett långsiktigt och hållbart sätt att arbeta med våldsprevention utvecklats de senaste 15 åren.¹⁰ Arbetet började i en av stadens skolor, i efterdyningar av den massaker som skedde i Columbine 1999 när två killar som gick sista året på High School, genomförde ett massmord och dödade 12 elever och en lärare samt skadade ytterligare ett tjugotal elever. Alan Heisterkamp, en av initiativtagarna, berättade hur han som rektor på den tiden blev nedringd av oroliga föräldrar som undrade om deras barn var säkra i skolan i Sioux City. Detta trots att massakern i Columbine skedde 100 mil bort. Cindy Waits, från Wait Institute, beskrev hur diskussionen om våld i skolan och hur det skulle förebyggas blev massiv i hela USA. En utvecklingslinje gick mot metalldetektorer i skolan, fler vakter, övervakningskameror och låsta dörrar. En utveckling som skulle göra skolorna fängselika.

Sioux City valde en annan väg och inledde ett partnerskap mellan skoldistriktet och Wait Institute. År 2000 provades programmet *Mentors in Violence Prevention* (MVP) på en skola i staden.

Ett första steg var att utbilda lärare som själva ville stödja elever i att vara aktiva åskådare tillsammans med andra nyckelpersoner, både i och utanför skolan, som formar lokala team. Därefter rekryterades unga mentorer som fick uppleva programmet och själva blev utbildade av det lokala teamet. En styrka är att det blir skolan och eleverna själva som äger programmet och kan utveckla det lokalt.

Idag är antalet mentorer på skolorna förhållandevis stort, i princip så stort att mentorena som grupp utgör en kritisk massa på skolan. De jobbar också flera mentorer i klassrummen för att stödja varandra. Tre till fyra unga personer för samtal med en halvklass, uppdelad i tjejer och

Foto: Sofie Kindahl

Ledarsamling för MVP-mentorerna i Sioux City, Iowa, USA.

killar, på mentorstid under cirka 20–30 minuter varje vecka. Samtalen utgår från ett filmklipp eller något dagsaktuellt som avslutas med en konkret situation där eleverna reflekterar kring vad de kan göra för att förebygga våld. Detta pågår under större delen av skolåret. Alan Heisterkamp understryker att det är just den här strategin att låta en fråga i små doser, droppe för droppe, kontinuerligt få utrymme som gjort förändring möjlig.

En annan strategi som användes tidigt i initiativet var att sprida en mediekampanj om unga mäns våld i nära relationer och mäns ansvar och möjlighet att påverka unga killars genus- och våldsrelaterade attityder. Meterhöga affischer sattes upp i hela staden och korta filmer visades upp i samband med fotbolls- eller basketmatcher på den lokala arenan.

Kampanjen hade stor betydelse för att synliggöra frågor om mäns våld och möjlighet att spela en positiv roll för att förebygga våld. Pro-

grammet *Coaching Boys into Men* utvecklades som en pilot och riktade sig till män som tränade unga killar. Programmet innehöll stöd för att föra samtal i samband med träning tillsammans med killar om våld i nära relationer och vad alla kan göra för att förebygga det.

Under 2000–2005 var det allt fler personer och organisationer som blev tillfrågade om att vara med och förebygga våld i staden. En rad lokala och nationella aktörer samverkade i det som kom att kallas *The Sioux City Project*. Utgångspunkten var att involvera nyckelaktörer och utgå från en socio-ekologisk modell för att jobba med en helhetssyn kring barns och ungas livsmiljö.

Det våldsförebyggande arbetet kom att omfatta tre våldsförebyggande program: *Second Step* ett antimobbningsprogram för grundskolan, *Mentors in Violence Prevention* för motsvarande i gymnasieskolan samt *Coaching Boys into Men* för tränare och killar i idrottsrörelsen. Program-

Affischkampanjer från Wait Institute och Family Violence Prevention Fond

men innehöll också ett systematiskt arbete med policyer och handlingsplaner och involverade unga, föräldrar, skolor och organisationer. Det ingick också kampanjer som riktade sig till hela staden och samverkan mellan en rad offentliga, privata och idéburna organisationer.

En avgörande händelse inträffade 2008 när en grupp dokumentärfilmare ville filma mobbning i skolan. Skolnämnden i Sioux City godkände detta, trots att skolan inte skulle få något inflytande över vad som skulle komma med i filmen. Filmen *Bully* följer bland annat en elev, Alex, från en skola i staden och hur han utsätts för kränkningar och mobbning av andra elever. Filmen premiärvisades i staden och 1 600 såg filmen. Den satte igång väldiga diskussioner och mobiliserade bland annat föräldrar vars barn varit utsatta för mobbning och satte ytterligare tryck på att arbeta effektivt för att stoppa våldet mot barn och unga.

Sioux City-projektet har effektutvärderats och positiva resultat har uppnåtts i både attitydförändringar och inställningen till att gripa in för att hjälpa andra (Katz et al. 2011). Skoldata där

vårdshändelser har registrerats visar att antalet händelser på gymnasiet minskat dramatiskt över ett antal år (Heisterkamp 2014). Skolornas rykte och klimat har märkbart förbättrats, berättar skolchefen Paul Gausman, och nyckeln till förändringen har varit att det är eleverna själva som har engagerat sig och fått skolan att gå från att ha dåligt rykte till att bli något de är stolta över. Arbetet i Sioux City har dokumenterats på många sätt i olika rapporter, en vetenskaplig artikel, kortare filmer som finns på YouTube och två dokumentärfilmer *Bully* och *Private Violence*.

Om vi sätter detta arbete i relation till arbetsbokens fem steg är det många olika personer och aktörer som har valt att engagera sig i våldsförebyggande arbete i staden (steg 1). En kartläggning av stadens våldsproblem, behov och förutsättningar har gjorts (steg 2). Analysen av vad som orsakar problemet visade sig ha sin grund i genusrelaterade normer och attityder till våld. Förändringsidén bygger på att engagera unga och få dem delaktiga i lösningen (steg 3).

**Eat your
vegetables.**

**Don't play
with matches.**

**It's cold out,
wear a coat.**

**Don't talk to
strangers.**

**Respect
women.**

Violence against women is a tragic reality. We must teach our sons early and often what it means to be a real man – that women deserve honor and respect, and that violence never equals strength. A safer world is in their hands. Help them grasp it.

www.endabuse.org

**Family Violence
Prevention Fund**

Affischkampanjer från Wait Institute och Family Violence Prevention Fond

Evidensbaserade metoder används och har studerats genom forskningssamarbeten med universitet (steg 4). Avslutningsvis har erfarenheter och bra exempel först testats småskaligt för att sedan skalas upp i hela skolsystemet och staden. Modellen har förankrats i befintliga strukturer för att bli hållbara strategier (steg 5).

Formulera en våldspreventiv handlingsplan

För att bygga upp ett långsiktigt hållbart våldspreventivt arbete är det viktigt att integrera våldsprevention i befintliga planer som verksamhetsplaner, likabehandlingsplaner eller planer mot kränkande behandling.

Följande avsnitt kan läsas som *dels* en inspiration till att formulera en handlingsplan, *dels* som en sammanfattning av arbetsboken.

UPPGIFT 14.

- Formulera en våldspreventiv handlingsplan eller integrera den i redan befintliga planer genom att använda er av det arbete ni hittills formulerat och följande frågor.

Bakgrund

I en våldspreventiv handlingsplan behövs någon form av bakgrundstext – något att luta det våldspreventiva arbetet mot som ger frågan en resonansbotten. Exempelvis FN:s konvention om kvinnors och barns rättigheter, WHO:s definition av våld och rekommendationer för våldsprevention samt nationell lagstiftning som diskrimineringslag och skollag.

Vi har samlat dessa texter i början av Del 3: Resurser under rubriken *Överenskommelser kring mäns våld mot kvinnor och barn* och *Överenskommelser om våldsprevention*.

Våldsförebyggande vision med mätbara mål

De flesta planer har också någon form av vision, övergripande och mätbara mål. I steg 1 har vi betonat vikten av att formulera en gemensam våldspreventiv vision. Det ni kom fram till eller har formulerat under steg 1 är utmärkt att använda också i handlingsplanen.

- Hur kan er gemensamma våldspreventiva vision formuleras i övergripande mål?

I steg 2 finns underlag för att göra en kartläggning över förekomst av våld i det sammanhang där det våldspreventiva arbetet ska genomföras. I fördjupningsdelen hänvisar vi också till en rad ”*datakällor*” som beskriver våldets förekomst och omfattning.

Varje våldspreventiv insats behöver anpassas till hur problemet våld ser ut i just ert sammanhang och till lokala förutsättningar och behov. Utifrån den problembeskrivning ni gjort i steg 2 behöver ni fundera över era lokala behov och förutsättningar.

■ Vilka är er skolas, organisations eller sammanhangs förutsättningar och behov utifrån den kartläggning ni har gjort?

Utifrån er behovsanalys formulera ett antal mätbara mål som går att följa upp om ett år vid exempelvis revidering av verksamhetsplan, likabehandlingsplan eller var ni nu vill integrera er våldspreventiva handlingsplan.

■ Formulera ett antal mål som är Specifika, Mätbara, Accepterade, Realistiska och Tidsatta (SMARTa-mål).

Utvärdering och uppföljning

Steg 2, steg 3 och steg 4 innehåller information som är viktigt vid utvärdering och uppföljning. I steg 2 har förekomsten av våld på något sätt kartlagts. Det är ett bra utfallsmått på längre sikt. I steg 3 har ni använt er av eller formulerat en förändringsidé, den handlar ofta om förändring av attityder eller främjande av vissa värden eller färdighetsträning. Allt sådant är bra utfallsmått på kortare sikt. I steg 4 finns också underlag för att arbeta med en evidensbaserad praktik och för att utvärdera brukares och professionellas röster tillsammans med effektutvärderingar.

I linje med rekommendationer kring implementering av barnkonventionen blir det viktigt att fråga sig:

■ Hur är barn och unga involverade i utvärdering och uppföljning av mätbara mål?

■ Hur ska teamet lyssna till exempelvis elever och uppmuntra deras delaktighet framöver?

■ Hur har ni beaktat genusfrågor och diskrimineringsgrunders koppling till våld?

Var? Börja i skolan, i föreningslivet eller på andra mötesplatser för att engagera unga, personal och föräldrar.

Skolan inklusive förskolan är en utmärkt plats att prioritera våldsprevention på, särskilt mot bakgrund av att skolan har ett så tydligt uppdrag både i lag (skollag och diskrimineringslag) och läroplan att både förebygga våld och förtryck och främja mänskliga rättigheter. Vidare finns det stora problem med våld i skolan. Huvudmännen för skolan har ett tydligt ansvar att omedelbart åtgärda våld och förebygga problemen med förnyade handlingsplaner på årlig bas. Dessutom finns det mest evidens för våldsprevention just i skolan. Vi vet att våldsprevention fungerar där med hjälp av en rad olika insatser (WHO 2009). Minskad acceptans och förekomst av våld i skolan medför också minskat våld på andra platser (FN 2006, Estrada et al. 2009). Vidare möter skolan alla barn och unga tidigt, vilket ytterligare talar för universell och primär prevention just där.

Möjligen är frågan – var? – redan avklarad i ert fall, då är det dags att börja tänka på vilka fler arenor som behöver våldspreventiva insatser? I exemplet från Sioux City byggdes just en storskalig våldsprevention upp utifrån skolan och sedan i relation till aktörer i det omgivande närsamhället, vilket behövs för att unga ska få ett samhälleligt stöd.

En fråga om samverkan, kontinuitet och hållbarhet:

■ Hur kan ni främja förtroende, samarbete och samverkan mellan elever, skolpersonal, föräldrar, andra organisationer och det civila samhället?

■ Hur kan skolan bli en resurs och en garant för våldsprevention för barn och unga genom alla år de finns i förskola och skola?

Ytterligare frågor som har med kapacitets- och kunskapsutveckling att göra är:

- ☐ Vilket behov av utbildning, stöd och handledning finns hos skolans huvudman, skolpersonal, elever, föräldrar och andra samverkande parter?
- ☐ Hur ska träning, följsamhet och kvalitetssäkring av valda preventionsinsatser gå till?

När, vem, hur? Matris för våldspreventiva aktiviteter

Avslutningsvis har vi gjort en matris i tabell 6 som ni kan utgå från när ni ser över planeringen av årliga aktiviteter i handlingsplanen. Den utgår från olika typer av våldsprevention och målgrupper i en socio-ekologisk modell. Frågan ni ska svara på är: *vad planerar ni att göra under det kommande året när det gäller:*

- ☐ Främjande aktiviteter exempelvis värdegrundsarbete, skolklimat, mänskliga rättigheter, fungerande sociala relationer och trygghet.
- ☐ Förebyggande aktiviteter exempelvis programverksamhet, tematiska lektioner, jämställdhetsarbete, normkritisk pedagogik och kampanjer?
- ☐ Direkta åtgärder, exempelvis vilka rutiner och åtgärder som sätts in direkt efter en våldshändelse, hur elever kan få vara anonyma när de berättar, hur kränkningar, trakasserier och våldsbrott anmäls, dokumenteras, åtgärdas och rapporteras till skolans ledning och huvudman.
- ☐ Uppföljning på längre sikt, exempelvis uppföljning och utvärdering av direkta åtgärder och enskilda elevärenden för att säkra att våld som kränkningar och diskriminering upphört, hur ser stöd till utsatta och hjälp till förövare ut, utvärdering av generellt skolklimat.

För vem gäller insatserna, hur arbetar ni tillsammans med och för:

- ☐ alla killar och tjejer i olika åldersgrupper i skolan (universell insats)?
- ☐ utsatta grupper eller personer med särskilda behov som killars ökade risker vad gäller utsatthet för fysiskt våld och mobbning framförallt på skolan, tjejers ökade risk för sexuellt våld och våld i nära relationer (framför allt hemma), hedersrelaterat våld och förtryck, våld mot hbtq-ungdomar, våld relaterat till hatbrott, främlingsfientlighet och rasism och homofobi, funktionsvariation och utsatthet/ensamhet i skolan (selektiv insats)?
- ☐ redan drabbade av kränkningar, trakasserier, mobbning och våld i hemmet, både de som använt våld och de som blivit utsatta för våld eller som har båda erfarenheterna (indikerad insats)?

Därtill går det att relatera allt ovanstående till aktiviteter i en socio-ekologisk modell. Gör ni insatserna på exempelvis:

- ☐ individnivå
- ☐ relationsnivå exempelvis i relation till föräldrar eller kompisar
- ☐ organisations- eller skolnivå som rutiner, policyer, checklistor, ämnesintegrering, jämställdhetsintegrering
- ☐ närmiljö som samverkan, kampanjer i närsamhället, mobilisering och kapacitetsutveckling, insatser i bostadsområdet, trygghets- och stadsplanering, sysselsättning och utanförskap.

UPPGIFT 15.

Reflektera utifrån tabell 6:

- I vilka rutor finns det redan bra arbete som ni gör?
- Var saknas det helt aktiviteter som vore meningsfulla att göra?
- Var har ni styrkor och svagheter? Hur kan ert arbete utvecklas?

Tabell 6. Typ av prevention, målgrupper och socio-ekologiska nivåer

För vem?	För alla (Universell prevention)	Utsatta grupper (Selektiv prevention)	Redan drabbade (Indikerad prevention)
NÄR?	HUR?	HUR?	HUR?
Främjande (Promotion)	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:
Förebyggande (Primär prevention)	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:
Direkta åtgärder (Sekundär prevention)	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:
Uppföljning på längre sikt (Tertiär prevention)	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:	Individ: Relation: Skola: Närmiljö:

Samhällsnivån har uteslutits eftersom detta inte är en handbok för politiska handlingsplaner.

Givetvis är det inte meningsfullt med alla kombinationer i matrisen, se det mer som en utgångspunkt för att fundera var det finns luckor, redan bra arbete, styrkor och svagheter.

På nästa sida börjar Del 2: Läroboken som är en fördjupning av och bakgrund till det som presenterats i arbetsboken.

Förhoppningsvis har ni nu bearbetat samtliga fem steg och ni börjar se hur ert våldpreventiva arbete kan bli. Kom ihåg att ni gör på det sätt som passar er bäst. Alla steg som finns i arbetsboken bygger på det bästa av alla förutsättningar. Vi vet att alla inte har det så – gör då det som är möjligt. Plocka ut de bitar som är hjälpsamma för er – det är bättre att göra lite än ingenting alls.

Lycka till med arbetet!

DEL 2 : LÄROBOK

Läroboken syftar till att skapa förståelse för kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv. Här finns fakta och mer fördjupande texter. Den disponeras precis som arbetsboken av de fem stegen i förändringsmodellen.

Mer om de fem stegen för förändring

STEG 1	STEG 2	STEG 3	STEG 4	STEG 5
Vilka? Mer om teamet	Vad? Mer om problemet	Varför? Mer om grundorsaker	Hur? Mer om metoder	Var, vem och när? Mer om spridning

Steg 1

Vilka? Mer om teamet

Vilka kompetenser behövs i det våldsförebyggande teamet?

Oavsett vilka organisationer och personer som formar ett lämpligt team behövs följande kompetenser i ett våldsförebyggande team (se *Nödvändiga kompetenser* nedan).

Teamet kan vara större eller mindre, men består förslagsvis av tre till sju personer som tillsammans kan tillräckligt mycket om ovanstående. Givetvis är detta en ideal situation. För att lyckas med att utveckla en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik bör vi sträva mot att få med så många som möjligt av dessa kompetenser från början för att arbetet ska kunna bli långsiktigt. En och samma person kan givetvis ha flera kompetenser, men arbetat kan inte utföras ensam.

Hur kan vi bli många som vill samma sak?

Många gånger behöver andra utanför preventionsteamet få mer kunskap om våld som just ett problem för att de resurser som arbetet kräver ska kunna frigöras.

Här behöver flera aktörer arbeta tillsammans, ideella organisationer, forskare, politiker och myndigheter, för att föra ut kunskap om våldets omfattning, konsekvenser, lidande och kostnader. Kampanjer, opinionsbildning och insatser i sociala medier kan ge allmänheten en bättre uppfattning om våld och minska acceptans av våldets förekomst samt bilda opinion för prevention.

Ett sätt att skapa allianser är exempelvis att göra gemensamma kampanjer, debattartiklar, utspel i sociala medier i samband med exempelvis den 25 november – *Internationella dagen för*

Nödvändiga kompetenser:

Våld

Kunskap och erfarenhet av våld genom att exempelvis ha arbetat på kvinnojour, med behandling av våldsutsatta, med direkt omhändertagande eller med kränkande behandling, mobbning och så vidare av barn och unga.

Barn och unga

Kunskap och erfarenhet av att ha arbetat med barn och unga, tillgång till platser och sammanhang där barn och unga

finns, exempelvis som lärare, fritidsledare, fältarbetare, socialarbetare, idrottsledare, församlingspedagoger eller ideella ledare.

Genus

Kunskap om genusvetenskap både teoretiskt och praktiskt exempelvis genusvetare, forskare, jämställdhetsstrateger, personer som arbetat med normkritiska förändringsprojekt eller genuspedagoger.

Prevention

Kunskap om prevention ur ett folkhälsoperspektiv exempelvis preventionssamordnare, folkhälsovetare eller personer som arbetat med drogförebyggande arbete.

Utvärdering

Kunskap om kvalitetssäkring, process- eller effektutvärdering, exempelvis med hjälp av statistiker eller kvalitetssäkrare från kommunen, forskare, doktorander, studenter som skriver uppsats med flera.

avskaffande av våld mot kvinnor – och under de 16 dagar av aktivism mot könsrelaterat våld som följer därefter.

Ett annat sätt kan vara att identifiera och engagera ledande gestalter i näringslivet, idrottsvärlden, kulturlivet, politiken eller i ett närsamhälle som har visat på ett starkt engagemang för att förebygga våld.

Framgångsfaktorer:

Förklara och uppmuntra

Att tydligt förklara fördelarna med att förebygga exempelvis våld i nära relationer eller sexuellt våld och uppmuntra andra till att samarbeta för att uppnå detta

Trovärdighet

Att vara trovärdig och en auktoritet på nationell, regional eller lokal nivå

Goda kontakter

Att ha bra relationer med människor mellan olika organisationer, sektorer och arenor samt

Inkludera alla

Att samverka med alla sektorer som har som mål att förebygga våld i nära relationer och sexuellt våld.

(WHO 2010, s. 61)

Hur kan de förebyggande insatserna finansieras?

Olika aktörer och partner har olika möjligheter till finansiering och bär olika kostnader för unga mäns våld. Ett nära samarbete vad gäller finansiering är avgörande för att bedriva våldsförebyggande insatser.

De ekonomiska medlen får användas på olika sätt beroende av finansör. Det är en utmaning att både få finansiering till detta område och få dela finansiering och resurser mellan olika parter. Att tala om, söka och hjälpas åt med finansiering och resurser är viktigt för samarbetet och möjligheten att lyckas.

Finansieringskällorna innefattar:

Kommunen och vården

Befintliga medel eller arbetstid för personal inom kommunal verksamhet eller hälso- och sjukvården.

Myndigheter

Särskilda medel eller uppdrag hos myndigheter och organisationer som Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, Skolinspektionen, Skolverket, Diskrimineringsombudsmannen, Polisen, Socialstyrelsen, Nationellt Centrum för Kvinnofrid, Brottsoffermyndigheten, länsstyrelser och Sveriges Kommuner och Landsting.

Organisationer

Projektmedel som endast kan sökas av ideella organisationer kan ibland sökas av flera typer av organisationer i samverkan, exempelvis från Arvsfonden, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, Vinnova och EU.

Stöd för forskning

Forskningsmedel via särskilda utlysningar från Brottsoffermyndigheten, stiftelser och forskningsråd.

Steg 2

Vad? Mer om problemet

Definition av våld, våldets typologi och karaktär

För att kunna beskriva hur våld som problem kan se ut behöver ett gemensamt språk skapas kring vad våld kan vara. Vi utgår från WHO's definition av våld:

”the intentional use of physical force or power, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community, that either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment or deprivation.”

(WHO 2002. s. 5)

Våld definieras alltså som en avsiktlig användning av fysisk kraft eller makt, antingen som hot mot sig själv, en annan person, eller mot en grupp eller ett sammanhang som antingen resulterar i eller har stor sannolikhet att resultera i personskador, dödsfall, psykiska skador, negativ utveckling eller förluster.

Eftersom våld är mer än fysiskt våld lyfter vi även fram en annan välanvänd våldsdefinition av Per Isdal (2002) från *Alternativ till Vold* som fångar komplexiteten kring vad våld kan vara:

”Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker; får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från något som den vill.”

(Isdal 2002, s. 36)

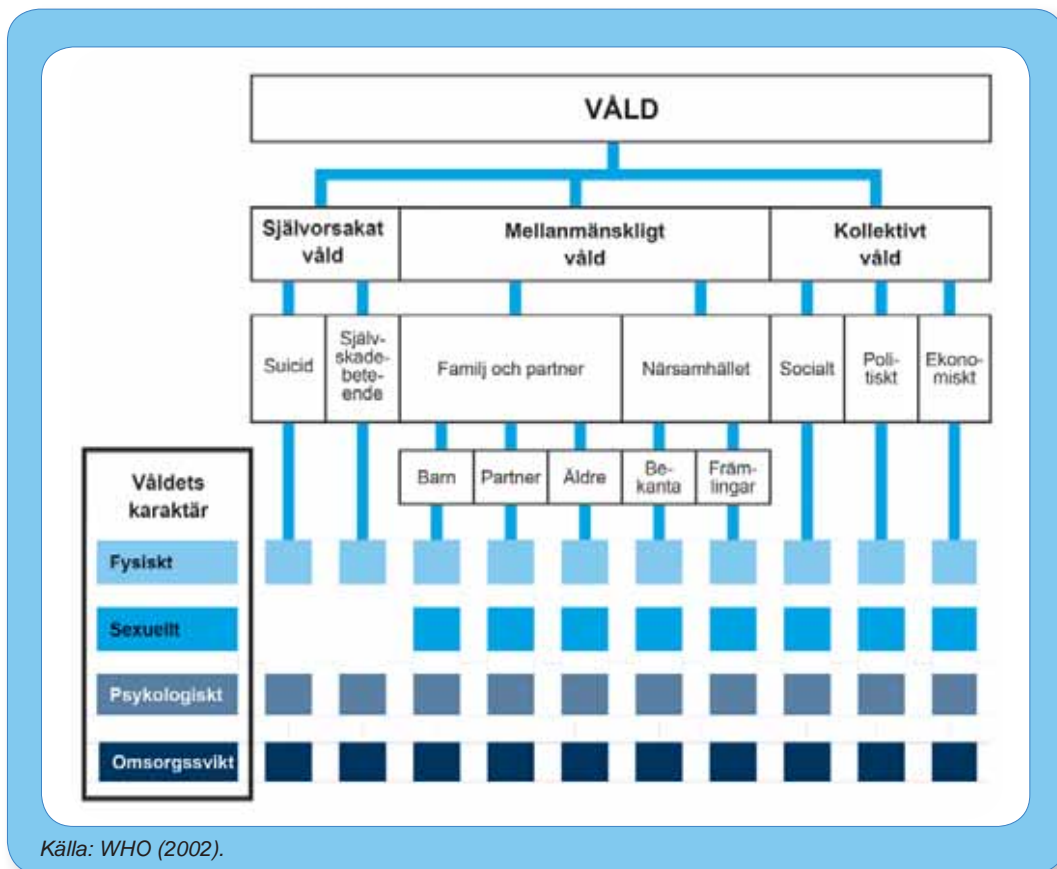
WHO fick i uppgift av Världshälsoför- samlingen att ta fram en typologi över våld eftersom det existerar så många olika former av våld. De delar upp våld i tre områden utifrån vem som använder våld:

- 1) självorsakat våld
- 2) mellanmänskligt våld
- 3) kollektivt våld.

Figur 7 är hämtad från WHO (2002) och ligger till grund för alla rapporter från världshälsoor- ganisationen.

Självorsakat våld

Självorsakat våld kan delas upp i suicid och självskadebeteenden. Suicid innefattar tankar på att ta sitt liv, planering av suicid, suicidförsök och att faktiskt ta sitt eget liv. Självskadebete- enden kan vara alltifrån att inte ta hand om sig själv, utsätta sig för risker (till exempel sexuella) till personer som behandlar en illa, missbruk, ätstörningar och att tillfoga sig själv fysiska ska- dor.

Figur 7. Våldets typologi: användare och karaktär.

Mellanmänskligt våld

WHO delar in mellanmänskligt våld i två kategorier som i mångt och mycket definieras av relationen mellan personerna samt av var våldet sker.

• Familj/partner

Våld i familjen och intima relationer innefattar i huvudsak våld mellan familjemedlemmar och partner och sker oftast men inte alltid hemma. Till den här gruppen hör övergrepp mot barn, våld i nära och i intima relationer och övergrepp mot äldre.

• Närsamhället

Våld mellan personer som inte är släkt, bekanta som känner varandra eller främlingar som inte känner varandra och som generellt sett sker utanför hemmet. Till den här gruppen hör så kallat ungdomsvåld¹¹, slumpvisa våldshandlingar, våldtäkt eller sexuella övergrepp av främlingar och våld i organisationer som i skolor, på arbetsplatser, i fångelser och på vårdhem.

Kollektivt våld

Det kollektiva våldet är uppdelat i socialt, politiskt och ekonomiskt våld. Uppdelningar har sin grund i vilka möjliga motiv som ligger bakom användning av våldet. Karaktäristiskt för kollektivt våld är att det utförs av större grupper eller stater. Exempel på socialt våld är hatbrott som utförs av organiserade grupper, terrorhandlingar eller våld av en mobb som lynchningar. Politiskt våld innefattar krig, våldsamma konflikter och våld från staten. Ekonomiskt våld handlar om större attacker från grupper motiverat av ekonomiska förtjänster. Givetvis kan våldsamma handlingar som utförs av större grupper ha flera motiv. Kollektivt våld kan även vara att unga män i grupp utövar våld mot andra – gängvåld.

Våldets karaktär

Våld kan också delas in utifrån handlingens karaktär och vara:

- fysiskt
- psykologiskt
- sexuellt
- omsorgssvikt.

I figur 7 kombineras olika typer av våld med våldets karaktär i en matris. Exempelvis kan våld mot barn som utförs hemma innefatta fysiska, sexuella och psykologiska övergrepp samt föräldrars omsorgssvikt eller vanvård. Suicid eller självskadebeteenden kan vara fysiska, psykologiska eller bero på bristande omsorg, medan sexuellt våld mot sig själv är ett undantag. Våld i närsamhället kan exempelvis vara sexuellt våld av en bekant på jobbet, fysiskt våld mellan unga och omsorgssvikt av äldres behov på ett vårdhem. Politiskt våld innefattar exempelvis våldtäkt i konfliktområden samt psykologisk och fysisk krigsföring.

WHO:s modell är ett sätt att få en bild av hur olika våldsformer hänger samman. Modellen kan fungera som en utgångspunkt och ger en möjlighet till ett gemensamt språk mellan personer och länder.

Datakällor som beskriver våldets förekomst och omfattning

Pålitliga och bra dataunderlag är avgörande för att kunna skapa sig en bild av våldet som problem. Det är dock inte så enkelt att avgöra vilka typer av datakällor som bäst beskriver våld som problem. Det finns en rad undersökningar som ställer frågor på många olika sätt och som du frågar får du svar. Därför blir det viktigt att sätta sig in i olika datakällor för att kunna skapa sig en bild av våldets förekomst och omfattning.

Hur kan våldets förekomst och omfattning mätas?

Våldets förekomst och omfattning kan mätas med hjälp av följande typer av datakällor (se *Datakällor* nedan).

Exempel på relevanta svenska enkätundersökningar om ungas utsatthet eller användning av våld återges i Ungdomsstyrelsens rapport *Unga och våld* (2013) (se *Svenska enkätundersökningar* s. 60).

Datakällor:

Dödlighet

Dödsattester med information om till exempel dödsorsak, den avlidne, tid och plats.

Registrering

Hälso- och sjukvårdens registrering av sjukdomar, skador och information om fysisk, psykisk och reproduktiv hälsa.

Självrapporterad data

Enkätundersökningar om attityder, utsatthet och användning av våld hemma eller i närsamhället (WHO 2002). Självrapporterad data om egen användning av våld är ovanligt i Sverige. Mycket mer vanligt är självrapporterade undersökningar om utsatthet för våld, vilket är en del av officiell nationell statistik från myndigheter där ett mindre antal frågor om våldsutsatthet finns med (Ungdomsstyrelsen 2013).

Lokal data

Officiell statistik om inkomst, utbildning och arbete. Lokala kommunala fritidsvaneundersökningar samt skolundersökningar kan innehålla frågor om trygghet och utsatthet. Exempelvis

Stockholms stads skolundersökning: Stockholms-enkäten. Polismyndigheterna gör också en lokal datainsamling i varje kommun: Polisens trygghetsundersökning. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors enkät: Lokal uppföljning av ungdomspolitiken (Lupp) är ytterligare ett exempel.

Kriminalstatistik

Dömda för våldsbrott, anmälda våldsbrott med information om våldet och förövare. Brottsförbyggande rådet ansvarar för den officiella kriminalstatistiken i Sverige. Brottstatistik beskriver utvecklingen av det grövre våldet mellan obekanta ganska väl, men är en osäker källa för att beskriva våld som sker inom familjen och mellan partner.

Ekonomisk data

Kostnader för behandling, sociala insatser och förebyggande aktiviteter.

Källa: WHO 2002, Ungdomsstyrelsen 2013.

Svenska enkätundersökningar:

Brottsförebyggande rådet

Nationell trygghetsundersökning (NTU): frågor om utsatthet för våldsbrott som fysisk misshandel samt hatbrott och sexualbrott i samband med misshandeln. Tre frågor, exempelvis: *"Slog, sparkade eller utsatte någon dig för någon annan typ av fysiskt våld, så att du skadades eller så att det gjorde ont under förra året?"*

Målgrupp: 16–79 år.

Statistiska centralbyrån

Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF): frågor om utsatthet för våld som ledde till sjuk- eller tandvård. Två frågor om utsatthet för våld.

Målgrupp: 16 år och äldre.

Statens folkhälsoinstitut

Nationella folkhälsoenkäten *Hälsa på lika villkor*: frågor om utsatthet för fysiskt våld och hot om våld under de senaste 12 månaderna.

Målgrupp: 16–84 år.

Brottsförebyggande rådet

Skolundersökning om brott (SUB): frågor om utsatthet för och användning av våld samt om våld inom familjen, även om sexuellt ofredande och tvång. Grövare våld: *"Har någon med avsikt slagit dig, sparkat dig eller utsatt dig för annat våld vid något tillfälle under de senaste 12 månaderna, så att du skadades så mycket att du blev tvungen att besöka sjuksystem, läkare eller tandläkare?"* Lindrigare våld: *"Har någon med avsikt slagit dig, sparkat dig eller utsatt dig för annat våld vid något tillfälle under de senaste 12*

månaderna, så att du fick ont, men inte behövde söka sjukvård?"

Målgrupp: Elever i årskurs 9.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Skolelevers drogvanor: frågor om elever i samband med alkoholkonsumtion har skadat sig själv eller någon annan, blivit utsatt för våld, haft oönskat sex eller blivit rånad.

Målgrupp: Elever i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Trygghet och säkerhet i vardagen: en fråga är *"Har du blivit utsatt för våld och övergrepp?"*

Målgrupp: 16–79 år.

Polismyndigheterna

Polisens trygghetsundersökning: frågor och ett antal följdfrågor om utsatthet för fysiskt våld de senaste 12 månaderna som har gett smärta.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Lokal uppföljning av ungdomspolitiken (Lupp): frågor om utsatthet för misshandel och sexuellt våld eller utnyttjande under det senaste halvåret.

Målgrupper: Grundskolans årskurs 7-9, gymnasieskolan samt unga vuxna 19–25 år.

Källa: Ungdomsstyrelsen, Unga och våld (2013).

Ett problem med dessa undersökningar är att de ger en begränsad bild av barns och ungas utsatthet för våld. Många av undersökningarna handlar om en mängd andra frågor än våld. Där för finns endast ett fåtal frågor om våld med, oftast endast fysiskt våld, begränsat till det senaste året. Därtill är frågorna av övergripande

karaktär och ger därför en underrapportering av utsatthet (NCK 2014). Det saknas ofta frågor om psykologiskt våld och sexuellt våld. Vidare saknas det frågor om omfattning av våld genom livet (livstidsprevalens) eller omfattning av våld (prevalens) i barndomen. Sällan ställs frågor om vem som är förövare.

Tre intressanta prevalensstudier

Därför argumenterar vi för följande tre prevalensstudier som ger en bra beskrivning av våld som problem bland unga.

Våldsutsatthet under barndom har specifikt studerats i NCK (2014) och är åldersgrupperade i 0–15 år, 15–17 år och upp till 18 år. Med andra ord är det alltså vuxna som återger förekomster av våld under sin barndom. Därtill delas de svarande in i olika åldersgrupper, där den yngsta utgörs av unga vuxna 18–24 år. Därför går det att läsa befolkningsundersökningen ur ett barn- och ungdomsperspektiv. Där finns också frågor om vem som var förövare, vilket ger bra kunskap om vem som utför våldet. Förövare i barndomen är därtill uppdelade i jämnårig (förövare som är 5 år yngre eller 5 år äldre än offret) och vuxen. Alla svar är genomgående uppdelade på kön.¹²

NCK:s undersökning utgår från samma våldsdefinition som används i den här handboken från WHO (2002) och beskriver därför förekomsten av utsatthet för fysiskt, sexuellt och psykologiskt våld bland kvinnor och män i åldern 18–74 år.

Ett problem med NCK:s undersökning (2014) utifrån ett barnperspektiv är givetvis att inga barn har fått svara på några frågor om sin egen utsatthet eftersom svarande är över 18 år. Därför kan befolkningsundersökningen kompletteras med två mindre undersökningar direkt riktade till unga (15–23 år) av god kvalitet med liknande sätt att fråga om våld som NCK (2014), gjorda av Danielsson et al. (2009) och Nilses, Blom, Heimer och Danielsson (2011).

I Del 3 – Resurser finner ni sammanställd statistik vad gäller barns och ungas utsatthet för våld utifrån ett antal relevanta undersökningar.

Vilka hälsorisker innebär utsatthet för våld?

NCK (2014) visar på samband mellan att som barn vara utsatt för allvarligt våld och psykisk och fysisk ohälsa senare i livet. Liknande beräkningar har vi inte haft tillgång till tidigare, vilket gör det än mer intressant.

Sambanden mellan allvarligt våld och psykisk/fysisk ohälsa är beräknade utifrån de som blivit utsatta för allvarligt sexuellt, fysiskt eller psykologiskt våld under barndomen. För enkelhetens skull anges inte grad av allvarlighet i texten nedan, eftersom endast allvarligt våld är aktuellt. Inte heller att våldet skett i barndomen, vilket också är genomgående. Sambanden är statistiska och inte några enkla orsakssamband (se *Sammanställning* s. 62).

Vad kostar våldet samhället?

Både sämre psykisk och fysisk hälsa innebär, förutom personligt lidande och sämre livskvalitet ofta en sämre personlig ekonomi för den våldsutsatta. Därtill samhällsekonomiska kostnader inom framförallt hälso- och sjukvården, sjukskrivningskostnader för försäkringskassan och arbetsgivare samt uteblivna intäkter på grund av utebliven eller minskad produktivitet.

I USA beräknas de samhällsekonomiska kostnaderna för mellanmänniskt våld uppgå till 3,3 procent av BNP. I England och Wales beräknas våldet kosta samhället 40 miljarder dollar årligen. Den offentliga sektorn bär mycket av den ekonomiska kostnaden för mellanmänniskt våld.

Att erbjuda skyddat boende till utsatta för våld i nära relationer har beräknats minska våldets kostnader 6 till 18 gånger.

Sammanställning:

Psykisk ohälsa

Trauma

För kvinnor och män som utsatts för sexuellt våld var symptom för post-traumatisk stress (PTSD) tre gånger vanligare, jämfört med för personer i undersökningen som inte varit utsatta. För de som utsatts för fysiskt våld var PTSD drygt fyra gånger vanligare för både kvinnor och män. För de som utsatts för psykologiskt våld var det tre till fem gånger vanligare med aktuella PTSD-symptom.

Depression

Depression eller nedstämdhet var dubbelt så vanligt bland kvinnor och män som utsatts för sexuellt våld, i jämförelse med bland de som inte utsatts. För kvinnor som utsatts för fysiskt våld var depression mer än dubbelt så vanligt och för män dubbelt så vanligt. För både kvinnor och män som utsatts för psykologiskt våld var symptom på depression mer än dubbelt så vanligt.

Självskadebeteenden

Till självskadebeteenden räknas både att göra illa sig själv att ha suicidtankar eller suicidplaner. Både kvinnor och män som utsatts för allvarligt sexuellt våld i barndomen uppvisade i tre gånger så hög grad självskadebeteenden senare i livet än de som inte varit utsatta. Män som utsatts för fysiskt våld uppvisade i fyra gånger så hög grad självskadebeteenden och motsvarande för kvinnor var i tre gånger så hög grad. Bland både kvinnor och män som utsatts för psykologiskt våld var självskadebeteenden ungefär fyra gånger vanligare än bland kvinnor och män som inte varit utsatta.

Riskbruk av alkohol

Både kvinnor och män som varit utsatta för allvarligt sexuellt våld i barndomen uppvisade högre grad av alkoholriskbruk jämfört med de som inte varit utsatta. Ett liknande mönster gällde också utsatthet för fysiskt våld och psykologiskt våld.

Fysisk ohälsa

Fysisk ohälsa

Både kvinnor och män som varit utsatta för allvarligt sexuellt våld i barndomen rapporterade sämre fysisk hälsa under den senaste månaden. Bland kvinnor utsatta för fysiskt eller psykologiskt våld rapporterade dubbelt så stor andel aktuell fysisk ohälsa. Ett liknande mönster gällde även för män.

Psykosomatiska besvär

Kvinnor som varit utsatta för allvarligt sexuellt våld i barndomen uppvisade i dubbelt så stor utsträckning psykosomatiska besvär som kvinnor utan dessa våldserfarenheter. För män var psykosomatiska besvär tre gånger vanligare bland dem som utsatts för allvarligt sexuellt våld i barndomen. Bland både kvinnor och män som utsatts för fysiskt våld var psykosomatiska besvär tre gånger så vanliga. För kvinnor utsatta för psykologiskt våld var psykosomatiska besvär tre gånger så vanliga och för män fyra gånger så vanliga.

Hjärtinfarkt

Att ha drabbats av hjärtinfarkt under de senaste fem åren var dubbelt så vanligt bland kvinnor i åldern 56–74 år som utsatts för allvarligt sexuellt våld i barndomen än bland de som inte hade varit utsatta, risken ökade också väsentligt bland män. Samma mönster gällde för utsatthet av fysiskt våld. Bland kvinnor utsatta för psykiskt våld var hjärtinfarkt tre gånger så vanligt i jämförelse med bland de kvinnor som inte varit utsatta. För män var risken för hjärtinfarkt ovanligare bland dem som utsatts för psykologiskt våld.

Källa: NCK (2014).

Steg 3

Varför? Mer om grundorsaker

I genomgången av våldsförebyggande projekt i Sverige – *Låt 101 blommor blomma* (Berg & Sjögren 2013), finns inga interventioner som tydligt skriver fram en förändringsidé som grundar sig på påverkbara och forskningsbaserade riskfaktorer. När det kommer till insatser riktade mot ungdomsvåld och kriminalitet används program som tar hänsyn till riskfaktorer, men då saknas istället den kritiska genusanalysen.¹³

Här följer två exempel på program som tagit hänsyn till påverkbara riskfaktorer, men också tagit hänsyn till genusrelaterade aspekter för att skapa insatser som har effekter på det som ska motverkas – våldet.

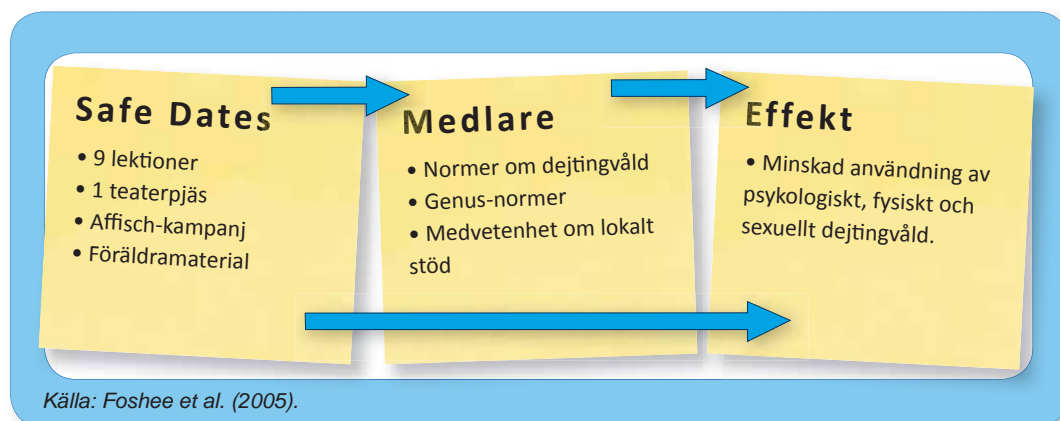
Safe Dates – förändringsidé och mediationsanalys

En förändringsidé eller programteori är viktig i en våldspreventiv praktik för att den specificerar *varför* och *hur* förändringen går till. Den insikten gör det lättare att följa om arbetet leder till önskat resultat (Fraser et al. 2009).

Det går att pröva en förändringsidé genom att studera vad som orsaker förändringen genom en statistisk mediationsanalys. För att göra en mediationsanalys krävs tre stycken variabler, en oberoende variabel (exempelvis det våldsförebyggande programmet), en beroende variabel (exempelvis ett utfallsmått i form av en självskattningsskala för våldsanvändning) och en medierande variabel (exempelvis självskattningsskala för genusrelaterade attityder).

Enklare uttryckt; för att visa *vad* i ett visst program eller en våldsförebyggande insats som åstadkommer att våldsanvändning minskar, behövs *medlare* – faktorer som förklarar förändringen. Exempelvis har programmet Safe Dates tre faktorer som medierar minskad våldsanvändning (Foshee et al. 2005).¹⁴ Figur 8 visar både hur förändringen i Safe Dates går till och vilken förändringsidé som programmet bygger på.

Studier av Safe Dates har, med andra ord, visat att attitydförändringar i normer om dejtingvåld, genus samt medvetenhet om lokalt stöd, medierar eller bidrar till den minskade våldsanvändningen hos deltagarna som fått ta del av Safe Dates. Pilarna i figuren visar påverkan och bygger på upprepade mätningar i studier med en experimentell design.

Figur 8. Förändringsidé hos och mediationsanalys av Safe Date.

Coaching Boys into Men – förändringsidé utifrån en konceptuell modell

Programmet Coaching Boys into Men (CBiM) är effektutvärderat genom en kluster-randomiserad kontrollerad studie i USA (Miller, Tancredi, McCauley, Decker, Virata, Anderson et al. 2012), med uppföljning efter ett år (Miller, Tancredi, McCauley, Decker, Virata, Anderson et al. 2013) och effektutvärderat i Indien (Miller, Das, Tancredi, McCauley, Virata, Nettiksimmons et al. 2014). Programmet har tre komponenter (se nedan).

Förändringsidén hos CBiM kan beskrivas genom nedanstående konceptuella modell i figur 9 (Miller et al. 2012).

Varje del i programmet tar hänsyn till riskfaktorer för våld och förväntas resultera i vissa effekter som mäts med hjälp av en rad olika självskattningsskalor.

Det primära hypotetiska utfallet för CBiM är att:

1a) öka deltagarnas medvetenhet och förmåga att identifiera kränkande beteenden

1b) öka jämställda attityder

1c) öka intentionen att ingripa som åskådare bland vänner.

Det sekundära hypotetiska utfallet förväntas bli:

2a) faktisk minskning av genomförda övergrepp

2b) ökat antal ingripande i relation till vänners övergrepp.

(Miller et al. 2012)

Vid uppföljningen efter ett år hade en minskning (-0,15) av användning av våld i ungas intima relationer under det senaste tre månaderna skett i programgruppen jämfört med i kontrollgruppen, samt en minskning (-0,45) i negativa (passiva) åskådarbeteenden (Miller et al. 2013). Den indiska studien uppvisade en positiv effekt (0,28) för attityder om jämställdhet, maskulinitet och manlig sexualitet (Miller et al. 2014). Sammantaget har alltså CBiM visat små eller medelstora effekter eller inga effekter för samtliga utfallsmått under någon av de tre redovisade studierna.

Ytterligare analys av data visar att bland de 1 648 killar i den amerikanska studien som hade erfarenhet av en heterosexuell relation, hade 12 procent av de som gick i åk 9 använt någon form av våld mot sin flickvän under de senaste tre månaderna, 15 procent av de som gick i åk 10, 16 procent av de i åk 11 och 24 procent av de som gick i åk 12. För de killar som hade ojämsställda attityder ökade risken för att använda våld med 326 procent jämfört med för de killar som hade jämställda attityder. För killar som både spelade fotboll och basket ökade risken att använda våld med 208 procent jämfört med för killar som utövade någon annan idrott än fotboll eller basket (McCauley et al. 2014).

Coaching Boys into Men:

Medvetenhetsfokus

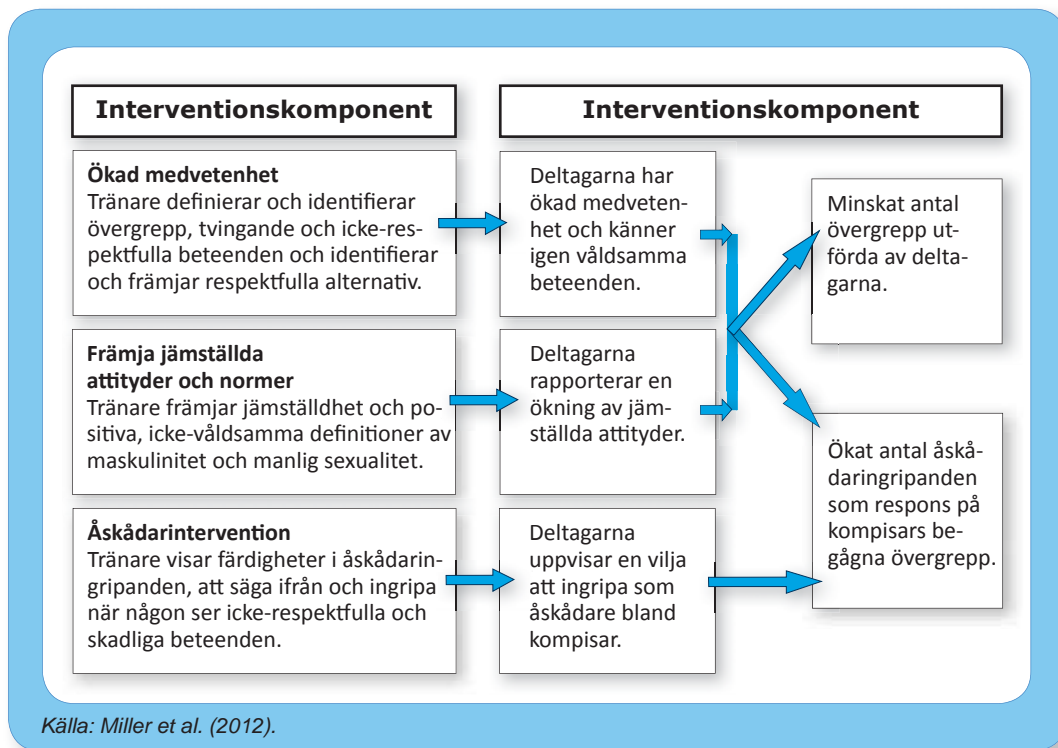
En medvetandehöjande del om våldsamma, tvingande och respektlösa beteenden och respektfulla alternativ.

Jämställdhetsfokus

En jämställdhetsfrämjande del om positiva, icke-våldsamma definitioner av maskulinitet och manlig sexualitet.

Åskådarfokus

En åskådaringripande del med färdigheter för att säga ifrån och ingripa vid kännedom om respektlösa och skadliga beteenden.

Figur 9. Förändringsidé hos och konceptuell modell av CBIM.

Forskarna betonar att genusrelaterade attityder och intentionen att ingripa som åskådare är två viktiga men distinkt skilda processer, som båda har stor betydelse för killars och unga mäns användande av våld (fysiskt, sexuellt och psykologiskt) gentemot tjejer och unga kvinnor som partner:

”These findings highlight the importance of targeting both gender attitudes and intention to intervene, because they appear to be operating on related but distinct pathway. The few bystander intervention programs that have addressed gender attitudes have struggled to significantly shift gender attitudes. More work

is needed to understand how attitudes, which are influenced by factors within and outside of the school environment, may be molded in school and community interventions.”

(McCauley et al. 2014, s. 1 885)

Utifrån dessa exempel behöver vi utveckla interventioner på skolnivå och i närmiljön, för att förändra just genusrelaterade attityder bland killar.

Steg 4

Hur? Mer om metoder

Vad innebär evidens- eller kunskapsbaserad praktik?

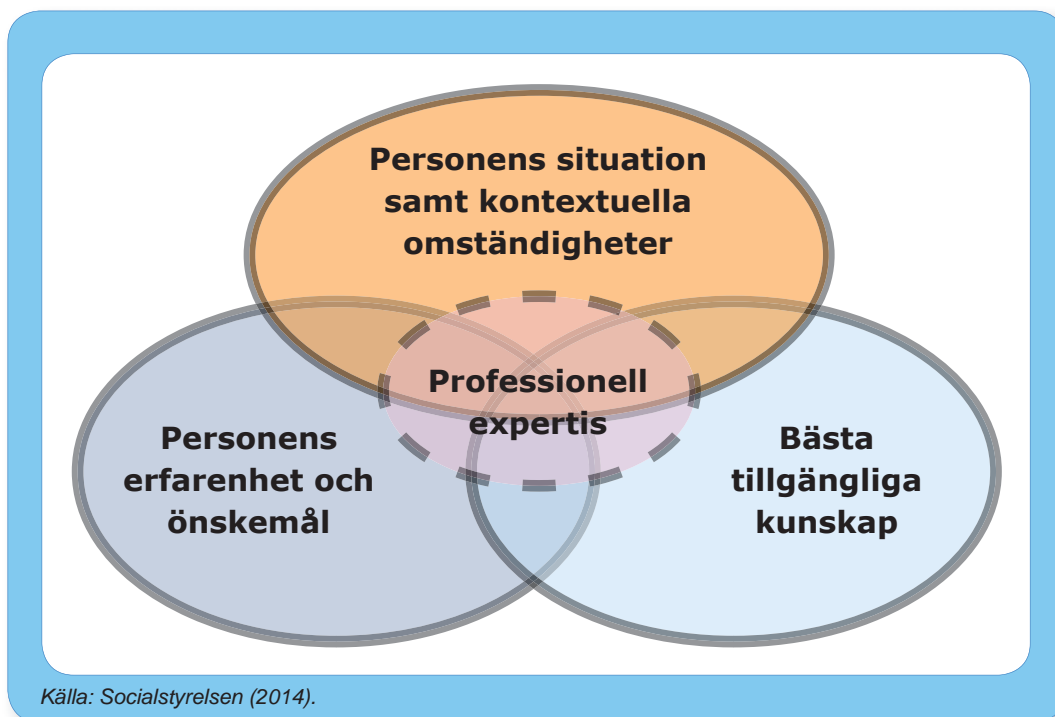
Att arbeta utifrån en folkhälsomodell med våldsprevention innebär att arbeta evidensbaserat. Det vill säga, att systematiskt utveckla kunskap om vad som fungerar för att förebygga våld.

Orden *evidensbaserad insats* eller *praktik* används flitigt idag, men vad betyder de egentligen? Evidensbaserad praktik är ett bredare begrepp än evidensbaserad insats. När vi pratar om evidensbaserad insats förväntas insatsen vara *effektutvärderad* ett flertal gånger där ut-

värderingen har lagts upp som ett experiment, gärna med en randomiserad och kontrollerad utvärderingsdesign.¹⁵

Evidensbaserad *praktik* däremot bygger på att olika kunskaper vägs samman för att kunna värdera om en insats anses fungera som önskat. Alltså, de professionellas erfarenhetsbaserade kompetens vägs samman med vetenskaplig kunskap om fungerande metoder. Även brukares eller klienters erfarenheter av att delta i interventioner ska spela roll. Detta tillsammans generar en kunskap om vilket angreppssätt som passar bäst för den givna situationen. I figur 10 illustreras kombinationen av kunskap i den evidensbaserade modellen (Socialstyrelsen 2014).

Hur de olika kunskapskällorna vägs samman bestäms utifrån det sammanhang där det pre-

Figur 10. Den evidensbaserade modellen.

ventiva arbetet ska äga rum. Socialstyrelsen förespråkar att alla som bedriver socialt arbete ska arbeta utifrån en kunskapsbaserad praktik. Det som Socialstyrelsen främst uttalar sig om är socialtjänstens arbete.¹⁶

I denna handbok vill vi skapa förutsättningar för att kunna utveckla *bredare* satsningar – exempelvis att en årskurs elever ska få möjlighet att reflektera kring hur våld kan förebyggas i deras närmiljö. Den evidensbaserade tankemodellen fungerar dock på alla preventionsnivåer.

Varför behövs genus?

Många av de metoder som anses fungera i Sverige har sällan en genuskomponent med. Enligt WHO:s rapport från 2007 spelar genusperspektiv roll för hälsofrämjande insatser riktade till killar och män (Barker, Ricardo & Nascimento 2007, Barker, Ricardo, Nascimento, Olukoya & Santos 2010). De insatser som har en kritisk ingång till hur maskulinitet eller femininitet konstrueras visade sig vara mer effektiva på att motverka våld än de insatser som var genusneutrala.

Huruvida ett program tar hänsyn till genus spelar alltså roll för hur den våldspreventiva praktiken kommer att fungera. Här följer en kort beskrivning av olika genusansatser (Barker et al. 2007, 2010). I genomläsningen av olika

program kan detta vara till stöd för att hitta den genusansats ni önskar.

Att utveckla det som fungerar handlar om att arbeta med våldsförebyggande praktiker med ett *genusförändrande* perspektiv. Det som verkar vara den förebyggande komponenten är insikten om värdet av att dela lika – att alla oavsett kön eller ålder – har rätt till ett värdigt liv. Att möjliggöra reflekterande strukturerade samtal om detta för unga män i grupp verkar vara en väg att minska våldet.

Ytterligare ett begrepp för att definiera genusperspektiv i en våldspreventiv insats är *genus-synkroniserat*. Det definieras så här:

”Genussynkroniserade ansatser är en avsiktlig kombination av genusförändrande insatser som når både killar och män och kvinnor och flickor av alla sexuella orienteringar och könsidentiteter. De engagerar människor i att utmana skadliga och begränsande konstruktioner av maskulinitet och femininitet.”¹⁷

(Greene & Levack 2010, s. 5,
vår översättning)

Olika genussatser:

Genusneutral

kan beskrivas som avsaknad av genusperspektiv. Sådana insatser skiljer i mycket liten grad mellan kvinnors och mäns behov och varken förstärker eller ifrågasätter etablerade föreställningar om genus.

Genussensitiv

uppmärksammar de särskilda erfarenheter och behov kvinnor och män kan ha på grund av etablerade föreställningar om genus. En sådan ansats utgår från genus som en social konstruktion.

Genusförändrande

försöker förändra etablerade föreställningar om genus och skapa mer jämställda relationer mellan kvinnor och män.

Källa: Barker et al. (2007, 2010).

Det handlar om att arbeta genusförändrande med ett intersektionellt perspektiv som minst beaktar maktordningar som sexualitet och könsidentitet. Det vill säga att arbeta utifrån mänskliga rättigheter, hälsa, icke-våld, jämlikhet och rättvisa mellan kvinnor och män.

Vilka metoder fungerar?

I rapporten *Före han slår* presenterar vi ett antal program som anses ha positiv effekt på attityder kring genus och våld. Dessa återfinns också i en rad andra sammanställningar och rapporter exempelvis WHO:s (2009) *The Evidens* där programmen beskrivs.

Program med positiv effekt på attityder

- Mentors in Violence Prevention – USA/ Skottland/Sverige
- The Men's Program – USA
- Bringing in the Bystander – Know Your Power – USA/Sverige
- Men of Strength (MOST) Clubs – USA.

Källa: WHO (2009)

Det finns en rad intressanta program som inte kom med i *Före han slår*, antingen för att de är utvecklade och används i Latinamerika, Afrika eller Asien, för att de inte återfinns i någon vetenskapligt publicerad artikel med rigorös design, eller för att effektutvärderingarna publicerades efter 2012. Ett urval av dessa är:

Ni hittar mer information om programmen på nätet – läs och ställ det i relation till målgrupp, våldsförm och problemanalys. Låt er inspireras! Här presenterar vi även en fördjupande text om Program H.

Fler intressanta program

- Program H – Brasilien/Indien
- Stepping Stones – Sydafrika
- One Man Can – Sydafrika
- Coaching Boys into Men – USA/Indien
- IMAGE – Sydafrika
- White Ribbon kampanjen – Global
- Exploring Masculinities – Irland
- Soul City – Sydafrika
- Violence against Women – It's Against All the Rules – Australien.

Källa: WHO (2009)

Program H

Brasilien/Indien

Främjar unga mäns motstånd mot maskulinitetsnormer och våld

Gary Barker har under många år bedrivit ett systematiskt utvecklingsarbete med fokus på att involvera killar och unga män för att förebygga våld och främja jämställdhet. Det har han gjort som forskare och praktiker i den Brasilianska organisationen Promondo, men även som ledare för *MenEngage* och FN:s arbete med att stoppa våld mot kvinnor.

Problemanalysen i de program Gary Barker utvecklat tillsammans med andra tar sin utgångspunkt i hur killar och unga män socialiseras till att se på tjejers och unga kvinnors kroppsliga integritet och värde.

”Dessa sociala normer skapar förutsättningar där vissa unga och vuxna män (i familjen eller utanför) förgriper sig sexuellt på tjejer eller använder fysiskt våld mot dem, möjliggör för vuxna män att ha yngre kvinnliga sexuella partner, och alltför många män och pojkar använder sexuellt tvång mot flickor.”

(Barker 2006, s. 2, vår översättning)

Förändringsidén utgår från att förändra killars könssocialisering och de sociala normer som gör våld mot unga kvinnor möjligt. Gary Barkers avhandling *Dying to be Men* (2005) handlar om unga män i Rio de Janeiro, Brasilien, som lever sina liv i socialt utanförskap. En viktig upptäckt i avhandlingen handlar just om sprickor i maskulinitetskonstruktionen som uppstår när unga män omformulerar vad det innebär att vara

man och uttrycker motstånd mot maskulinitetsnormer och våld som möjliggör förändring till mer respektfulla och jämställda relationer till kvinnor.

”När vi analyserat forskningen är det just dessa 'sprickor', inkonsekvenser eller föreställningar av motstånd mot traditionella uppfattningar om manlighet som erbjuder startpunkter för intervention. En nyckelkomponent i forskningen har varit enskilda intervjuer med unga män som gjorde motstånd, för att försöka förstå möjliga vägar mot eller faktorer som är förknippade med mer jämställda attityder. Dessa unga män visar generellt en hög grad av självreflektion, viss medvetenhet om de personliga fördelarna med att ta till sig jämställdhet, och generellt hade de andra runt sig (familjemedlemmar, en stödjande kamratgrupp eller en vuxen man som modellerade jämställda attityder och beteenden) som också ifrågasatte könsnormer. Några av dem hade även sett eller upplevt en av de värsta formerna av könsrelaterat våld – våld mot en mor eller syster, eller hade kanske själv använt våld mot en kvinnlig partner – och hade sett den känslomässiga smärtan (mot sig själv och andra) på nära håll och därmed börjat motsätta sig eller ifrågasätta sådant våld. De flesta av dessa mer jämställda unga män hade både reflekterat personligen kring liknande frågor, men också fått stöd för sina synpunkter av någon annan i sitt sociala sammanhang.”

(Barker 2005, s. 5, vår översättning)

Barkers forskning får flera konsekvenser för utvecklingen av en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv (Barker 2005).

Behovet av att ...

- ... erbjuda unga män möjlighet att relaterat till jämställda förebilder främja jämställda attityder i mindre grupsammanhang genom att engagera unga män till kritisk reflektion över de negativa konsekvenserna av traditionella maskulinitetsnormer
- ... påverka sociala normer genom att jobba med föräldrar, professionella och andra som formar unga mäns närmiljö.

Källa: Barker (2005).

Promundo har utvecklat Program H – ett evidensbaserat våldsförebyggande program med genusperspektiv riktat till unga män mellan 15 och 24 år. Syftet är att öka jämställda attityder bland unga män, öka hälsosamma sexuella beteenden och minska våldsamma beteenden. Programmet har använts och utvärderats systematiskt på många platser, till exempel i Brasilien och Indien (Pulerwitz, Michaelis, Verma & Weiss 2010, Verma et al. 2006).

Program H består av:

- 1) en serie programmanualer och utbildningsfilmer för att främja attityd- och beteendeförändring bland unga män
- 2) en kampanj för att främja sociala normer i närmiljön relaterat till vad det betyder att vara man
- 3) en modell för att få unga män att söka sig till hälso- och sjukvård
- 4) en modell för forskning och utvärdering med bland annat en validerad självskattningsskala för att mäta attitydförändringar relaterat till sociala normer och maskulinitet.

(Barker, Nascimento, Segundo & Pulerwitz 2003)

Det finns en rad andra kunskapsbaserade eller lovande våldsförebyggande program med genusperspektiv som på ett liknande sätt som Program H fokuserar på att involvera unga män. Det går att lära mer om vad som fungerar genom att titta närmare på dessa.

Forskning: Utveckla något nytt så att det fungerar

Interventionsforskning följer i stort samma steg som den här handboken bygger på. En väldigt bra sammanställning av hur interventionsforskning kan bedrivas finns i Fraser et al. (2009).

Nedan visar vi hur dessa steg relaterar till handbokens steg:

Tanken med att den här handboken är uppbyggd i relation till interventionsforskning är att praktiker ska kunna utveckla en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv som det samtidigt går att på ett enkelt sätt göra forskningsprojekt av.

Sammanställning:

Steg 2 och Steg 3

Beskriv våld som problem och identifiera en förändringsidé relaterar till:

Skapa en modell

Specificera problemet och utveckla en programteori. Utveckla en problemteori och därefter en strukturell modell, med risk- och skyddsfaktorer eller med andra faktorer. Skapa en programteori utifrån hur problemet ska förebyggas på olika nivåer. Identifiera interventioner och skapa en logisk modell för förändring eller en teori om förändring.

Steg 4

Utveckla det som fungerar

Revidera och utveckla

Skapa och revidera programmaterial. Utveckla ett första utkast av en manual med tillhörande material. Pilottesta manualen och materialet. Utveckla manualen till att innehålla frågor om implementering, utbildning av ledare, handledning, relationen mellan interventionen och professionella riktlinjer för arbetet och kopplingen till kunskapsbaserad praktik. Specificera hur programmet ska anpassas till olika miljöer och grupper.

Förfina och fastställ

Förfina och fastställ programkomponenterna. Testa programmet med hög kontroll också i implementeringen där varje del i programmet provas var för sig. Kombinera därefter olika komponenter i programmet och studera de sammantagna effekterna. Bedöm effektstorlek utifrån moderatorer och gör en mediationsanalys. Utveckla riktlinjer för anpassning utifrån analysen av moderatorer och mediatorer.¹⁸

Testa IRL

Testa effektiviteten på olika platser och i olika sammanhang. Prova programmet i en verklig och vanlig miljö, där programutvecklarna har en begränsad kontroll av användningen. Bedöm vilken effektstorlek insatserna ger och betydelse av dos eller exponering av programmaterial.

Steg 5

Implementera, sprid och dela

Publicera och informera

Spridning av resultat och programmaterial. Publicera och sprid resultaten och programmaterial. Utveckla protokoll för utbildning och certifiering av programmet.

Källa: Fraser et al. (2009).

Steg 5

Var, vem, när?

Mer om spridning

Implementering av artikel 19 i barnkonventionen

Barnkonventionens 19 artikel är väldigt tydlig med vad staterna behöver göra för att skydda

barn mot våld. Skyddsåtgärderna, ett annat ord för våldsprevention, behöver vara omfattande. De rör *alla lämpliga åtgärder*, till exempel juridiska, administrativa, sociala och utbildningsmässiga insatser.

FN-kommittén har särskilt diskuterat artikel 19 under temat *Våld mot barn i familjer och skolor* och har formulerat följande vägledande principer som kan vara till stöd för implementeringsarbetet (UNICEF 2007):

Vägledande principer utifrån artikel 19

(1) Kommittén anser att hänvisningar till "familjen" och "skola" inte ska uppfattas som snävt definierade. Hänvisningar till "familj" (eller till "föräldrar") måste förstås inom sitt lokala sammanhang och innebär inte bara "kärn"-familj utan även den utökade familjen eller till och med bredare gemensamma definitioner, inklusive mor- och farföräldrar, syskon, andra släktingar, vårdnadshavare eller vårdgivare, grannar etc. Likaså alla hänvisningar till "skolan" (eller "lärare") betyder att även skolor, utbildningsinstitutioner och andra formella och icke-formella inlärningsmiljöer ska inbegripas.

(2) Kommittén rekommenderar att en alternativ vision av en skola

eller en familj, där rättigheter och värdighet gentemot alla respekteras, skapas. Dessutom att barn, föräldrar och lärare tillsammans bör styra alla åtgärder i frågan om våld mot barn. Huvudstrategin bör vara att stödja åtgärder kring denna vision snarare än att använda straffåtgärder. I visionen ska relationer mellan och bland barn och föräldrar eller lärare (och andra familjemedlemmar eller studenter) var ömsesidig, respektfull och säkerhet och trygghet för alla ska främjas.

(3) Kommittén anser att våld mot barn är oacceptabelt under alla omständigheter, i enlighet med bestämmelserna i konventionen om barns rättigheter. Åtgärder för att stoppa våld mot barn måste ta

hänsyn till olika sociala och kulturella sammanhang och bör utformas med engagerade lokala aktörer. Nationella strategier bör ta hänsyn till de lokala förhållandena och aktörerna.

(4) När våld ska göras begripligt, rekommenderar kommittén att barns egna upplevelser påverkar de kritiska utgångspunkterna och referensramarna. Därför behöver barn och ungdomar vara meningsfullt delaktiga i att utveckla strategiska åtgärder mot våld mot barn.

5) Kommittén rekommenderar att insatser görs för att stärka kopplingen mellan samhälle och familjer såväl som skolan. Deltagare i närsamhället, inkluderat föräldrar, barn och lärare, måste vara

informerade om sina rättigheter, och delta i livet i skolan, inklusive skolans förvaltning.

(6) Kommittén är medveten om att olika former av våld mot barn (till exempel kroppssaga, mobbning, sexuella trakasserier och övergrepp, samt verbala och känslomässiga övergrepp) är sammanlänkade, och att våld i familjen och skol-sammanhang förstärker varandra. Åtgärder mot våld måste därför ta ett helhetsgrepp och betona icke-tolerans för alla former av våld. Fysiskt våld och andra mer allvarliga former av våld är mer förekommande där vardagliga trakasserier tolereras. Tolerans för våld i en sfär gör det svårt att stå emot den i en annan.

UNICEF (2007).

I FN:s studie av våld mot barn (FN 2006) är de huvudsakliga slutsatserna att våld mot barn kan och måste förebyggas. Följande fem slutsatser ser vi som viktiga att ta fasta på. De är hämtade från hemsidan där det finns mycket mer att läsa. <http://www.unicef.org/violencestudy/>

Fem viktiga slutsatser

1.

Våld mot barn är inte oundvikligt. Det kan och måste förhindras.

2.

Varje barn har rätt till ett liv fritt från våld. Våld mot barn kan aldrig rättfärdigas.

3.

Barnen kan ge ett värdefullt bidrag till att förstå det våld de utsatts för och den skada våldet orsakat dem. Vi måste lyssna och lära av barn, och tillsammans med dem finna fungerande lösningar.

4.

Det bästa sättet att ta itu med våld mot barn är att stoppa det innan det händer genom att investera i förebyggande program. Staterna måste satsa på evidensbaserad politik och program för att ta itu med de faktorer som ger upphov till våld mot barn, och se till att resurser avsätts för att ta itu med de bakomliggande orsakerna.

5.

Samtidigt som stater och alla sektorer i samhället bör prioritera att förebygga våld, ska de ta ansvar för att skydda barn och hålla dem som utsätter barn för fara ansvariga.

I studien finns också en rad rekommendationer som kan ligga till grund för att utveckla strategier eller handlingsplaner om våldsprevention utifrån ett barnrättsperspektiv.

Prioritera prevention:

- Garantera universell tillgänglighet till våldsfria läromiljöer, där barns rättigheter främjas och respekteras.
- Förbjud våld i skolan.
- Förebygg våld i skolan med specifika program som riktar sig till hela skolan som miljö.
- Prioritera uppmärksamheten på genusfrågor och dess koppling till våld.
- Ge särskild uppmärksamhet till utsatta grupper.
- Ordna med säkra fysiska platser.

Engagera och bygg kapacitet:

- Etablera och implementera grund- eller uppföranderegler i skolan som avspeglar barns rättigheter.
- Försäkra er om att skolans ledning och lärare använder icke-våldsamma undervisning- och inlärningsstrategier och disciplinära metoder.
- Lyssna till elever och uppmuntra delaktighet.
- Stärk kunskap om och färdigheter i icke-våld.
- Implementera livskunskaper så att elever får möjlighet att utveckla personliga färdigheter.
- Främja samverkan mellan skola och närmiljö och presentera skolan som en resurs för andra organisationer och det civila samhället.

Bygg upp informationssystem:

- Stärk system för datainsamling för alla typer av våld mot tjejer och killar.
- Utveckla en nationell forskningsagenda om våld i och i närheten av skolan.

Mer om skollag, diskrimineringslag och skolans ansvar

I skollagen gäller skollagen (Skoll) och diskrimineringslagen (DL) parallellt och båda lagarna ställer krav på skolor och skolornas huvudman (kommun eller friskola) att aktivt arbeta mot kränkande behandling och trakasserier. Skollagen genomsyras av barnkonventionens princip om barnets bästa (skollagen 1 kap. 10 §). Skolor är skyldiga att skydda barn från våld genom att *"främja de mänskliga rättigheterna och motverka alla former av kränkande behandling"* (skollagen 1 kap. 5 §).

I skollagen och diskrimineringslagen finns krav om att huvudmannen varje år ska upprätta en plan mot kränkande behandling (Skoll) och en för lika behandling (DL). Båda planerna ska innehålla en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja lika rättigheter och möjligheter, dels förebygga och förhindra kränkande behandling (Skoll) respektive trakasserier och sexuella trakasserier (DL). Därtill ska en redovisning av hur de planerade åtgärderna har genomförts dokumenteras i planen som görs efterföljande år.

I skollagen finns också en anmälningsskyldighet. Om skolpersonal får kännedom om att en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling ska skolpersonalen anmäla detta till skolans rektor. Skolans rektor ska i sin tur anmäla detta till skolans huvudman. Skolans huvudman är ansvarig att skyndsamt göra en utredning och sätta in lämpliga åtgärder för att kränkande behandling, trakasserier eller sexuella trakasserier ska upphöra. Skyldighet att utreda och åtgärda finns också i diskrimineringslagen, men ingen anmälningsskyldighet, eftersom skollagen re-

dan reglerar detta (Cederborg 2014, Rikskommissionen 2013).

I en skolkontext är alltså skolan och skolans huvudman skyldiga att arbeta med våldsprevention. Begreppet *våld* används inte i lagtexten även om kränkningar, det vill säga både kränkande behandling och trakasserier, är att betrakta som våld. Begreppet prevention förekommer inte heller, utan i lagen förekommer *förebygga, förhindra, åtgärda* och *främja*. Vår tolkning är att förebygga är synonymt med primär och sekundär prevention. Förhindra och åtgärda tertiär prevention, alltså något att göra när problemet är ett faktum, medan främja är att likställa med promotion.

Kränkande behandling definieras i skollagen som *"ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barns eller en elevs värdighet"* (skollagen 6 kap. 3 §). Skolinspektionen och Barn- och elevombudet (BEO) utövar tillsyn och tar emot anmälningsärenden från elever eller föräldrar om skolan eller en huvudman brustit i sitt ansvar (Cederborg 2014, Rikskommissionen 2013).

Diskrimineringslagen (2008:567) innefattar förutom direkt och indirekt diskriminering också trakasserier och sexuella trakasserier. Trakasserier definieras som *"ett uppträdande som kränker någons värdighet och har samband med någon av diskrimineringsgrunderna"*, medan sexuella trakasserier definieras som *"ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet"* (diskrimineringslagen 1 kap. 4 §). Diskrimineringsombudsmannen (DO) utövar tillsyn och tar emot anmälningsärenden om diskriminering föreligger inom utbildningsområdet, arbetslivet och andra områden som diskrimineringslagen reglerar.

Om skolans personal eller huvudman inte tar sitt ansvar ska de betala skadestånd till den elev som blivit utsatt för kränkning.

I Riksrevisionens granskning av myndigheternas insatser för att förebygga kränkningar i skolan framkommer att många skolor och huvudmän inte är medvetna om ansvaret de har att arbeta med diskrimineringsfrågor (trakasserier) på samma sätt som de arbetar med kränkande behandling (Riksrevisionen 2013).

Elever är också utsatta för våldsbrott i skolan, exempelvis olaga hot eller tvång, förtal, miss-handel eller sexualbrott och vid misstanke om brott går det att göra en polisanmälan och blir då en fråga för polismyndigheten.

Även Skolverket arbetar med främjande och förebyggande insatser i skolan relaterat till våld som kränkningar och mobbning. Insatserna ligger på en generell nivå och innefattar inte tillsyn.

Kunskap om våldsförebyggande handlingsplaner i skolan

Brottsförebyggande rådet (Brå) fick i uppdrag av regeringen att kartlägga förekomsten av grövre våldsbrott i skolan mot bakgrund av de dödsskjutningar i skolmiljö som skett i USA, Kanada och Finland. De kommer fram till samma slutsats som gäller för många andra länder att det grövsta våldet (som mord och dråp) är mycket ovanligt i skolan och oftare sker på andra platser. I uppdraget ingick också att göra en forskningsöversikt om hur grovt våld i skolan kan förebyggas.

Ett resultat av litteraturgenomgången visar att det generella skolklimatet och insatser som görs för att förebygga mindre grova våldshandlingar och mobbning är viktiga för att minska alla former av våld, inklusive dödsskjutningar som på Jokelaskolan i Finland och i amerikanska Columbine.

Ett systematiskt arbete med hotbedömning har enligt forskning på området visat sig vara en lovande strategi för att förebygga dödligt skolvåld. För att skolans ledning ska kunna göra hotbedömningar behövs ett generellt bra skolklimat och en fungerande kommunikation mellan skolpersonal och elever. Forskningen visar snarare att det motsatta är norm, det vill säga att elever inte gärna pratar med vuxna om våld som händer i skolan. Skolklimatet behöver vara så bra att samtliga elever har en tillitsfull relation till åtminstone en vuxen i sin skola. Den tryggheten kan bidra till att elever vågar ta mer ansvar i relation till sina kamrater och sin skolmiljö (Estrada et al. 2009).

För att förebygga vardagsvåld i skolan, bör varje skola arbeta med olika typer av prevention – universell, selektiv och indikerad prevention – i olika kombinationer. Vilka program, metoder och insatser för dessa olika typer av prevention som varje skola använder sig av, behöver anpassas till lokala förutsättningar. Brå understryker att en genomgående rekommendation i både europeisk och amerikansk forskning är att komma överens om gemensamma våldsförebyggande mål, göra en kartläggning om förutsättningar, problem och behov, formulera en plan för utvärdering, genomföra olika förbättringar och kombinera olika typer av prevention, för att sedan utvärdera effekterna av insatserna (Estrada et al. 2009).

I mångt och mycket samma upplägg som den här handboken bygger på med sina steg. Brå hänvisar till en pilotstudie för att implementera våldsprevention i skolan av Armstrong och Webb (2006). Författarna har formulerat *The School-Based Violence Prevention Planning Program*, vilket innefattar ett antal steg för att formulera en handlingsplan för våldsprevention i skolan.

Stegen är att:

- skapa en våldsförebyggande vision och målsättning
- göra en behovsanalys och analysera skolans problem utifrån data
- specificera mätbara mål och skapa en handlingsplan för att uppnå dessa mål
- formulera en plan för att utvärdera handlingsplanens genomförande och utfall.

Källa: Armstrong och Webb (2006).

Armstrong och Webb har utvecklat dessa steg eftersom forskning visat att många evidensbaserade program som tas in i skolan inte alls implementeras på ett bra sätt.

I ljuset av detta framstår stegen i handboken som rimliga. De påminner om denna ordning, vilket talar för att om ni genomför dessa steg så ökar chanserna att minska våldet bland unga.

DEL 3 : RESURSER

Internationella överenskommelser

Överenskommelser kring mäns våld mot kvinnor och barn

Den 20 december 1993 antog FN deklARATIONEN om avskaffandet av våld mot kvinnor och där definierades våld som:

”varje könsbetingad våldshandling som resulterar i eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnor innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande vare sig det sker offentligt eller privat.”

(FN 1993, Artikel 1)

Enligt FN-deklARATIONEN omfattar våld mot kvinnor (men är dock inte begränsad till denna tolkning):

”a) fysiskt, sexuellt och psykiskt våld som förekommer inom familjen, innefattande misshandel, sexuellt utnyttjande av minderåriga flickor i hushållet, våld relaterat till hemgift, våldtäkt inom äktenskapet, kvinnlig könsstympning och andra traditionella seder som är skadliga för kvinnorna, våld utövat av annan än make och våld i samband med utnyttjande,

b) fysiskt, sexuellt och psykiskt våld som förekommer ute i samhället inklusive våldtäkt, sexuellt utnyttjande, sexuellt ofredande och hotelser i arbetet, inom utbildningsinstitutioner och på andra platser; handel med kvinnor och tvångsprostitution,

c) fysiskt, sexuellt och psykiskt våld förövat eller tolererat av staten, varhelst det förekommer.”

(FN 1993, Artikel 2)

Sveriges Kommuner och Landsting (2009) har undertecknat den europeiska deklARATIONEN om jämställdhet mellan kvinnor och män som tagits fram av samarbetsorganisationen Council of European Municipalities and Regions (CEMR). Deklarationens 22:a artikel handlar om könsrelaterat våld. Enligt den har de som undertecknat deklARATIONEN bland annat förbundit sig att införa och stärka program/insatser mot könsrelaterat våld. Insatserna handlar både om arbete med våldsutsatta och om våldsanvändare.

Enligt artikel 22 i den europeiska deklARATIONEN om jämställdhet mellan kvinnor och män ska kommuner och regioner:

Artikel 22

”

- ”inrätta eller stödja särskilda stödstrukturer för offren, informera allmänheten, på de i området vanligast förekommande språken, om den hjälp som finns att få på området;
- se till att specialistteam får utbildning i att identifiera och stödja offren;
- se till att de berörda myndigheterna, till exempel polisen, hälso- och sjukvårdsmyndigheterna och boenderelaterade myndigheter, är effektivt samordnade;
- främja upplysningskampanjer och utbildningsprogram riktade till potentiella och verkliga offer och förövare.

”

(CEMR 2009)

Vidare handlar mäns våld mot kvinnor också om barns mänskliga rättigheter. När det kommer till våld så vet barn vad som pågår inom hemmets fyra väggar. Många barn känner av våldets konsekvenser, vilket har visat sig vara känslomässigt påfrestande. Barn traumatiseras av att växa upp i våldets närhet. Dessutom blir barn och unga själva direkt utsatta för fysiskt, psykiskt och/eller sexuellt våld.

Att arbeta våldspreventivt är alltså en viktig del i arbetet för både kvinnofrid och barnfrid. Det är också ett arbete för att uppfylla kraven i FN:s barnkonvention (se *Artikel 19* på s. 81).

FN-kommittén har vid ett tillfälle särskilt diskuterat artikel 19 under temat *Våld mot barn i familjer och skolor* och har formulerat ett antal vägledande principer. Två av rekommendationerna som vi särskilt vill lyfta fram är *för det första* att när det gäller att formulera strategier för både det förebyggande och det främjande arbetet är det centralt att involvera barn och unga genom att ta del av deras erfarenheter.

För det andra betonar FN-kommittén att olika former av våld mot barn är sammanlänkade och att våld i olika sammanhang, till exempel i familj och skola förstärker varandra. Insatser mot våld måste ta ett helhetsgrepp eftersom grövre former av våld uppstår där lindrigare former tolereras. Tolerans av våld i ett sammanhang gör det svårare att göra motstånd mot våld i ett annat sammanhang (FN 2006, UNICEF 2007).

I FN:s studie av våld mot barn (FN 2006) är de huvudsakliga slutsatserna att våld mot barn kan och måste förebyggas. Våld mot barn kan aldrig rättfärdigas. Vuxna måste lyssna på och lära av barn och involvera dem för att hitta en fungerande lösning. Det bästa sättet att hantera våld mot barn är att stoppa våldet innan det överhuvudtaget har skett genom att investera i preventionsprogram. Alla stater bör därför investera i eivi-

Artikel 19

” Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård.

Sådana skyddsåtgärder bör, på det sätt som kan vara lämpligt, innefatta effektiva förfaranden för såväl upprättande av sociala program som syftar till att ge barnet och dem som har hand om barnet nödvändigt stöd, som för andra former av förebyggande och för identifiering, rapportering, remittering, undersökning, behandling och uppföljning av fall av ovan beskrivna sätt att behandla barn illa samt, om så är lämpligt, förfaranden för rättsligt ingripande.

(Barnkonventionen 1989)

densbaserade program som tar sin utgångspunkt i underliggande orsaker till våld mot barn. Samtidigt som våldsprevention bör prioriteras måste staterna och alla samhällssektorer uppfylla sin skyldighet att skydda barn och unga samt hålla dem som utsätter barn och unga för risk för våld eller för våld ansvariga (FN 2006).

Överenskommelser om våldsprevention

År 1996 antar Världshälsoförsamlingen Resolution WHA 49.25 *Preventing violence: a public health priority*, där det fastslås att våld är ett av de främsta globala folkhälsoproblemen. Onsdag den 28 maj 2003 antog delegater i WHO:s Världshälsoförsamling Resolution WHA 56.24 för att implementera rekommendationerna från *The World report on violence and health*. Resolutionen sammanfattas på WHO:s webbplats:

“The Resolution calls for appointing focal points in Ministries of health to develop national reports. These include developing national plans of action, strengthening data collection and research, improving services for victims of violence and focusing more on primary prevention.”

(World Health Assembly 2003)

Trots att Sverige skrev på WHA 56.24 i maj 2003, är det oklart vad Sverige har vidtagit för åtgärder för att kunna genomföra de våldsförebyggande åtaganden som varje medlemsland har gått med på:

”KRÄVER av medlemsländerna att aktivt stödja The World report on violence and health och aktivt använda sig av rapportens slutsatser och rekommendationer för att förbättra aktiviteter som hindrar och redogör för förekomsten av våld, samt tillhandahåller medicinskt, psykologiskt, socialt och juridiskt stöd samt rehabilitering för personer som lider på grund av våld.

UPPMANAR alla medlemsländer som inte redan har gjort så att inom Socialdepartementet fastställa ett centrum för våldsprevention.

UPPMANAR medlemsländer att i sinom tid förbereda en rapport om våld och våldsprevention som beskriver problemets omfattning, riskfaktorer, nuvarande insatser för att förebygga våld och framtida handlingar för att främja gensvar från ett flertal instanser.”

(WHA 56.24, vår översättning)

I slutet på 2014 kommer WHO att följa upp hur mer än 100 medlemsländer, varav Sverige är ett, har genomfört ovan nämnda uppmaningar.

Världshälsoorganisationens rapporter om våldsprevention från 2002 och framåt följer upp 15 års internationellt utvecklingsarbete. Rapporterna bygger på systematiskt arbete med att definiera våld, mäta förekomsterna, beskriva våldets sociala, hälsomässiga och ekonomiska konsekvenser. Vidare analyserar WHO varför våld uppkommer samt kartlägger och formulerar förebyggande insatser relaterade till våldets orsaker. Världshälsoorganisationen tar fram stöd för hur insatser ska utvärderas för att ytterligare utveckla vad som faktiskt fungerar för att minska våldet.

För den som vill skapa sig en egen uppfattning om WHO:s rapporter presenteras ett urval om våldsprevention i avsnittet *Rekommenderad läsning* (se s. 94).

Definitioner av våldsprevention

Primär, sekundär och tertiär våldsprevention

Inom folkhälsotraditionen har primär, sekundär och tertiär prevention använts för att beskriva olika nivåer av prevention. Exempelvis kan primär prevention vara insatser på befolkningsnivå, sekundär prevention kan vara insatser som är riktade till personer i riskgrupper och tertiär prevention kan vara insatser som behandling eller vård. Ovanstående sätt att definiera primär, sekundär och tertiär våldsprevention har allt mer övergivits och istället klassificeras prevention med hjälp av begreppen *universell*, *selektiv* och *indikerad* prevention (Ferrer-Wreder et al. 2005).

WHO (2002, 2010) definierar primär, sekundär och tertiär våldsprevention på ett annat sätt, nämligen utifrån en *tidsbestäm*d aspekt, med andra ord när eller vid vilken *tidpunkt* en förebyggande insats görs. Vi har valt att följa WHO:s

sätt att definiera primär, sekundär och tertiär våldsprevention (se nedan).

De tre preventionsnivåerna kan användas på både våldets utövare och offer.

Universell, selektiv eller indikerad våldsprevention

Inom forskning har fokus flyttats från den tidsbestämmande aspekten på våldsprevention till att istället handla om *vilken målgrupp* som insatserna riktas till (se s. 84).

Knut Sundell (2009) understryker att indikerad prevention har starkast effekt medan universell prevention har svagast. Anledningen är att när en indikerad insats används finns bekräftade våldsproblem, vilket gör det lättare att mäta om våldet minskar. I en universell bred insats är inte våldsproblematiken lika tydlig, därför blir det svårare att få tydliga effekter på en vålds-

WHO:S sätt att definiera våldspreventioner:

Primär våldsprevention

innebär att göra insatser innan våld har uppstått, före någon har blivit utövare eller offer. Exempelvis att i samband med sex och samlevnadsundervisningen prata om våld i ungas intima relationer innan de flesta barn har erfarenhet av en första intim relation med en annan person. Ett förenklat språkbruk för primär våldsprevention skulle kunna vara tidiga våldsförebyggande insatser.

Sekundär våldsprevention

avser *omedelbara* insatser, direkt efter att våld har uppstått, för att ta hand om våldets omedelbara konsekvenser. Exempelvis *akut* omhändertagande eller dokumentation av bevismaterial efter en våldtäkt.

Tertiär våldsprevention

avser insatser på lång sikt efter att våld har skett. Exempelvis *bearbetning* av trauma, rehabilitering av vittnen och offer eller behandling av förövare.

preventiv insats. Det är helt enkelt svårt att få till en stor förbättring om det inte finns så stora problem från början. Trots att universell prevention har svagare effekt anses den ändå vara mest kostnadseffektiv; en liten universell insats till många har större förebyggande effekt än en stor

indikerad insats till några få. Detta kallas för den preventiva paradoxen (Gullbrandsson 2011, Sundell 2009). Med andra ord, ”*det är bättre att många ändrar sig lite än att några få ändrar sig mycket*”.

Fokus på målgruppen:

Universell våldsprevention

riktar sig till den breda allmänheten, till avgränsade geografiska områden eller till en viss åldersgrupp oavsett vilka erfarenheter av våld eller risk för våld som målgruppen har. Exempelvis en bred kampanj som riktas till allmänheten eller våldsförebyggande lektioner i skolan för alla elever i en viss årskurs. Ett förenklat språkbruk för universell våldsprevention skulle kunna vara breda våldsförebyggande insatser.

Selektiv våldsprevention

riktas till dem som bedöms ha en *förhöjd risk* att utsättas för eller utöva våld, men även unga som är i riskzonen för att utveckla kriminellt beteende. Ett frekvent förekommande exempel i

Sverige är projekt för att förebygga hedersrelaterat våld som riktats till och många gånger drivits av kvinnojourer och invandrarföreningar. Utifrån att fattigdom och utanförskap är en riskfaktor för våld kan selektiv våldsprevention bestå av föräldraprogram för ensamstående föräldrar med låg inkomst.

Indikerad våldsprevention

riktas till dem som redan har erfarenhet av våld antingen som offer eller som förövare. Exempelvis kan återfallsprevention utifrån kognitiv beteendeterapi för förövare förebygga våld just för att återfallen minskar. Ett annat exempel kan vara ungdomsmottagningens gruppverksamhet för att stödja våldtagna tjejer.

Ordlista

Bästa praktik

Strategier, aktiviteter eller metoder som genom forskning och utvärdering visat sig vara effektiva för att förebygga och/eller motverka våld eller andra problembeteenden.

Delaktighet i

närsamhället

Människors delaktighet i beslutsfattande processer kring vad som ska göras och hur, till exempel i att genomföra och utvärdera ett program. I vilken grad ett närsamhälle deltar i en insats kan användas som en indikator på programmets effektivitet.

Effektivitet

I vilken utsträckning en specifik intervention, procedur, regim eller tjänst, när de sätts i fält, gör vad den är tänkt att göra för en definierad population.

Experimentell design

Bygger ofta på ett slumpmässigt urval med försöks- och kontrollgrupper. I utvärderingsforskning är det ofta svårt att skapa randomiserade urval. Därför används ofta en kvasiexperimentell design (det vill säga brist på slumpmässigt urval) i stället för att avstå från att utvärdera.

Folkhälsost strategi

ger en teoretisk motivering till varför effektiva förebyggande program ska vara evidensbaserade. Fokus ligger i tillvägagångssätt, definierat i fyra steg: definiera problemet och bedöma dess storlek; identifiera riskfaktorer och orsaker till våldet; utveckla och testa interventioner; genomföra och sprida bästa och god praxis.

God praktik

"Bra" eller "lovande" praktik hänvisar till program som svarar mot en del av målen, men alla kriterier är inte uppfyllda för att kunna betraktas som ett evidensbaserat program.

Hållbarhet

Hållbarhet för ett program pekar på vikten av dess genomförande på ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt, så att den kan användas under lång tid.

Intervention

är en uppsättning av åtgärder och beslut strukturerade på ett sådant sätt att en lyckad implementering kan leda till tydliga och identifierbara utfall och förmåner.

Kostnadseffektivitet

Ibland kallad ekonomisk effektivitet, är ett mått på kostnaden i resurser som uppkommer för att uppnå resultat. Det bestäms av balansen mellan de resurser som satsades (i tid, personal, utrustning, etcetera eller deras monetära motsvarighet) och vilka resultaten blev. Något som är kostnadseffektivt uppnår relativt höga vinster till relativt låga kostnader.

Mellanmänskligt våld

– kan delas in i:

a) familj- och intimt partner-våld, som sker mellan familjemedlemmarna och intima partner. Oftast men inte alltid, äger våldet rum i hemmet. Detta inkluderar barnmisshandel och vanvård, våld i nära relationer och övergrepp mot äldre.

b) närsamhällets våld som innefattar våld mellan obesläktade individer, som kanske eller kanske inte känner varandra, och i allmänhet sker utanför hemmet. Det senare inkluderar ungdomsvåld, slumpmässiga våldshandlingar, våldtäkt eller sexuella övergrepp av bekanta eller främlingar samt våld i institutionella miljöer som skolor, arbetsplatser, fängelser och vårdhem.

Målgrupp

Grupp av människor för vilka en insats eller ett program planeras.

Prevention

Våldsförebyggande strategier och program som utvecklas för att stoppa våld (primär prevention), för att minimera den skada som uppstår när en våldsam händelse har ägt rum (sekundär prevention), eller för att behandla och rehabilitera offer och förövare att åter anpassa sig till samhället (tertiär prevention). Dessa strategier kan rikta sig till alla i en population (universell intervention), eller endast till de personer som har en ökad risk för att utöva våld (selektiv intervention), eller till de individer och grupper som redan har visat våldsamt beteende eller varit offer (indikerad intervention).

Program

Ett program är en serie förebyggande åtgärder, insatser eller projekt med en formell uppsättning av procedurer och funktioner, som syftar till att få det önskade resultatet – att minska nivån av våld. Program i denna mening kan betraktas som en särskild typ av sociala insatser, som varierar i omfattning, komplexitet och tidsram.

Riskfaktor

En aspekt som kan sägas öka sannolikheten för ett visst utfall (till exempel uppleva eller begå mellanmänskligt våld). Riskfaktorer är inte nödvändigtvis kausala – alltså en orsak som leder till våld. Exempel på riskfaktorer är: manligt kön, ung ålder, dricka alkohol och bära vapen.

Socioekonomisk status

Definieras vanligtvis av både målkriterier (det vill säga per capitainkomst, utbildningsnivå och förväntad livslängd) och subjektiva kriterier (det vill säga status, etnisk tillhörighet och politisk historia). Vanligtvis används några index för att bestämma socioekonomisk status så att mätningen kan standardiseras.

Utvärdering

En process som så systematiskt och objektivt som möjligt försöker avgöra relevansen, effektiviteten och effekten av åtgärder mot bakgrund av sina mål. Programutvärdering omfattar faserna av behovsbedömning före intervention; formativ (eller process-) bedömning; och summativ (eller utfalls-) bedömning.

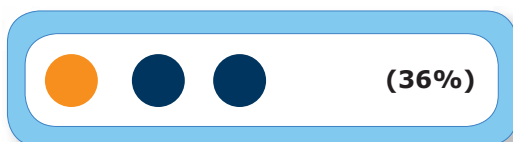
Våld

med avsikt att använda fysiskt våld eller makt, hotande eller faktiskt, mot sig själv, en annan person eller mot en grupp eller ett samhälle, som antingen leder till eller riskerar att orsaka personskador, dödsfall, psykisk skada, omsorgs- svikt eller deprivation.

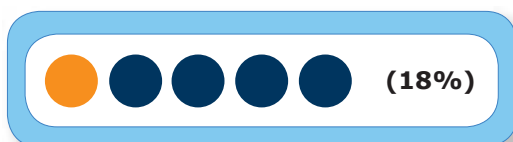
Sammanställd statistik om våldsutsatthet

Fysiskt våld mot barn och unga

Kvinnor som utsatts för hot eller fysiskt våld rapporterar att när detta skedde före 15 års ålder var det i högre grad vuxna som var förövare (32 procent) än jämnåriga (25 procent). För män var det tvärtom i högre grad jämnåriga än vuxna som hotat eller använder fysiskt våld mot dem före 15 års ålder (NCK 2014).

Var tredje kvinna har varit utsatt för fysiskt våld före sin 15-årsdag.

Var femte kvinna har varit utsatt för fysiskt våld mellan 15 och 17 års ålder.

Var tredje man har varit utsatt för fysiskt våld mellan 15 och 17 års ålder.

Kvinnor som utsatts för hot eller fysiskt våld som barn (före 18 års ålder), rapporterar att förövaren i större utsträckning var vuxen (34 procent) än jämnårig (28 procent). Män rapporterar det motsatta att förövaren i större utsträckning var jämnårig (59 procent) än vuxen (46 procent) (NCK 2014).

Kvinnor som har blivit utsatta för fysiskt våld eller hot som barn rapporterar att jämnåriga förövare var både kända och okända tjejer och killar. Männerna har som barn nästan uteslutande blivit utsatta för fysiskt våld eller hot av kända och okända killar (NCK 2014).

Var tredje kvinna (36 procent) och varannan man (54 procent) har varit utsatt för fysiskt våld¹⁹ före sin 15-årsdag. Var femte kvinna (18 procent) och var tredje man (32 procent) har varit utsatt för fysiskt våld mellan 15 och 17 års ålder (NCK 2014).

Under det senaste året hade 8 procent av de yngsta kvinnorna (18–24 år) och 13 procent av de yngsta männen (18–24 år) blivit utsatt för någon form av fysiskt våld eller hot (NCK 2014).

Sett ur ett livsperspektiv har både kvinnor och män som utsatts för fysiskt våld eller hot om våld under sin barndom, i betydligt större utsträckning (Tre gånger så ofta för kvinnor och sex gånger så ofta för män) drabbats av liknande våld i sitt vuxna liv, jämfört med de som inte utsatts för hot om fysiskt våld eller fysiskt våld som barn (NCK 2014).

Unga män är i störst utsträckning utsatta för fysiskt våld

- 8,9 procent av killarna och 4,8 procent av tjejerna i åldern 16–24 år anger att de varit utsatta för fysiskt våld så att de skadats eller så att det gjort ont under det senaste året. Det är två till tre gånger så stor andel jämfört med gruppen 35–44 år och tre till fyra gånger så stor andel jämfört med gruppen 45–64 år (Ungdomsstyrelsen 2013).
- 27 procent av killarna hade blivit utsatta för lindrigt fysiskt våld och 8 procent för grovt fysiskt våld under det senaste året. Motsvarande för tjejerna var 21 procent och 5 procent. Nästan hälften av både det lindriga och det grova fysiska våldet ägde rum i skolan (Ungdomsstyrelsen 2013).
- 27 procent av killarna och 18 procent av tjejerna i åldern 15–23 år hade blivit utsatta för någon form av fysiskt våld under det senaste året. Av killarna hade 59 procent och av tjejerna hade 43 procent blivit utsatta för någon form av fysiskt våld under sin livstid (Danielsson et al. 2009).
- 23 procent av killarna och 17 procent av tjejerna i åldern 15–23 år hade blivit utsatta för någon form av fysiskt våld under det senaste året. Av killarna hade 9,9 procent och av tjejerna hade 6,4 procent utsatts för svårt fysiskt våld någon gång i livet (Nilses et al. 2011).

Sexuellt våld mot barn och unga

Det är inte bara vuxna män som utsätter barn för sexuella övergrepp. Både kvinnor och män som har blivit utsatta för sexuella övergrepp som barn anger att förövarna i ungefär lika stor utsträckning var jämnåriga killar som vuxna män. De allra flesta förövare var killar eller män som offret kände men inte var släkt med. Mycket få uppgav att det blivit utsatta för sexuella övergrepp av en kvinna (NCK 2014).

- Hälften (54 procent) av alla kvinnor och var femte man (20 procent) har minnen av att ha blivit utsatt för någon form av sexuellt våld²⁰, inklusive sexuella trakasserier, under sin barndom (NCK 2014).
- Var femte kvinna (21 procent) och var tionde man (9 procent) bär på minnen av att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp före 15 års ålder (NCK 2014).
- Under det senaste året utsattes 10,3 procent av yngre kvinnor (18–24 år) för sexuella övergrepp med våldsinslag, motsvarande för yngre män var 2,9 procent (NCK 2014).
- Både kvinnor och män som utsatts för sexuella övergrepp som barn har i betydligt större utsträckning varit utsatta för sexuella övergrepp som vuxna (NCK 2014).

Unga kvinnor är i störst utsträckning utsatta för sexuellt våld

- 3,4 procent av tjejerna och 0,5 procent av killarna i åldern 16–24 år anger att de blivit utsatta för ett sexualbrott under det senaste året (Ungdomsstyrelsen 2013).
- 14 procent av tjejerna och 4,7 procent av killarna i åldern 15–23 år hade blivit utsatta för någon form av sexuellt våld under det senaste året. Av tjejerna hade 32 procent och av killarna hade 8,6 procent blivit utsatta för någon form av sexuellt våld under sin livstid (Danielsson et al. 2009).
- 10 procent av tjejerna och 2,9 procent av killarna i åldern 15–23 år hade blivit utsatta för någon form av sexuellt våld under det senaste året. Av tjejerna hade 9,8 procent och av killarna hade 1,1 procent utsatts för svårt sexuellt våld någon gång i livet (Nilses et al. 2011).

Psykologiskt våld mot barn och unga

Det är vanligare att barn utsätts för psykologiskt våld av jämnåriga än av vuxna. Tjejer blir oftast utsatta av kända jämnåriga tjejer eller killar. Killar blir nästan uteslutande utsatta av jämnåriga killar, både kända och obekanta (NCK 2014).

De kvinnor som rapporterar att de utsatts för psykologiskt våld som barn, anger att de blivit utsatta av både sin mamma och sin pappa. Män rapporterar att det oftast är pappan som använt psykologiskt våld mot dem (NCK 2014).

Till psykologiskt våld räknar NCK också att ha upplevt fysiskt våld mellan föräldrarna under sin uppväxttid. Cirka 10 procent av både kvinnorna och männen rapporterar att de hade sett eller hört pappa använda våld mot mamma, 6 procent hade hört mamma använda våld mot pappa samt 3 procent rapporterade att båda föräldrarna använt våld mot varandra (NCK 2014).

- Mer än hälften av både kvinnor (54 procent) och män (58 procent) anger att de har utsatts för kränkningar, förtryck, förnedring eller mobbning under sin barndom. Av kvinnorna uppgav 28 procent och av männen uppgav 26 procent att detta psykologiska våld skett upprepade gånger (NCK 2014).
- 15 procent av kvinnorna och 13 procent av männen angav att de har sett eller hört fysiskt våld mellan föräldrarna under sin uppväxt (NCK 2014).
- Bland kvinnor i åldern 18–24 år uppgav drygt 8 procent att de under det senaste året varit utsatta för systematiskt och upprepat psykiskt våld av en aktuell eller tidigare partner. Motsvarande för unga män var 3,4 procent (NCK 2014).
- Utsatthet för psykiskt våld under barndomen var starkt kopplat till utsatthet för psykiskt våld i vuxenlivet både för kvinnor och för män (NCK 2014).

Unga kvinnor är i störst utsträckning utsatta för psykologiskt/emotionellt våld

- 33 procent av tjejerna och 18 procent av killarna i åldern 15–23 år hade blivit utsatta för någon form av emotionellt våld under det senaste året. Av tjejerna hade 66 procent och av killarna hade 54 procent blivit utsatta för någon form av emotionellt våld under sin livstid (Danielsson et al. 2009).
- 31 procent av tjejerna och 16 procent av killarna i åldern 15–23 år hade blivit utsatta för någon form av emotionellt våld under det senaste året. Av tjejerna hade 13 procent och av killarna hade 10 procent utsatts för svårt psykiskt våld någon gång i livet (Nilses et al. 2011).

Sammanställning av riskfaktorer

I tabell 7 har vi listat ett urval riskfaktorer som tas upp i WHO:s rapporter och som relaterar till att (unga) män kan bli förövare.

För att hitta de föränderliga riskfaktorer som hänger samman med ert problem kan denna lista vara till hjälp.

Tabell 7. Typ av våld, socio-ekologiska modellen och riskfaktorer

Typ av våld	Individ (Ontogenisk)	Relationer (Mikro)	Närmiljö (Meso)	Samhälle (Makro)
<p>Faktorer som ökar mäns risk för att våldta</p> <p>(WHO 2002, s. 159)</p>	<p>Användning av alkohol och droger</p> <p>Tvingande sexuella fantasier, attityder och föreställningar som stöder sexuellt våld</p> <p>Impulsiva och antisociala tendenser</p> <p>Preferenser för personligt sex</p> <p>Fientlighet mot kvinnor</p> <p>Historia av sexuella övergrepp som barn</p> <p>Bevittnat våld i familjen som barn</p>	<p>Tillsammans med sexuellt aggressiva och brottsliga vänner</p> <p>Familjemiljö karakteriserad av fysiskt våld och lite resurser</p> <p>Starka patriarkala relationer eller familjemiljö</p> <p>Emotionellt icke-stödjande familjemiljö</p> <p>Familjens heder uppfattas som viktigare än offrets hälsa och säkerhet</p>	<p>Fattigdom medierad genom kris kopplad till manlig identitet</p> <p>Brist på möjlighet till arbete och anställning</p> <p>Brist på institutionellt stöd från polisen och rättssystemet</p> <p>Generell tolerans av sexuella övergrepp i närmiljön</p> <p>Svaga sanktioner mot förövare av sexuellt våld</p>	<p>Samhällsnormer som stöder sexuellt våld</p> <p>Samhällsnormer som stöder mäns överlägsenhet och sexuella rättigheter</p> <p>Svag lagstiftning och svaga policyer relaterat till sexuellt våld</p> <p>Svag lagstiftning och svaga policyer relaterad till jämställdhet</p> <p>Höga nivåer av brott och andra former av våld</p>
<p>Faktorer som ökar mäns risk att bli förövare i intima relationer</p> <p>(WHO 2010, s. 27)</p>	<p>Utsatt för omsorgssvikt, bevittnat föräldrars våld, utsatt för sexuellt våld eller fysiskt våld</p> <p>Antisocial personlighet</p> <p>Riskbruk av alkohol och droger</p> <p>Acceptans av våld</p> <p>Historia av att ha varit utsatt för övergrepp</p>	<p>Bristande utbildning</p> <p>Otrohet och flera partner</p> <p>Missnöje och konflikt i äktenskap/partnerrelation</p> <p>Konflikter om könsroller</p>	<p>Acceptans av traditionella könsroller</p> <p>Hög grad av fattigdom i närområdet</p> <p>Hög grad av arbetslöshet</p> <p>Acceptans av eller positiv syn på våld</p> <p>Hög grad av män med begränsad utbildning, läs- och skrivförmåga</p> <p>Hög grad av hushåll som använder kroppsbestraffning</p> <p>Svaga sanktioner mot förövare</p>	<p>Traditionella könsnormer och sociala normer som stöder våld</p>

Typ av våld	Individ (Ontogenisk)	Relationer (Mikro)	Närmiljö (Meso)	Samhälle (Makro)
<p>Urval av faktorer som ökar risk för barnmisshandel, övergrepp mot barn</p> <p>(WHO 2006, s. 14f)</p>	<p>Föräldrar/vårdgivare:</p> <p>Svårigheter med att knyta an till barnet</p> <p>Ger inte barnet omsorg</p> <p>Egen erfarenhet av omsorgssvikt</p> <p>Använder fysisk bestraffning</p> <p>Bristande självkontroll</p> <p>Missbruk av alkohol och droger</p> <p>Ekonomiska svårigheter</p>	<p>Problem i äktenskapet</p> <p>Våld i familjen</p> <p>Könsroller som inte är respektfulla gentemot partner</p> <p>Diskriminering mot familjen på grund av etnicitet, kön, ålder, sexuell orientering etcetera.</p> <p>Involverad i kriminella eller våldsamma aktiviteter</p>	<p>Tolerans för våld</p> <p>Ojämsliddhet och social ojämlikhet i närmiljön</p> <p>Bostadsbrist</p> <p>Hög grad av arbetslöshet</p> <p>Fattigdom</p> <p>Miljögifter</p> <p>Enkel tillgång till alkohol</p> <p>Bristande policyer och program för att upptäcka barn som far illa</p>	<p>Sociala, ekonomiska, hälso- och utbildningspolicyer som leder till låg levnadsstandard, socioekonomisk ojämlikhet</p> <p>Sociala och kulturella normer som främjar och glorifierar våld mot andra i medierna, populärmusik och dataspel</p> <p>Sociala och kulturella normer som kräver rigida könsroller för män och kvinnor</p> <p>Sociala och kulturella normer som förminskar barns status och rättigheter i relation till föräldrarna</p> <p>Förekomst av barnpornografi, barnprostitution och barnarbete</p>
<p>Ungdomsvåld, killar och unga män (10–29 år) som både förövare och offer</p> <p>(WHO 2002, s. 32 f)</p>	<p>Involverad i våldsam eller brottsliga beteenden före 13 års ålder, till exempel att vara i slagsmål eller utöva mobbning</p> <p>Bära vapen i skolan, vilket är vanligast bland killar</p> <p>Impulsivitet och aggressiva attityder</p> <p>Bristande skolprestationer</p>	<p>Fysisk bestraffning hemma</p> <p>Bevittna föräldrars våld</p> <p>Bristande tillsyn och översyn av föräldrar</p> <p>Umgänge med kriminella kompisar</p>	<p>Hög nivå av kriminalitet</p> <p>Fattigdom</p> <p>Beväpnade konflikter och förtryck</p> <p>Närvaro av gäng, vapen och droger</p>	<p>Social och politisk förändring</p> <p>Höga inkomstskillnader</p> <p>Våldsam kultur</p>

Typ av våld	Individ (Ontogenisk)	Relationer (Mikro)	Närmiljö (Meso)	Samhälle (Makro)
<p>De två starkaste dynamiska riskfaktorerna för våld i ungas intima relationer i en internationell översiktsartikel</p> <p>(Leen et al. 2013)</p>	<p>Attityder till våld:</p> <p>Föreställningar som legitimerar våld</p> <p>Acceptans av våld</p> <p>Acceptans av våldtäktsmyter</p>	<p>Kamratrelationer:</p> <p>Vänner som varit utsatta för eller begått så kallat datingviolence</p> <p>Vänner som är aggressiva</p>		
<p><i>Källa: WHO (2002, 2006, 2010) och Leen et al. (2013).</i></p>				

Det är viktigt att komma ihåg att de olika typerna av våld är sammanlänkade med varandra på många sätt. Ofta delar de olika våldsformerna liknande riskfaktorer. Genus som riskfaktor genomsyrar, enligt WHO, alla typer av våld. WHO exkluderar ungdomsvåld. Vår analys efter att ha läst igenom WHO (2002) är att detta snarare beror på genusblindhet i den forskning som genomgången vilar på. Sammanställningen av ungdomsvåld handlar just om killars eller unga mäns våld, men det saknas ett problematiserande maskulinitetsperspektiv, vilket kan förklara deras resonemang.

Rekommenderad läsning

WHO-rapporter

■ **The World report on violence and health (2002)**

är en omfattande översikt av våld som globalt problem, vad våld är, vem som påverkas och vad som kan göras. Det är 160 experter från hela världen som har tagit fram underlaget. Hela rapporten är på 360 sidor. Den finns i en sammanfattning på 54 sidor och i en kortversion på 12 sidor. Dessutom finns samtliga versioner på en rad olika språk. Alla som arbetar med våldsprevention borde läsa någon av dessa för att få ett gemensamt språk och en gemensam grund att stå på.

■ **Handbook for the documentation of interpersonal violence prevention programmes (2004a)**

beskriver hur våldsförebyggande program systematiskt kan identifieras och dokumenteras vad gäller målgrupp, interventioner, utvärderingsmetod samt evidens för effektivitet. Handboken är på 60 sidor och en utmärkt grund för systematisering och bedömning av våldsförebyggande insatser.

■ **The economic dimensions of interpersonal violence (2004b)**

visar på argument för att investera i våldsprevention genom att belysa de enorma ekonomiska kostnader som interpersonellt våld medför, samt ger en översikt av den begränsade men likväl slående evidens för kostnadseffektivitet som finns för preventionsprogram. Rapporten är på 70 sidor.

■ **Preventing violence: a guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health (2004c)**

innehåller konceptuella och praktiska förslag för implementering av sex nationella aktiviteter och föreslår en multisektoriell, empirinära och kunskapsbaserad ansats. De sex nationella aktiviteterna utgörs av:

- Öka kapaciteten för att samla in data om våld.
- Öka forskningen om våld – dess orsaker, konsekvenser och prevention.
- Främja primär prevention av interpersonellt våld.
- Främja social jämlikhet och jämställdhet för att förebygga våld.
- Stärka stödet till och vården av offer.
- Samla allt – utveckla en nationell handlingsplan.

■ **Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence (2006)**

är en guide för hur misshandel och vanvård av barn mellan 0 och 14 år kan förebyggas och hur kunskapsbaserade preventionsprogram kan utvecklas. Rapporten är på 102 sidor.

■ **Violence prevention: the evidence (2009)**

en serie av rapporter som visar vad som fungerar för att förebygga interpersonellt våld (inklusive våld mot kvinnor och tjejer) och våld mot sig själv. Genom att sätta fokus på evidens för effektivitet ger genomgången tydliga riktlinjer för hur finansärer, politiskt ansvariga och de som implementerar program kan stärka genomslaget för våldsförebyggande insatser riktade mot kvinnor, tjejer, män och killar. Serien består av sju delrapporter på totalt 134 sidor:

- Förebygga våld genom att utveckla säkra, stabila och omvårdande relationer mellan barn och deras föräldrar och vårdgivare.
- Förebygga våld genom att utveckla livsfärdigheter hos barn.
- Förebygga våld genom att minska tillgången till och skadlig användning av alkohol.
- Skjutvapen, knivar och bekämpningsmedel: minska tillgången till dödliga medel.
- Främja jämställdhet för att förebygga våld mot kvinnor.
- Förändra kulturella och sociala normer som stödjer våld.
- Minska våld genom att identifiera offer, omsorgs- och stödprogram

■ **Preventing intimate partner and sexual violence against women: taking action and generating evidence (2010)**

visar karaktären på samt omfattningen, riskerna och konsekvenserna av våld i nära relationer och sexuellt våld. Den ger en struktur för strategier att förebygga dessa former av våld mot kvinnor och presenterar ett ramverk i sex steg för planering, implementering och utvärdering av preventionspolicyer och program. Den betonar också vikten av att integrera vetenskapliga utvärderingar i alla former av förebyggande aktiviteter för att utöka nuvarande kunskap om vad som fungerar för att förebygga våld i nära relationer och sexuellt våld. Rapporten är på 102 sidor.

■ **Violence against women: health impacts and the role of the health sector (2013a)**

innehåller fakta om våld mot kvinnor, konsekvenser av våld i nära relationer och sexuellt våld.

■ **Global and regional estimates of violence against women (2013b)**

rapporten presenterar den första globala systematiska översikten av förekomsten av två former av våld mot kvinnor: våld av en intim partner (våld i nära relationer) och sexuellt våld av någon annan än en partner (icke-partner sexuellt våld). Rapporten är på 57 sidor.

■ **Preventing violence: evaluating outcomes of parenting programmes (2013c)**

syftar till att öka förståelsen för behov av, och processen bakom, att genomföra effektutvärderingar av föräldraprogram i låg- och medelinkomstländer. Rapporten är på 32 sidor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors rapporter

■ Från snack till verkstad (2010)

lägger fokus att utveckla och göra våldspreventiva insatser. Skriften från Forkby, Löfström och Hansson (2010) är mer faktaorienterad och övergripande än denna handbok.

■ Unga och våld (2013)

en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter sammanfattar våldets omfattning, forskning om våld och maskulinitet samt metoder för att arbeta förebyggande (Ungdomsstyrelsen 2013).

■ Före han slår (2013)

innehåller en genomgång av drygt 1 000 publikationer. Av dessa gick 290 igenom en intervention som innehöll någon form av metodbeskrivning. Slutligen gallrades 43 publikationer ut mot bakgrund av att de innehöll primärpreventiva eller universella metoder, med genusperspektiv, med flera vetenskapliga effektutvärderingar.

Nästa steg var att finna metoder som hade flera effektutvärderingar av bra kvalitet, som hade fått stor spridning och implementerats på många håll. Metoder som visade lovande eller bra resultat. Det resulterade i sju program (Sjögren, Berg, Hyllander & Söderström 2013):

- Bringing in the Bystander (BITB)
- Mentors in Violence Prevention (MVP)
- The Men's Program
- The Men's Project
- Safe Dates
- Know Your Power
- Men of Strength (MOST).

■ Låt 101 blommor blomma (2013)

Ungdomsstyrelsen genomförde även en nationell kartläggning av våldspreventiva insatser med fokus på unga. Inga av programmen eller metoderna är evidensutvärderade. Många av projekten är bra, många förebygger säkert våld, men få utgår från det systematiska arbetet som förordas inom preventionsfältet (Berg, Sjögren, Hyllander & Söderström 2013).

■ Hjältar och monster (2013)

samhällsvetenskapliga perspektiv på män och våld är en sammanställning av olika perspektiv och teorier om män och våld (Gottzén 2013). Vi rekommenderar att läsa denna som en fördjupning i relation till *Steg 3: Identifiera en förändringsidé*.

■ Grupper, maskuliniteter och våld (2014)

handlar om olika maskulinitetsnormer och gruppens betydelse för ungas attityder, värderingar och våldshandlingar (Pettersson 2014). Rapporten har delvis influerat vår text under *Steg 3: Identifiera en förändringsidé* i arbetsboken och vi rekommenderar även den som en fördjupning till att förstå och analysera unga mäns våld.

Genusförändrande program och metoder

För den som vill läsa mer om genusförändrande program finns en rad sammanställningar, diskussioner och resurser i följande rapporter:

- Barker, G., Ricardo, C. & Nascimento, M. (2007). *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*. Geneva: World Health Organization.
- Belbase, L. (2010). *Engaging boys to stop violence: A step-by-step guide for initiating social change*. Kathmandu: Save the Children.
- Berg, L., Sjögren, M. & Söderström, P. (2010). *Prata bort mansvåld – våldspreventivt arbete riktat till unga män*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Bukhari, S. S. (2009). *Allies for Change: Together against violence and abuse: Working with Boys and Men: A discussion paper for programmers and practitioners*. Kathmandu: Save the Children.
- Eriksson, M., Berg, L. & Wallqvist, A. (2011). *Våldsförebyggande arbete med män: En kunskapsöversikt*. Sveriges Kommuner och Landsting.
- Karlsson, L., Karkara, R. & Baruah, N. (2007). *Mapping of tools for working with men and boys: to end violence against girls, boys and women*. Kathmandu: Save the Children and UNIFEM.
- Ricardo, C., Eads, M. & Barker, G. (2011). *Engaging Boys and Young Men in the Prevention of Sexual Violence: A systematic and global review of evaluated interventions*. Washington: Promundo.
- Sjögren, M., Berg, L., Hyllander, K. & Söderström, P. (2013). *Före han slår: om effektiva våldsförebyggande metoder med genusperspektiv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Skolverket (2011). *Vad fungerar. Om skolors arbete mot mobbning och kränkande behandling*. Stockholm: Skolverket.
- UNFPA (2011). *Engaging Men and Boys in Gender Equality and Health: a global toolkit for action*. New York: UNFPA and Promundo.
- Wells, L., Lorenzetti, L., Humberto, C., Dinner, T., Jones, C., Minerson, T. & Esina, E. (2013). *Engaging Men and Boys in Domestic Violence Prevention: Opportunities and Promising Approaches*. Calgary, AB: The University of Calgary, Shift: The Project to End Domestic Violence.

Referenser

- Armstrong, T. A. & Webb, V. (2006). The School-Based Violence Prevention Planning Program. *Journal of School Violence*, 5(4), 79–97. doi:10.1300/J202v05n04_07.
- Banyard, V. L. (2013). Go big or go home: Reaching for a more integrated view of violence prevention. *Psychology of Violence*, 3(2), 115–120. doi:10.1037/a0032289.
- Barker, G., Nascimento, M., Segundo, M. & Pulerwitz, J. (2003). *How do we know if men have changed: Promoting and measuring attitude change with young men: lessons from Program H in Latin America*. Expert Group Meeting on "The role of men and boys in achieving gender equality" 21 to 24 October 2003. Tillgänglig via <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/men-boys2003/OP2-Barker.pdf>
- Barker, G. (2005). *Dying to be Men*. London: Routledge.
- Barker, G., Ricardo, C. & Nascimento, M. (2007). *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*. Geneva: World Health Organization.
- Barker, G., Ricardo, C., Nascimento, M., Olukoya, A. & Santos, C. (2010). Questioning gender norms with men to improve health outcomes: Evidence of impact. *Global Public Health*, 5(5), 539–553. doi:10.1080/17441690902942464.
- Barnkonventionen (1989). FN:s konvention om barnets rättigheter.
- Belbase, L. (2010). *Engaging boys to stop violence: A step-by-step guide for initiating social change*. Kathmandu: Save the Children. Tillgänglig via <http://resourcecentre.savethechildren.se/library/engaging-boys-stop-violence-step-step-guide-initiating-social-change>
- Berg, L. (2007). Homosocialitetens kraft. Hur unga män "gör" maskulinitet i grupp och individuellt. *Sociologisk Forskning*. pp. 27–48.
- Berg, L., Sjögren, M. & Söderström, P. (2010). *Prata bort mansvåld – våldspreventivt arbete riktat till unga män*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Tillgänglig via <http://www.mucf.se/publikationer/prata-bort-mansvold>
- Berg, L., Sjögren, M., Hyllander, K. & Söderström, P. (2013). *Låt 101 blommor blomma: Våldsförebyggande projekt för killar och unga män*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Tillgänglig via http://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/lat-101-blommor-blomma.pdf
- Bukhari, S. S. (2009). *Allies for Change: Together against violence and abuse: Working with Boys and Men: A discussion paper for programmers and practitioners*. Kathmandu: Save the Children. Tillgänglig via <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/1508.pdf>
- Cederborg, A. (2014). Kränkningar och trakasserier i skolan. I A. Cederborg & W. Warnling-Nerep (Red.), *Barnrätt: en antologi*. (1. uppl.) (s. 113–125). Stockholm: Norstedts juridik.
- Centers for Disease Control and Prevention (2004). *Sexual Violence Prevention: Beginning the Dialogue*. Atlanta, GA. Tillgänglig via www.cdc.gov/ncipc/dvp/svprevention.htm
- Cissner, A. B. (2009). *Evaluating the Mentors in Violence Prevention program: Preventing gender violence on a college campus*. New York: Center for Court Innovation. Tillgänglig via http://www.courtinnovation.org/sites/default/files/MVP_evaluation.pdf
- Danielsson, I., Blom, H., Nilses, C., Heimer, G. & Högberg, U. (2009). Gendered patterns of high violence exposure among Swedish youth. *Acta Obstetricia et Gynecologica*. 88: 528–535.
- Diskrimineringslagen (2008:567). *Svensk författningssamling 2008:567 Diskrimineringslag*. Tillgänglig via http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567/
- Eriksson, M., Berg, L. & Wallqvist, A. (2011). *Våldsförebyggande arbete med män: En kunskapsöversikt*. Sveriges Kommuner och Landsting. Tillgänglig via <http://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7164-716-0.pdf>
- Estrada, F., Granath, S., Shannon, D. & Törnqvist, N. (2009). *Grovre våld i skolan* (No. 2009:6). Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Tillgänglig via <https://www.bra.se/bra/publikationer/arkiv/publikationer/2009-03-25-grovre-vald-i-skolan.html>
- Ferrer-Wreder, L., Stattin, H., Lorente, C. C., Tubman, J. G. & Adamsson, L. (2005). *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga. En forskningsöversikt*. IMS och SiS. Gothia Förlag. Stockholm.
- Ferrer-Wreder, L. & Sundell, K. (2012). Utvärdering av importerade interventioner. I K. Sundell (Red.), *Att göra effektutvärderingar* (s. 205–222). Stockholm: Socialstyrelsen och Gothia Förlag AB. Tillgänglig via <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18859/att-gora-effektutvarderingar.pdf>
- Flood, M. (2011). Involving men in efforts to end violence against women. *Men and Masculinities*, 14(3), 358–377. doi:10.1177/1097184X10363995.

- FN. (1993). A/RES/48/104, *Declaration on the Elimination of Violence against Women*. Tillgänglig via <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>
- FN. (2006). *Violence against children in schools and educational settings*. United Nations Secretary-General's Study. Tillgänglig via <http://www.unicef.org/violencestudy/>
- Forkby, T., Löfström, C. & Hansson, S. L. (2010). *Från snack till verkstad: Förebyggande utvecklingsarbete med ungdomar* (2010:6). Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Tillgänglig via <http://www.mucf.se/publikationer/fran-snack-till-verkstad>
- Foshee, V. A., Bauman, K. E., Ennett, S. T., Suchindran, C., Benefield, T. & Linder, G. F. (2005). Assessing the effects of the dating violence prevention program "Safe dates" using random coefficient regression modeling. *Prevention Science*, 6(3), 245–258. doi:10.1007/s1121-005-0007-0.
- Fraser, M., Richman, J., Galinsky, M. & Day, S. (2009). *Intervention research: developing social programs*. Oxford: Oxford University Press.
- Greene, M. E. & Levack, A. (2010). *Synchronizing gender strategies: a cooperative model for improving reproductive health and transforming gender relations*. the Interagency Gender Working Group (IGWG). Tillgänglig via http://www.prb.org/igwg_media/synchronizing-gender-strategies.pdf
- Gullbrandsson, K. (2011) *Vad är folkhälsovetenskap?* Stockholm: Föreläsning på KI 21 augusti 2011. Tillgänglig via http://pingpong.ki.se/public/pp/public_courses/course07437/published/1344433881884/resourceId/5290131/content/Vad%20%C3%A4r%20fh%20vetenskap.pdf
- Gottzén, L. (2013). *Hjältar och monster: samhällsvetenskapliga perspektiv på män och våld*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Tillgänglig via <http://www.mucf.se/publikationer/hjaltar-och-monster>
- Hagemann-White, C., Kavemann, B., Kindler, H., Meysen, T., Puchert, R., Busche, M., Gabler, S., Graf, B., Kungl, M. & Schindler, G. (2010). *Factors at play in the perpetration of violence against women, violence against children and sexual orientation violence: A Multi-level Interactive Model*. Osnabrück: Universitat Osnabruck. Tillganglig via http://ec.europa.eu/justice/funding/daphne3/multi-level_interactive_model/understanding_perpetration_start_uinix.html
- Hamby, S. & Grych, J. (2013). *The web of violence – exploring connections among different forms of interpersonal violence and abuse*. Dordrecht: Springer.
- Hammarberg, T. (2006). *Manskliga rattigheter: konventionen om barnets rattigheter*. (Ny, rev. uppl.) Stockholm: Utrikesdepartementet.
- Heisterkamp, A. (2014). *The Sioux City project: A five year multi partner, multi system violence and bullying prevention initiative 2007–2011*. Stockholm: Forelasning den 15 maj. Tillganglig via <http://www.ffv.me/wp-content/uploads/2014/05/Alan-Heisterkamp-presentation-Friday.ppt>
- Hemenway, D. (2009). *While we were sleeping: Success stories in injury and violence prevention*. Berkeley: University of California Press.
- Isdal, P. (2002). *Meningen med volden*. Stockholm: Kommuneforlaget.
- Karlsson, L., Karkara, R. & Baruah, N. (2007). *Mapping of tools for working with men and boys: to end violence against girls, boys and women*. Kathmandu: Save the Children and UNIFEM. Tillganglig via <http://resourcecentre.savethechildren.se/library/mapping-tools-working-men-and-boys-end-violence-against-girls-boys-and-women>
- Katz, J. T. (1995). Reconstructing masculinity in the locker room: the mentors in violence prevention project. *Harvard Educational Review*, 65(2), 163–174.
- Katz, J. T. (2000a). *Collegiate playbook – female greek student leader version*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000b). *Collegiate playbook – female trainers guide*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000c). *Collegiate playbook – male greek student leader version*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000d). *Collegiate playbook – male trainers guide*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000e). *Collegiate playbook – supplemental guide*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000f). *High school playbook – female athlete version*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000g). *High school playbook – male student athlete version*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.

- Katz, J. T., Heisterkamp, H. A. & Fleming, W. M. (2011). The Social Justice Roots of the Mentors in Violence Prevention Model and Its Application in a High School Setting. *Violence Against Women*, 17(6), 684–702. doi:10.1177/1077801211409725.
- Kelly, L. (1988). *Surviving Sexual Violence*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kelly, L. (2014). *Thinking about prevention: long term change and the involvement of young men*. Stockholm: Föreläsning den 14 maj 2014. Tillgänglig via <http://www.ffv.me/wp-content/uploads/2014/05/Liz-Kelly-Wednesdayppt>
- Leen, E., Sorbring, E., Mawer, M., Holdsworth, E., Helsing, B. & Bowen, E. (2013). Prevalence, dynamic risk factors and the efficacy of primary interventions for adolescent dating violence: An international review. *Aggression and Violent Behavior*, 18(1), 159–174. doi:10.1016/j.avb.2012.11.015.
- Lonsway, K., Banyard, V., Berkowitz, A. D., Gidycz, C. A., Katz, J. T., Koss, M. P., Schewe, P. A. & Ullman, S. E. (2009). *Rape prevention and risk reduction: Review of the research literature for practitioners*. VAWnet. National Online Resource Center on Violence Against Women. Tillgänglig via http://www.vawnet.org/applied-research-papers/print-document.php?doc_id=1655
- McCauley, H. L., Jaime, M. C. D., Tancredi, D. J., Silverman, J. G., Decker, M. R., Austin, S. B. et al. (2014). Differences in adolescent relationship abuse perpetration and gender-inequitable attitudes by sport among male high school athletes. *Journal of Adolescent Health*. doi:10.1016/j.jadohealth.2014.01.001.
- Miller, E., Tancredi, D. J., McCauley, H. L., Decker, M. R., Virata, M. C. D., Anderson, H. A. et al. (2012). "Coaching boys into men": a cluster-randomized controlled trial of a dating violence prevention program. *Journal of Adolescent Health*, 51(5), 431–438. doi:10.1016/j.jadohealth.2012.01.018.
- Miller, E., Tancredi, D. J., McCauley, H. L., Decker, M. R., Virata, M. C. D., Anderson, H. A. et al. (2013). One-year follow-up of a coach-delivered dating violence prevention program. *American Journal of Preventive Medicine*, 45(1), 108–112. doi:10.1016/j.amepre.2013.03.007.
- Miller, E., Das, M., Tancredi, D. J., McCauley, H. L., Virata, M. C. D., Nettiksimmons, J. et al. (2014). Evaluation of a gender-based violence prevention program for student athletes in Mumbai, India. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(4), 758–778. doi:10.1177/0886260513505205.
- NCK. (2014). *Väld och hälsa: en befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), Uppsala universitet. Tillgänglig via <http://www.nck.uu.se/Kunskapscentrum/Kunskapsbanken/Forskning/v-ld-och-h-lsa/>
- Nelander, K. (2013). *Skolundersökningen om brott 1995–2011: Teknisk rapport* (No. 2013:4). Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå). Tillgänglig via <https://www.bra.se/bra/publikationer/arkiv/publikationer/2013-02-26-skolundersokningen-om-brott-1995-2011.-teknisk-rapport.html>
- Nilses, C. Blom, H. Heimer, G. & Danielsson, I. (2011) 40 procent av gymnasieelever riskbrukar alkohol. Starkt samband med utsatthet för fysiskt eller sexuellt våld. I *Läkartidningen nr 34* volym 108 s. 1 556-1 559.
- Oransky, M. & Fisher C. (2009): The Development and Validation of the Meanings of Adolescent Masculinity Scale. *Psychology of Men & Masculinity*, vol. 10, nr 1. pp. 57–72.
- Pettersson, T. (2014). *Grupper, maskuliniteter och våld*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Tillgänglig via <http://www.mucf.se/publikationer/grupper-maskulinitet-och-vald>
- Pulerwitz, J., Michaelis, A., Verma, R. & Weiss, E. (2010). Addressing gender dynamics and engaging men in HIV programs: lessons learned from Horizons research. *Public Health Reports*, 125(2), 282–292.
- Regeringsbeslut (2011). *Uppdrag att ta fram kunskapsstöd som är inriktat på attityder och värderingar kring jämställdhet, maskulinitet och våld*, U2011/2232/UC. Tillgänglig via <http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/60/72/7b2277b9.pdf>
- Ricardo, C., Eads, M. & Barker, G. (2011). *Engaging Boys and Young Men in the Prevention of Sexual Violence: A systematic and global review of evaluated interventions*. Washington: Promundo. Tillgänglig via <http://www.svri.org/menandboys.pdf>
- Riksrevisionen. (2013). *Kränt eller diskriminerad i skolan: är det någon skillnad?* (RiR 2013:15). Stockholm: Riksrevisionen. Tillgänglig via <http://www.riksrevisionen.se/sv/rapporter/Rapporter/EFF/2013/Krank-eller-diskriminerad-i-skolan--ardet-nagon-skillnad/>
- Ring, J. (2013). *Brott bland ungdomar i årskurs nio: resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2011* (No. 2013:3). Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå). Tillgänglig via <https://www.bra.se/bra/publikationer/arkiv/publikationer/2013-02-26-brott-bland-ungdomar-i-arskurs-nio.html>
- Sjögren, M., Berg, L., Hyllander, K. & Söderström, P. (2013). *Före han slår: om effektiva våldsförebyggande metoder med genusperspektiv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Tillgänglig via http://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/fore-han-slar.pdf
- Skollag (2010:800). *Svensk författningssamling 2010:800 Skollag*. Tillgänglig via http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/
- Skolverket (2011). *Vad fungerar: Om skolors arbete mot mobbning och kränkande behandling*. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig via: http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=_http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2517
- Socialstyrelsen (2006). *Kostnader för våld mot kvinnor: en samhällsekonomisk analys*. Stockholm: Socialstyrelsen. Tillgänglig via <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2006/2006-131-34>
- Socialstyrelsen (2014). *Kunskapsguiden: den evidensbaserade modellen*. Hämtad från internet 2014-06-01. Tillgänglig via <http://www.kunskapsguiden.se/ebp/om-evidensbaserad-praktik/vad-ar-ebp/Sidor/default.aspx>

Sundell, K. (2009). Prevention: om konsten att komma före. *Imsnytt*, (2), 3. Tillgänglig via <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/ims-nytt2009/Documents/2009-126-247.pdf>

Sveriges Kommuner och Landsting, SKL (2009). *Den europeiska deklarationen för jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting. Tillgänglig via <http://www.jamstall.nu/wp-content/uploads/2014/02/CEMR.pdf>

UNFPA (2011). *Engaging Men and Boys in Gender Equality and Health: a global toolkit for action*. New York: UNFPA and Promundo. Tillgänglig via <http://www.unfpa.org/public/home/publications/pid/6815>

Ungdomsstyrelsen (2013). *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Tillgänglig via http://www.mucl.se/sites/default/files/publikationer_uploads/publ-unga-och-vald.pdf

UNICEF (2007). *Implementation handbook for the convention on the rights of the child*. Geneva: United Nations Children's Fund (UNICEF). Tillgänglig via http://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child.pdf

Verma, R. K., Pulerwitz, J., Mahendra, V., Khandekar, S., Barker, G., Fulpagare, P. & Singh, S. K. (2006). Challenging and Changing Gender Attitudes among Young Men in Mumbai, India. *Reproductive Health Matters*, 14(28), 135–143. doi:10.1016/S0968-8080(06)28261-2.

Vylder, S. D. (2010). Vad kostar våldtäkter: samhällsekonomiska kostnader för sexuellt våld. I *Antologi: sju perspektiv på våldtäkt*. (s. 107–131). (1. uppl.). Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), Uppsala universitet. Tillgänglig via http://www.samtycke.nu/doc/sju_persp_valdtakt.pdf

Ward, K. J. (2000). *Evaluation 1999/2000. Mentors in violence prevention*. Boston: Northeastern University Center for the Study of Sport in Society.

Ward, K. J. (2001). *2000–2001 MVP Evaluation Report*. Boston: Northeastern University Center for the Study of Sport in Society.

Ward, K. J. (2002). *2001–2002 MVP Evaluation Report*. Boston: Northeast-ern University Center for the Study of Sport in Society.

Wells, L., Lorenzetti, L., Humberto, C., Dinner, T., Jones, C., Minerson, T. & Esina, E. (2013). *Engaging Men and Boys in Domestic Violence Prevention: Opportunities and Promising Approaches*. Calgary, AB: The University of Calgary, Shift: The Project to End Domestic Violence. Tillgänglig via <http://www.xyonline.net/sites/default/files/Wells,%20Engaging%20men%20and%20boys%20in%20domestic%20violence%20prevention%202013.pdf>

WHO (2002). *World report on violence and health*. (E. G. Krug, L. L. Dahlberg & J. A. Mercy). Geneva: World Health Organization. Tillgänglig via http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/

WHO (2004a). *Handbook for the documentation of interpersonal violence prevention programmes*. Geneva: World Health Organization. Tillgänglig via <http://whqlibdoc.who.int/publications/2004/9241546395.pdf>

WHO (2004b). *The economic dimensions of interpersonal violence*. Geneva: World Health Organization. Tillgänglig via <http://whqlibdoc.who.int/publications/2004/9241546395.pdf>

WHO (2004c). *Preventing violence: A guide to implementing the recommendations of the World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization. Tillgänglig via <http://whqlibdoc.who.int/publications/2004/9241592079.pdf>

WHO (2006). *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. Tillgänglig via http://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/child_maltreatment/en/

WHO (2009). *Violence prevention: the evidence*. Geneva: World Health Organization. Tillgänglig via http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/4th_milestones_meeting/publications/en/

WHO (2010). *Preventing intimate partner and sexual violence against women: Taking action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization and London School of Hygiene and Tropical Medicine. Tillgänglig via <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564007/en/>

WHO (2013a). *Violence against women: health impacts and the role of the health sector*. Geneva: World Health Organization. Tillgänglig via http://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/vaw_infographic/en/

WHO (2013b). *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Geneva: World Health Organization. Tillgänglig via <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en/>

WHO (2013c). *Preventing violence: Evaluating outcomes of parenting programmes*. Geneva: World Health Organization, UNICEF and University of Cape Town. Tillgänglig via http://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/parenting_evaluations/en/

World Health Assembly (2003). *WHO scales up its response on violence prevention*. Tillgänglig via http://www.who.int/violence_injury_prevention/media/news/28_5_03/en/

Elektroniska källor

Frihet från våld – Våldspreventivt centrum vid Män för Jämstället i Stockholm (www.ffv.se)

Children & Young People as Partners in the Design and Commissioning of Research (2008). www.scottishwomensaid.org.uk/

Noter

¹ Regeringsuppdraget syftade till att: *"förebygga flickors och kvinnors utsatthet för våld genom att öka kunskapen om pojkars och unga mäns attityder och värderingar kring jämställdhet, maskulinitet och våld samt pojkars och unga mäns utsatthet för och användning av våld. Uppdraget ska bidra till att utveckla metoder och kunskapsstöd för arbetet med attityder och värderingar hos pojkar och unga män."*

² Folkhälsomodellens steg är vanligtvis fyra och formuleras oftast som 1) Definiera problemet 2) Identifiera risk- och skyddsfaktorer 3) Utveckla och utvärdera interventioner 4) Implementera (WHO 2002, 2004c). I WHO-rapporten (2010) läggs ett första steg till *"Getting started"*, vilket vi också har använt oss av. Därtill har vi harmoniserat folkhälsomodellen med en förändringsmodell från interventionsforskningen av Fraser et al. 2009 där de fem stegen benämns som 1) Specificera problemet och utveckla en programteori 2) Skapa och revidera programmaterial 3) Förfina och fastställ programkomponenterna 4) Testa effektiviteten på olika platser och sammanhang 5) Sprid resultat och programmaterial. Avslutningsvis har vi försökt formulera detta på enklare svenska.

³ För vidare läsning om att involvera brukare läs: Children & Young People as Partners in the Design and Commissioning of Research (2008). www.scottishwomensaid.org.uk/

⁴ Handboken följer Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor regeringsuppdrag (regeringsbeslut 2011) och därför har vi valt att avgränsa till a) tjejers och unga kvinnors utsatthet för våld b) killars och ungas mäns utsatthet för och användning av våld. Vi har tagit bort det våld som inte rör barn och unga (till exempel våld mot äldre) och bytt ut våld i vuxnas intima relationer mot barn som upplever/bevittnar våld och våld i ungas intima relationer. Hedersrelaterat våld och förtryck återfinns under mellanmänniskt våld i familjen (släkten). Vi har också uteslutit kollektiva former av våld som ekonomiskt och politiskt våld och behållit hatbrott (hot och våld mot homosexuella och bisexuella ungdomar samt unga transpersoner) eftersom den kollektiva formen fanns med i regeringsuppdraget (regeringsbeslut 2011).

⁵ Med omsorgsvikt menas att exempelvis en förälder inte tar hand om sitt barn varken praktiskt eller känslomässigt över tid; brist på mat, kläder och känslomässig närvaro och spegling. Barn som lever i omsorgsvikt har ofta ett avvikande beteende, men kan även visa kroppsliga tecken på försummelse.

⁶ NCK (2014) definierar allvarligt våld mot barn som: *"Att man som barn har blivit påtvingad samlag (inklusive försök) någon gång och/eller blivit utsatt för annat sexuellt övergrepp vid upprepade tillfällen och/eller ibland/ofta blivit slagen med knytnäve, skadad med vapen eller liknande, och/eller ofta blivit utsatt för annat fysiskt våld och/eller ofta blivit hotad med fysiskt våld och/eller ofta blivit kränkt, mobbad eller liknande och/eller vid upprepade tillfällen ha sett eller hört våld mellan föräldrarna"* (NCK 2014, s. 64).

⁷ Genusperspektiv på våld och maskulinitet är en relevant ingång vi rekommenderar för att förstå problemet unga mäns våld. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har gett ut skrifter som berör dessa frågor: *Unga, maskulinitet och våld* (Ungdomsstyrelsen 2013), *Hjältar och monster* (Gottzén 2013), *Grupper, maskulinitet och våld* (Pettersson 2014) för den som vill förstå mer om varför unga män är så överrepresenterade som förövare, men också som utsatta.

⁸ För vidare läsning om programmet *Mentors in Violence Prevention* se Sjögren et al. (2013).

⁹ En medelstor amerikansk stad belägen i mitten av USA längs Missouri River och på gränsen till staterna South Dakota och Nebraska.

¹⁰ Representanter för Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Män för Jämställdhet, Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), Skolverket, Polisen, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Socialstyrelsen och Botkyrka kommun gjorde under april 2014 ett studiebesök till Sioux City. Den här texten är framför allt skrivet utifrån dokumentationen av det studiebesöket.

¹¹ Ungdomsvåld (Youth violence): Exempel på så kallat ungdomsvåld är våld mellan gäng, våld i skolan eller på gatan. De huvudsakliga offren och förövarna för detta våld är unga mellan 10 och 29 år. Över hela världen är detta våld framförallt unga mäns våld mot andra unga män. Att vara ung man är en stark demografisk riskfaktor både för att använda och för att bli utsatt för denna typ av våld (WHO 2002).

¹² Studien fångar inte transsexuella personers utsatthet för våld.

¹³ Därav är det inte med i *Låt 101 blommor blomma*. Precis som inom WHO verkar det svårt att tänka in genus när målgruppen i princip är enkönad. Även i Sverige är de framför allt unga män som den forskningen handlar om, men inget kritiskt genusperspektiv används.

¹⁴ *“Program effects were mediated by changes in dating violence norms, gender-role norms, and awareness of community services. (...) Conflict management skills and belief in need for help did not mediate program effects. These findings can be directly applied to revise Safe Dates and to develop future dating violence prevention efforts”* (Foshee et al. 2005, s. 256)

¹⁵ Läs mer på <http://www.kunskapsguiden.se/ebp/om-evidensbaserad-praktik/vad-ar-ebp/Sidor/default.aspx>

¹⁶ Modellen är hämtad från <http://www.kunskapsguiden.se/ebp/om-evidensbaserad-praktik/vad-ar-ebp/Sidor/default.aspx>

¹⁷ *“Gender-synchronized approaches are the intentional intersection of gender-transformative efforts reaching both men and boys and women and girls of all sexual orientations and gender identities. They engage people in challenging harmful and restrictive constructions of masculinity and femininity that drive gender-related vulnerabilities and inequalities and hinder health and well-being.”*

¹⁸ På sid 63 förklarar vi vad mediationsanalys är. Analysen ska ge svar på vad som har effekt på vad. Exempelvis om ett program problematiserar sexistiska genusnormer förväntas benägenheten att kränka jämnråiga tjejer och killar att minska. Då det är de förändrande genusnormerna som fungerar som medlare – moderatorer. Alltså mer jämställda genusnormer påverkar våldsanvändning i positiv riktning – den minskar.

¹⁹ *“Exempelvis blivit dragen i håret eller knuffad så att det gjorde ont, blivit slagen, sparkad, skadad med kniv eller utsatt för någon annan typ av fysiskt våld.”* (NCK 2014, s. 41)

²⁰ *“Sexuella övergrepp innebär att en förövare tilltvingar sig, eller försöker tilltvinga sig, oralt, vaginalt eller analt samlag som övergrepp i form av att en förövare tar på/smecker barnets kropp på ett sexuellt sätt, får barnet att ta på förövarens kropp i en sexuell mening eller att förövaren får barnet att posera naken”* (NCK 2014, s. 26). Sexuella trakasserier utgör tillsammans med sexuella övergrepp sexuellt våld i enlighet med WHO:s definition från 2002.

Inget att vänta på

Handbok för våldsförebyggande arbete med barn och unga

Handbokens syfte är att skapa förståelse för och möjliggöra utveckling av en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv för barn och unga i Sverige. Den utgår från genusvetenskapliga perspektiv på våld och folkhälsovetenskapliga perspektiv på våldsprevention.

Ambitionen har varit att samla viktig kunskap om våld, genus och prevention på ett och samma ställe. Denna kunskap visar hur vi tillsammans faktiskt kan få våld att upphöra.

Handboken kan läsas från pärm till pärm eller användas som en uppslagsbok. Den består av tre delar: en arbetsbok, en lärobok och en avslutande resursdel. Arbetsboken och läroboken är indelade i fem steg.

män
för
jäm
ställd
het

mucf | Myndigheten för ungdoms-
.se och civilsamhällesfrågor

